

Politik på hemmaplan

Tiotusen svenska fullmäktigeledamöter
tycker om politik och demokrati

Mikael Gilljam, David Karlsson
och Anders Sundell

Denna version av boken "Politik på hemmaplan" e-publiceras 2017 vid Göteborgs universitet efter tillstånd från förlaget SKL Kommentus. Versionen är ett första korrektur till den publicerade boken som kom 2010, och kan i delar skilja sig från den tryckta versionen.

SKL Kommentar AB
Hornsgatan 15, 117 99 Stockholm
Tfn 08-709 59 00, www.skllkommentus.se

Innehållsförteckning

Författarnas förord	7
1 Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–2009	9
2 Politiska åsikter	17
3 Medborgarnas roll i demokratin.....	38
4 Politik i nya former	50
5 Makt och inflytande.....	62
6 Hot, våld och medborgarprotester	75
7 Konflikt och samförstånd i kommunpolitiken.....	83
8 Fullmäktigeledamöternas förtroendeuppdrag.....	93
9 Fullmäktigeledamöternas sociala tillhörighet och representativitet	107
10 Prioritering av sociala gruppers åsikter och intressen	136
11 Fullmäktigeledamöter tycker om demokrati.....	150
Appendix 1	155
Appendix 2	159
Referenser	163

Författarnas förord

Det här är en bok om Sveriges samtliga kommun- och landstingspolitiker och vad de tycker och tänker om politik och demokrati. Boken bygger på en unik web- och postenkät som skickades ut till samtliga 14 085 ordinarie kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter som var politiskt verksamma hösten 2008. Hela 9 890 ledamöter besvarade vår enkät, vilket innebär en svarsfrekvens på 70,2 procent. Så vitt vi vet är det den mest omfattande undersökningen i sitt slag som någonsin genomförts i världen.

Boken innehåller elva kapitel som tillsammans ger en fyllig bild av Sveriges folkvalda kommun- och landstingspolitiker. Kapitlen handlar bland mycket annat om vad dessa våra folkvalda tycker i riks- och lokalpolitiska frågor och i frågor om kommunpolitikens organisation och spelregler, hur de ser på medborgerligt deltagande, medborgardialog och medborgarprotester i mellanvalsdemokratin, och hur de uppfattar konfliktnivån och maktförhållandena i kommunpolitiken och hur dessa eventuellt bör förändras. Boken innehåller dessutom rikligt med information om vilka de folkvalda lokalpolitikerna är med avseende på sådant som politiska positioner och arbetsuppgifter, dubbeluppdrag, senioritet samt sociala och ekonomiska karakteristika. Boken är resultatet av ett lagarbete i bästa mening samtidigt som vi har delat upp ansvaret för att för att färdigställa de olika kapitlen. Mikael Gilljam har skrivit kapitel 2–3, Anders Sundell har skrivit kapitel 4–6 och David Karlsson har skrivit kapitel 7–10. För inlednings- och avslutningskapitlen svarar författarna gemensamt.

Boken är skriven inom ramen för forskningsprojektet *Politiker tycker om demokrati* vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. I projektet medverkar Mikael Gilljam (projektledare), David Karlsson (Förvaltningshögskolan) och Anders Sundell. Projektet har finansierats av Vetenskapsrådet.

Enkätundersökningen hade inte kunnat genomföras utan uttryckligt stöd från Sveriges kommuner och landsting. Vi vill tacka BoPer Larsson på SKL och Örjan Björklund och Lena Hörngren på tidningen Dagens Samhälle för stöd och råd och dåd under arbetets gång. Dagens Samhälle har också tillsammans med forskningsprojekt vid CEFOS och Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet bidragit finansiellt till undersökningens genomförande.

POLITIK PÅ HEMMAPLAN

Men framför allt är vi ett mycket stort tack skyldiga alla de 9 890 kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter som tillsammans lagt ner kanske lika många halvtimmar och tillsammans uppemot ett halvår på att besvara vår enkät. TACK!

I midsommartider 2010

Mikael Gilljam   David Karlsson   Anders Sundell

1 Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–2009

Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–2009 riktade sig till samtliga ledamöter i Sveriges fullmäktigeförsamlingar. Studien är därmed den överlägset största som genomförts i vårt land. Tidigare enkätundersökningar riktade till fullmäktigeledamöter har varit urvalsundersökningar. Att genomföra en totalundersökning med samtliga ledamöter i landet har tidigare ansetts alltför arbets- och resurskrävande. Den vanligaste undersökningsdesignen har därför varit att först välja ut ett antal kommuner och sedan rikta enkäten till samtliga eller ett urval av dessa kommuners ledamöter. Med totalundersökning slipper vi de osäkerheter kring representativitet som urvalsundersökningar för med sig. Vi har dessutom möjlighet att göra jämförelser med samtliga äldre kommunstudier genom att i vår undersökning använda resultat från kommuner som i tidigare undersökningar ingått i olika urval. I en undersökning av denna storlek kan vi därtill göra analyser för grupper av politiker som i urvalsundersökningar är för små för att ge säkra resultat.

I det här kapitlet finns en kort summering av hur Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–2009 genomfördes. Men vi inleder med en historisk bakgrund till fullmäktige som politisk institution i Sverige och hur antalet fullmäktigeledamöter har förändrats över tid.

Fullmäktige och dess ledamöter – en bakgrund

I Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–2009 står ledamöterna i Sveriges fullmäktigeförsamlingar i centrum. Institutionerna kommun- och landstingsfullmäktige skapades år 1862 genom den stora reform som lade grunden för det lokala självstyrets organisering i Sverige. Sedan dess är fullmäktige namnet på kommunernas direktvalda parlament. På den kommunala nivån var dock kommunalförordningarna skrivna så att de direktdemokratiska orga-

nen kommunalstämma (i landsbygdskommunerna) och allmän rådstuga (i städerna) var norm, och kommunerna själva fick avgöra om de därtill ville inrätta ett fullmäktige (Kajser 1962). Vid de första lokala valen med allmän och lika rösträtt 1919 hade endast cirka 1 000 av de då cirka 2500 kommunerna ett direktvalt parlament. Med tiden skärptes kraven på att kommuner av viss storlek måste införa fullmäktige, men inte förrän 1953 års kommunallag (som trädde i kraft 1955) blev det lag på att alla kommuner skulle ha en folkvald fullmäktigeförsamling (Strömberg 1974).

Ordet fullmäktige syftar på föreställningen att ledamöterna fått en fullmakt att företräda sina uppdragsgivare (jämför fornsvenskans *fulmäktogher* – 'mäktig; utrustad med full makt'). Benämningen fullmäktige avser därför rent språkligt både själva institutionen och dess medlemmar. På 1700- och 1800-talen användes riksdags*fullmäktig* som synonym till riksdagsledamot och riksdagsman, men användandet av fullmäktige för det nationella parlamentet har sedan länge varit ur bruk. På den kommunala nivån var den formella beteckningen för en person med säte i kommunfullmäktige fram till 1977 *kommunfullmäktig*. I den nuvarande kommunallagen (SFS 1991:900) har benämningen ändrats till *ledamot i fullmäktige*.

Från början var *landstinget* namnet på det regionala parlamentet och den regionala kommunen kallades *landstingskommun*. Ledamöterna i landstingen kallades långt efter den allmänna rösträttens införande för *landstingsmän* också i formella sammanhang. I och med 1991 års kommunallag är språkbruket enhetligt för kommuner och landsting och formuleringar om fullmäktige och dess ledamöter gäller båda nivåerna. I och med lagens ikraftträdande är namnet på den regionala kommunen nu *landsting*, parlamentet heter *landstingsfullmäktige* och dess medlemmar kallas *ledamöter*.

Antalet fullmäktigeledamöter i Sverige har förändrats över tid, och idag finns betydligt färre ledamöter än på 1960-talet och dessförinnan. Den viktiga förklaringen till minskningen är förstås de kommunsammanslagningar som genomfördes under andra halvan av 1900-talet.

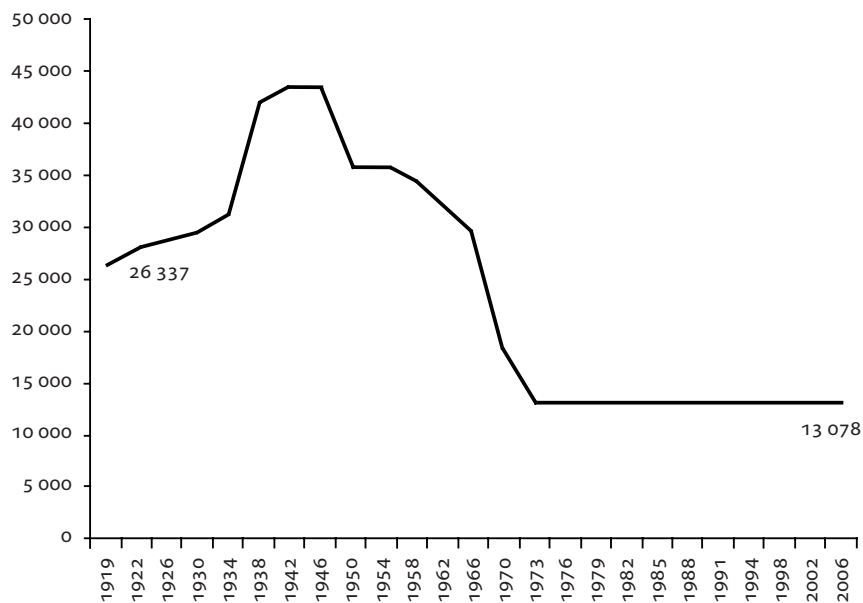
I figur 1.1 och 1.2 redovisas hur antalet folkvalda på Sveriges tre politiska nivåer har utvecklats sedan den allmänna rösträttens införande.

På 1860-talet hade vi ungefär 2 600 kommuner och den siffran låg någorlunda konstant under 90 år. Vid årsskiftet 1951–1952 minskade antalet kommuner (landskommuner och städer) till 1 037 genom den så kallade *Storkommunreformen* (Widberg 1979). Under en process som startade i slutet av 1960-talet och som i huvudsak slutfördes 1974 genomfördes den så kallade *Kommunblocksreformen* och det totala antalet kommuner sjönk då till 278 (Brantgärde 1974). Den sista sammanslagningen genomfördes några år senare (Bara uppgick i Svedala) och antalet kommuner nådde minimiantalet 277 under åren 1977–1979. Därefter har 13 nya kommuner bildats genom delning och 2010 har Sverige 290 kommuner.

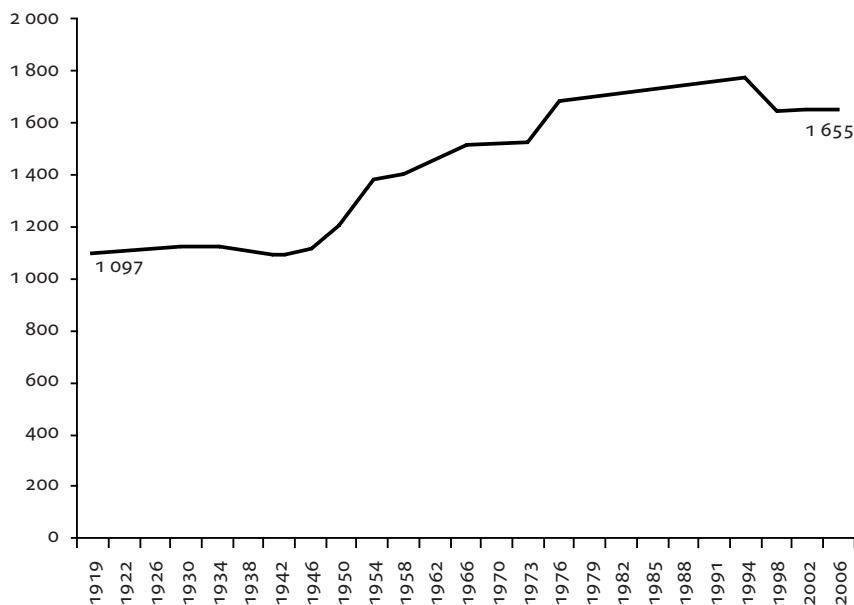

1 KOMMUN- OCH LANDSTINGSFULLMÄKTIGEUNDERSÖKNINGEN 2008–2009

Figur 1.1. Antal folkvalda i kommunfullmäktige 1919–2006

Figur 1.2. Antal folkvalda i landstingsfullmäktige 1919–2006

Kommentar: I figurerna redovisas antalet folkvalda ledamöter i fullmäktige på lokal och regional nivå. På kommunal nivå ingår ledamöter i kommun-, municipal och stadsfullmäktige fram till 1971. Årtalen i figuren står för kommunala valår och siffrorna anger antalet ledamöter i fullmäktige under följande valperiod. Figurerna bygger på uppgifter som sammanställts från rapporter från Sveriges offentliga statistik (SOS) och SCB som publicerats i olika rapporter löpande under 1900- och 2000-talet.

Även i landstingen har antalet fullmäktigeledamöter förändrats över tid, men inte på samma dramatiska sätt som i kommunerna. Efter kommunförfattningarnas ikraftträdande 1862 utsågs ledamöter till landstingsfullmäktige i alla Sveriges dåvarande 24 län, och eftersom Kalmar län delades i två landstingsområden var antalet landsting länge 25. Därtill fanns ett antal landstingsfria kommuner. Idag har vi 20 landsting och endast en landstingsfri kommun – Gotland. Två regionala sammanslagningsreformer genomfördes under slutet av 1990-talet, då Skåne läns landsting och Västra Götalands läns landsting bildades. I samband med reformen överfördes på prov en del uppgifter från de statliga länsstyrelserna till de två nya storlänerna som därefter kallar sig för regioner: Region Skåne och Region Västra Götaland.

Antalet platser i Sveriges kommunala fullmäktigeförsamlingar är sedan valet 2006 13 092. Skälet till att siffran 13 078 anges i figur 1.1 beror på att 14 säten som tillföll företrädare för Sverigedemokraterna ej har tillsatts. Under mandatperioden sker alltid avhopp som ibland inte kan ersättas, och när Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen genomfördes 2008–2009 fanns 13 044 besatta mandat.

Trots att antalet landsting sjönk från 25 till 20 under 1900-talets sista decennier var trenden att antalet landstingsfullmäktigeledamöter ökade. Utvecklingen nådde sin kulmen 1994–1998 när det fanns 1 777 landstingsfullmäktigeledamöter i 23 landsting. Därefter följde regionreformen i Väst- och Sydsverige och antalet ledamöter sjönk i nästkommande valperiod till 1 646. Landstingsledamöterna i Sverige har under de två senaste valperioderna varit 1 656.

Mediankommunen under valperioden 2006–2010 har 41 ledamöter, men antalet mandat varierar beroende på kommunstorlek. Kommunallagen ställer upp minimiregler för hur många ledamöter ett fullmäktige skall ha:

- 1 § Fullmäktige bestämmer hur många ledamöter som fullmäktige skall ha.
- Antalet skall bestämmas till ett udda tal och till minst
    - 31 i kommuner med 12 000 röstberättigade invånare eller därunder och i landsting med 140 000 röstberättigade invånare eller därunder,
    - 41 i kommuner med över 12 000 till och med 24 000 röstberättigade invånare,
    - 51 i kommuner med över 24 000 till och med 36 000 röstberättigade invånare och i landsting med över 140 000 till och med 200 000 röstberättigade invånare,
    - 61 i kommuner med över 36 000 röstberättigade invånare, och
    - 71 i landsting med över 200 000 röstberättigade invånare.
  - I Stockholms kommun och i landsting med över 300 000 röstberättigade invånare skall dock antalet ledamöter bestämmas till minst 101.

Dessa regler har varit oförändrade sedan 1977. Dessförinnan fanns inga minimiregler för den stora majoritet av kommuner som hade färre än 20 000 invånare och för större kommuner var kravet på antalet ledamöter lägre än idag. Under de senaste valperioderna har antalet kommuner som minimerat sitt fullmäktige i relation till lagens krav stegvis ökat. Under valperioden 1991–1994 hade 28 procent

av kommunerna ett fullmäktige med det lägsta tillåtna antalet ledamöter i förhållande till antalet röstberättigade. Under valperioden 2006–2010 hade den siffran stigit till 41 procent (Karlsson, Rommel & Svensson 2009).

Tidigare politikerstudier

Inom Svensk kommunforskning har tre stora forskningsprogram genomförts under 1900-talet där enkäter till kommunpolitiker samordnats med enkäter riktade till medborgare. Dessa är Kommunforskningsgruppen på 1960-talet (Strömberg 1974), Kommunaldemokratiska forskningsgruppen i slutet av 1970- och början av 1980-talen (Wallin, Bäck & Tabor 2003) och Demokrati i förändring på 1990-talet (Bäck 2000). Alla dessa tre program hade en stark bas vid Göteborgs universitet. Det har därutöver genomförts en rad andra enkätundersökningar riktade till kommun- och landstingspolitiker under de senaste 15 åren, bland annat inom det projekt som utvärderade Västra Götalands-regionen år 2000 (Bäck 2004), en undersökning riktad till Sveriges kommunstyrelseordförande 2003 (Karlsson 2006), en undersökning till fullmäktigeledamöter kring frågor om kommunstorlek och demokrati före valet 2006 (Karlsson 2007a) och en enkät till fullmäktigeledamöter i 60 svenska kommuner 2007 inom projektet Europas fullmäktigeledamöter (Karlsson 2007b). Samtliga dessa undersökningar har fungerat som referenspunkt för Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–2009.

En annan viktig referenspunkt vid utformningen av vår enkät är de undersökningar som vid åtta tillfällen har riktats till riksdagsledamöterna (Holmberg 1974; Holmberg & Esaiasson 1988; Esaiasson & Holmberg 1996; Brothén & Gilljam 2006; Brothén & Holmberg 2010).

I sammanhanget skall också nämnas att de registerundersökningar som genomförs i SCB:s och SKL:s regi har varit ett viktigt källmaterial i frågor om vilka våra fullmäktigeledamöter är och vilka uppdrag de har (Bäck & Öhrvall 2004; Hagevi 1999; Larsson 2008; Persson & Öhrvall 2008).

I arbetet med att ta fram och utforma frågorna i vår enkät har vi fått många goda råd från kunniga kollegor och vi vill rikta ett särskilt tack till Henry Bäck, Martin Brothén, Carl Dahlström, Peter Esaiasson, Magnus Hagevi, Sören Holmberg, BoPer Larsson, Lennart Nilsson och Lena Wängnerud.

Enkätens genomförande

I ett tidigt skede bestämdes att Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen skulle genomföras via Internet. Fältarbetet i samband med enkätundersökningen genomfördes av företaget *Detector* i Göteborg. *Detector* ansvarade för att skapa de web-formulär som sändes till respondenterna, att sända ut postenkäter och att sammanställa de svar som kom in.

Det praktiska arbetet med enkäten inleddes med att vi sökte efter e-postadresser till fullmäktigeledamöter. I många kommuner och landsting finns dessa uppgifter tillgängliga via hemsidorna, men i andra fall behövde vi kommunicera med kommunerna för att få tag i adresserna. I en del fall har regionala partiorganisationer hjälpt oss att tillhandahålla e-postadresser.

Den 1 oktober 2008, mitt i mandatperioden 2006–2010, skickades ett e-postbrev ut till ledamöterna med en länk till ett frågeformulär på Internet. 1 646 personer svarade på enkäten redan under undersökningens första dag. De som inte svarade blev påmind först via e-post och senare via telefon. De som så önskade fick då möjlighet att svara på frågorna i en postenkät. Även de ledamöter där vi inte hade tillgång till e-postadress fick en postenkät till hemadressen. Undersökningen pågick under hela hösten och vintern och avslutades den 15 februari 2009. Huvuddelen av ledamöterna sände dock in sina svar under oktober och november.

Svarsfrekvens och bortfall

Svarsfrekvensen i hela undersökningen blev 70,2 procent. I kommunerna svarade 9 101 personer, vilket motsvarar är 69,8 procent av de vid undersökningstillfället 13 044 besatta mandaten i Sverige kommunfullmäktigeförsamlingar. Från landstingen fick vi 1 226 svar, vilket motsvarar 74,0 procent av de 1 656 besatta mandaten i landstingsfullmäktigeförsamlingarna. Totalt svarande 9 890 personer på enkäten och av dessa var 437 (fyra procent) ledamöter i både kommun- och landstingsfullmäktige. Den höga svarsfrekvensen innebär att representativiteten i förhållande till samtliga 14 085 ledamöter är mycket god.

När vi jämför andelen ledamöter för olika partier i landets fullmäktigeförsamlingar med motsvarande andel som besvarade enkäten framstår representativiteten som mycket god. Bland landstingsfullmäktigeledamöterna är Centerpartiet överrepresenterade med en procentenhet (10,4 procent i undersökningen jämfört med 9,4 procent bland samtliga ledamöter). För de andra partierna är skillnaden mindre än så. Bland kommunfullmäktigeledamöterna är Socialdemokraterna något överrepresenterade i undersökningen (38,3 procent i undersökningen mot 37,0 bland samtliga ledamöter) medan ledamöter från gruppen Övriga partier är något underrepresenterade (5,2 procent i undersökningen mot 6,6 procent bland samtliga ledamöter). För övriga partier på den kommunala nivån är motsvarande skillnad mindre än en procentenhet.

Skillnaden i könsfördelning mellan de svarande i undersökningen och samtliga fullmäktigeledamöter är endast 0,3 procentenheter bland kommunfullmäktigeledamöter (42,0 procent kvinnor i undersökningen mot 42,3 procent bland samtliga ledamöter) och 0,5 procentenheter bland landstingsfullmäktigeledamöterna (47,1 procent kvinnor i undersökningen mot 47,6 procent bland samtliga ledamöter).

Geografiskt är svaren mycket väl fördelade. I 85 procent av kommunerna är svarsfrekvensen över 60 procent och i 98 procent av kommunerna har en majoritet av ledamöterna svarat på undersökningen. Den lägsta svarsfrekvensen från en enskild kommun är 42 procent. Att svarsfrekvensen är så hög i praktiskt taget alla kommuner innebär att undersökningen även kan användas för att göra analyser på kommunnivå och dra slutsatser om förhållanden och åsiktsmönster i enskilda kommuner. Bland landstingen hade alla utom ett en svarsfrekvens som översteg 60 procent. I det landsting som hade lägst svarsfrekvens svarade 58 procent av ledamöterna på enkäten.

Som i alla enkätundersökningar förekommer internt bortfall, det vill säga att alla respondenter inte har svarat på alla frågor. Jämfört med traditionella post-enkäter fördelar sig det interna bortfallet i vår undersökning så att svarsfrekvensen är högst för de första frågorna och minskar sedan successivt. Detta är ett fenomen som kan tillskrivas valet av web-enkät som insamlingsmetod. Men även på enkätens sista frågor är svarsfrekvensen mycket tillfredsställande. I bokens tabeller redovisas exakt hur många svar som de olika resultaten bygger på.

Bloggen ”Kommunpolitikerenkäten”

Vi ville föra ut resultaten av vår forskning till så många som möjligt och så fort som möjligt. I samarbete med tidningen Dagens Samhälle upprättade vi därför under våren 2010 en blogg på tidningens webbplats. Bloggen har namnet Politikerenkäten. Samtidigt som vi arbetade med att färdigställa boken publicerade vi utkast till olika kapitel i 25 blogginlägg.

Bokens upplägg

Boken är upplagd så att efter denna inledning följer nio kapitel som behandlar olika teman med utgångspunkt i resultat från Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen. De flesta kapitel utgår endast från det kommunala perspektivet men några inkluderar även ledamöterna i landstingen. Kapitel 2 tar upp ledamöternas åsikter i en rad politiska sakfrågor och deras placering på vänster-höger-skalan. I kapitel 3 analyseras ledamöternas syn på hur demokratin bör fungera, med särskilt fokus på medborgarnas roll. Kapitel 4 tar upp ledamöternas åsikter om alternativa organisationsformer i kommunerna såsom privatiseringar, samarbete mellan kommuner och nätverkssamarbete. Kapitel 5 undersöker hur stor makt olika aktörer har i lokalpolitiken. De följande två kapitlen tar upp motsättningar och konflikter i kommunerna, där medborgarprotester, hot och våld är temat för kapitel 6 och konflikter i fullmäktige analyseras i kapitel 7. Sedan följer två kapitel som tittar närmare på ledamöterna själva vad gäller vilka uppdrag de har (kapitel 8) och hur deras sociala egenskaper och representativitet ser ut

(kapitel 9). I kapitel 10 undersöks i vilken grad olika sociala gruppers åsikter och intressen prioriteras och vilken betydelse ledamöternas egen sociala tillhörighet har i detta sammanhang. I bokens sista kapitel sammanfattas resultaten och vi presenterar en topplista över vilka kommuner och landsting fullmäktigeledamöterna själva är mest och minst nöjda med demokratin. De tematiska kapitlen 2–10 avslutas alla med ett avsnitt där vi kort sammanfattar några av de resultat i kapitlet som vi tycker är de mest intressanta.

2 Politiska åsikter

Så gott som dagligen kan vi i medierna ta del av opinionsundersökningar som berättar vad svenska folket tycker och tänker i olika politiska frågor. Det handlar om medborgarnas åsikter i allt ifrån stora och etablerade frågor som sjukvård, skola, skatter, kärnkraft och invandring till mer perifera och dagslände betonade frågor om partipolitiska utspel och förtroendet för politiker som hamnat i blåsväder. Däremot är det betydligt mer sparsmakat med undersökningar som pejar opinionen bland vad våra folkvalda representanter som ju sköter beslutsfattandet i dessa frågor. I det här kapitlet tänkte vi rätta till lite av den obalansen och redovisa vad Sveriges kommun- och landstingspolitiker tycker i ett fyrtiotal olika politiska frågor.

Åsiktsfrågorna i 2008–2009 års Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökning var formulerade i termer av förslag och handlade i tur och ordning om rikspolitik, politikens spelregler, rikskommunala frågor och frågor om den egna kommunen. Den följande redovisningen handlar om det skiftande opinionsstödet för de olika förslagen och hur stödet för de olika förslagen varierar mellan förtroendevalda från olika partier och från olika kommuner. Redovisningen bygger i huvudsak på svaren från ledamöterna i Sveriges 290 kommunfullmäktige, men i vissa fall redovisas även jämförelser med riksdagsledamöter, landstingsfullmäktigeledamöter och medborgare. Men först någonting om kommunpolitikernas positioner längs den ideologiska vänster-högerdimensionen som utan tvekan är den enskilt viktigaste förklaringen till åsiktsvariationerna i olika samhällsfrågor.

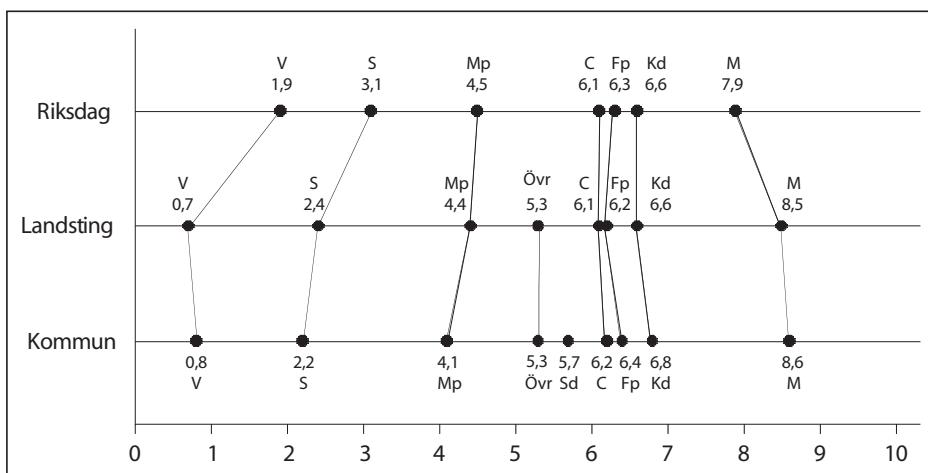
Vänster och höger

Ideologisk vänster-högerposition har vi på traditionellt sätt mätt genom att be kommunpolitikerna att placera sig på en vänster-högerskala med värden från 0 till 10 där 0 står för ”klart till vänster”, 5 för ”varken vänster eller höger” och 10 för ”klart till höger”. I motsvarande undersökningar med riksdagsledamöter och medborgare har vi vant oss vid en genomsnittsposition kring mittpunkten 5: I 2006 års riksdagsundersökning var den genomsnittliga vänster-högerpositio-

nen 5,2, det vill säga strax till höger om mitten (Brothén & Holmberg 2010) och i 2006 års väljarundersökning var medelvärdet också 5,2 (Oscarsson & Holmberg 2008). Det är därför med viss förvåning som vi konstaterar att både kommunpolitiker (4,8) och landstingspolitiker (4,8) i genomsnitt placerar sig något till vänster om mittpunkten. Kommunpolitikernas relativa vänsterposition skulle eventuellt kunna bero på en allmän vänsterförskjutning mellan undersökningsåren 2006 och 2008. Men den förklaringen tror vi mindre på eftersom det inte finns någon sådan signifikant förskjutning bland medborgare mellan 2006 och 2008 mätt med SOM-institutets femgradig skala från 1 ”klart till vänster” till 5 ”klart till höger” (medelvärdet i SOM-undersökningarna är 3,0 2006, 3,0 2007 och 3,0 2008).

Förklaringen till kommun- och landstingspolitikernas relativa vänsterposition tror vi istället har att göra med att de till skillnad från riksdagsledamöter och slumpmässiga medborgarurval helt enkelt inte är, och inte heller är tänkta att vara, riksrepresentativa. Kommunpolitiker är istället tänkta att vara representativa för sina respektive kommuner samtidigt som större kommuner har något fler fullmäktigemandat än mindre (101 mandat i Stockholms kommun mot 31 mandat i de minsta kommunerna). Men variationen i befolkningsstorlek mellan olika kommuner är betydligt större än variationen i antal fullmäktigemandat, vilket innebär att det finns fler politiker per invånare i befolkningsmässigt mindre kommuner. Kommun- och landstingspolitikernas position något till vänster om mitten handlar med andra ord om att de, med riksrepresentativa glasögon sett, i rela-

Figur 2.1. Ledamöterna i riksdag, landstings- och kommunfullmäktige placerar sig själva på vänster-högerskalan (medelvärde 0–10, 0 = klart till vänster, 5 = varken vänster eller höger, 10 = klart till höger).

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan vänster-högerskala?"

tivt stor utsträckning kommer från befolkningsmässigt mindre kommuner och landsting där partier till vänster av tradition har ett starkt röststöd.

Den mer spännande frågan om kommunpolitikernas vänster-högerposition är därför om mönstret med kommun- och landstingspolitiker relativt sett till vänster om riksdagspolitiker kvarstår eller försvinner när vi genomför analysen inom respektive politiskt parti. En ytterligare möjlighet i det sammanhanget skulle kunna vara att kommun- och landstingspolitiker befinner sig till vänster om sina riksdagsledamöter inom partier till vänster medan kommun- och landstingspolitiker befinner sig till höger om sina riksdagsledamöter inom partier till höger. Ett sådant mönster kan i så fall sägas stämma överens med det som brukar kallas för John Mays lag för ideologiska inompartiskillnader och som förutsäger att ett partis mellanskikt i form av medlemmar och aktivister (här kommun- och landstingspolitiker) är mer radikala än partiets toppskikt och ledning (här riksdagsledamöter) och även mer radikala än partiets sympatisörer och väljare (se t ex May 1973).

Det är sedan tidigare väl belagt att riksdagsledamöter till vänster befinner sig till vänster om sina väljare medan riksdagsledamöter till höger befinner sig till höger om sina väljare (se t ex Brothén & Holmberg 2010). I vilken utsträckning Mays lag även kan sägas gälla för förhållandet mellan riksdagspolitikerna och kommunpolitikerna ideologiska vänster-högerpositioner redovisas i figur 2.1.

Den del av Mays lag som säger att partiets toppskikt (riksdagspolitiker) skall vara mindre radikalt än partiets mellanskikt (kommun- och landstingspolitiker) får stöd inom samtliga sju riksdagspartier även om skillnaderna för Kristdemokraterna, Folkpartiet och Centerpartiet är begränsade. Det genomsnittliga avståndet på vänster-högerekalan mellan riksdags- och kommunfullmäktigeledamöter är störst för i tur och ordning Vänsterpartiet (1,1 skalenheter), Socialdemokraterna (0,9), Moderaterna (0,7) och Miljöpartiet (0,4). Inom Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet placerar sig kommunpolitikerna klart till vänster om riksdagsledamöterna medan de moderata kommunpolitikerna placerar sig klart till höger om sina riksdagsledamöter.

Mays lag i kommunerna

En ytterligare möjlighet att pröva Mays lag, men nu inom gruppen kommunpolitiker, är att jämföra kommunstyrelseledamöter med övriga ledamöter inom respektive parti och att jämföra kommunfullmäktigeledamöter i ”regeringsställning” (den styrande majoriteten) med kommunfullmäktigeledamöter i opposition inom respektive parti. Tanken är i båda fallen att ledamöter med ett direkt ansvar för den förda politiken i kommunen tvingas inta en mer samarbetsinriktad och därmed mindre radikal position närmare mitten på vänster-högerekalan jämfört med ledamöter utan direkt politiskt ansvar (se tabell 2.1).

Tabell 2.1. Kommunfullmäktigeledamöter i och utanför kommunstyrelsen respektive i majoritet och opposition placerar sig själva på vänster-högerskalan (medelvärde 0–10, 0 = klart till vänster, 5 = varken vänster eller höger, 10 = klart till höger).

Politisk position	V	S	Mp	C	Fp	Kd	M	Sd	Övriga	Totalt
Ej kommunstyrelseledamot	0,8	2,2	4	6,2	6,4	6,7	8,6	5,7	5,2	4,7
Antal svar	408	2526	252	776	491	378	1 308	100	259	6 498
Kommunstyrelseledamot	1,0	2,2	4,3	6,2	6,3	6,8	8,6	5,9	5,4	4,9
Antal svar	149	904	73	343	205	173	502	15	87	2451
Opposition	0,8	2,1	3,9	6,3	6,4	6,5	8,5	5,7	5,0	4,2
Antal svar	344	1539	204	350	210	198	535	113	201	3 734
Majoritet	1,0	2,3	4,3	6,2	6,3	6,9	8,6		5,7	5,3
Antal svar	160	1571	84	696	406	303	1 144		115	4 504

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan vänster-högerskala

Mays lag kan med lite god vilja sägas få ett visst om än inte alls lika starkt stöd även i dessa analyser. Inom Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Folkpartiet befinner sig kommunstyrelseledamöter genomgående något närmare mitten på vänster-högerskalan än icke KS-ledamöter (0,3, 0,2 respektive 0,1 enheter) medan det omvända däremot gäller för Sverigedemokraterna och Kristdemokraterna (0,2 respektive 0,1 enheter); inom Socialdemokraterna, Moderaterna och Centerpartiet finns det ingen skillnad i vänster-högerposition mellan KS-ledamöter och icke KS-ledamöter. När det gäller skillnaden mellan att befinna sig i majoritetsställning och opposition återfinns stödet för Mays lag framförallt bland partierna till vänster. Inom Miljöpartiet (0,4 enheter), Vänsterpartiet (0,2 enheter) och Socialdemokraterna (0,2 enheter) befinner sig kommunpolitiker i majoritetsställning något närmare mittpunkten jämfört med kommunpolitiker i opposition. Minimalt stöd för Mays lag finns här även inom Centerpartiet och Folkpartiet där ledamöter i majoritetsställning befinner sig 0,1 enheter närmare mitten jämfört med ledamöter i opposition. Mönstret inom Moderaterna (0,1 enheter) och framför allt inom Kristdemokraterna (0,4 enheter) går däremot tvärt emot Mays lag. Moderata och framförallt kristdemokratiska kommunfullmäktigeledamöter i majoritetsställning befinner sig med andra ord till höger om kommunfullmäktigeledamöter i opposition inom respektive parti.

Resultaten från analyserna av de ideologiska inompartiskillnaderna bland Sveriges kommunfullmäktigeledamöter kan, som sagt, med lite god vilja tolkas som ett visst stöd för Mays lag. Men resultaten stämmer minst lika väl, eller till och med ännu mer väl, överens med vad som skulle kunna kallas "lagen" om att makt och ansvar drar åt höger: När det gäller skillnaden mellan KS-ledamöter och övriga ledamöter befinner sig KS-ledamöterna i fem fall av nio till höger om icke

KS-ledamöter, i tre fall på samma position som icke KS-ledamöter och i ett fall (Folkpartiets 0,1 enheter) till vänster om icke KS-ledamöter. När det gäller skillnaden mellan ledamöter i majoritetsställning och ledamöter i opposition befinner sig ledamöter i majoritetsställning i sex fall av åtta (Sverigedemokraterna saknar ledamöter i majoritetsställning) till höger om ledamöter i opposition (undantagen är Centerpartiet och Folkpartiet, båda 0,1 enheter). Mönstret där makt och ansvar drar åt höger skulle med normativa vänsterglasögon kunna uttydas som att makt leder till etablissemangsanpassning medan det med normativa högerglasögon skulle kunna tolkas som att politiskt ansvar tvingar fram en anpassning till verkligheten.

Kommuner längst till vänster och höger

Som tydligt framgått finns det en stark koppling mellan kommunpolitikernas partitillhörighet och deras ideologiska vänster-högerposition. Det är därför inte ett dugg förvånande att kommunfullmäktigeledamöter i kommuner med starkt röststöd för vänsterpartier befinner sig genomsnittligt klart till vänster medan kommunfullmäktigeledamöter i kommuner med starkt röststöd för partier till höger befinner sig genomsnittligt klart till höger. Men det som förvånar är hur stora dessa skillnader faktiskt är. I tabell 2.2 presenteras de tio kommuner vars fullmäktigeledamöter i genomsnitt har placerat sig längst till vänster och de tio kommuner vars ledamöter har placerat sig genomsnittligt längst till höger. Eftersom andelen ledamöter som har besvarat enkäten varierar något mellan olika kommuner har vi viktat resultaten genom att tilldela de icke svarande ledamöterna den genomsnittliga vänster-högerpositionen för de svarande partikamraterna i samma kommun. Motsvarande kommunmedeltal för Sveriges samtliga 290 kommuner redovisas i Appendix längst bak i kapitlet.

Tabell 2.2. *Kommuner längst till vänster och längst till höger enligt kommunfullmäktigeledamöternas genomsnittliga placering på vänster-högerskalan (medelvärde 0–10)*

Mest vänster	Kommun	Viktat medelvärde	Mest höger	Kommun	Viktat medelvärde
1	Överkalix	2,5	1	Vellinge	7,9
2	Arjeplog	2,9	2	Danderyd	7,5
3	Malå	3,0	3	Lidingö	7,1
4	Degerfors	3,2	4	Täby	7,1
5	Skellefteå	3,2	5	Mullsjö	6,7
6	Fagersta	3,3	6	Hörby	6,6
7	Dorotea	3,3	7	Sollentuna	6,5
8	Ragunda	3,4	8	Ekerö	6,3
9	Gällivare	3,4	9	Lomma	6,2
10	Pajala	3,4	10	Vaxholm	6,2

Kommentar: Resultaten är kommunmedelvärden som har viktats med avseende på den något olika svarsfrekvensen för olika partier i olika kommuner.

Tio-i-topp-listorna över Sveriges mesta vänster- respektive högerkommuner rymmer inga egentliga överraskningar: Vänsterkommunerna, med Överkalix (vänster-högermedelvärde 2,5), Arjeplog (2,9) och Malå (3,0) i toppen, återfinns, med undantag för bruksorterna Degerfors och Fagersta, långt norrut; högerkommunerna, med Vellinge (7,9), Danderyd (7,5), Lidingö (7,1) och Täby (7,1) i toppen, återfinns, med undantag för Mullsjö, i Skåne och i Stockholmstrakten. Det som fascinerar är istället det stora vänster-högeravståndet mellan olika kommuner – från den tydliga vänsterpositionen 2,5 i Överkalix till den tydliga högerpositionen 7,9 i Vellinge. Den statliga politiken för kommuner och lansting syftar till att skapa likvärdiga förutsättningar och förhållanden för alla kommuninvånare i Sverige. Men hur det faktiskt blir med den saken när många kommuner styrs utifrån vitt skilda ideologiska värderingar borde definitivt vara värt ett närmare studium.

De stora skillnaderna mellan kommunernas vänster-högerpositioner kan naturligtvis till mycket stor del förklaras av partiernas skiftande röststöd och styrkeförhållanden. Så har till exempel Vänsterpartiet och Socialdemokraterna 74 respektive 71 procent av kommunfullmäktigemandaten i Överkalix och Arjeplog medan Moderaterna har 71 respektive 51 procent av mandaten i Vellinge och Danderyd. Och en mer noggrann beräkning som inkluderar samtliga kommuner visar att hela 81 procent av variationen mellan kommunernas vänster-högerpositioner kan förklaras av de politiska partiernas styrkeförhållanden, vilket säger oss att skillnaderna mellan svenska kommunpartier till mycket stor del handlar om vänster och höger.

Men 81 procent är inte 100 procent och vi skall avsluta redovisningen genom att fokusera på de kommuner som utifrån kommunfullmäktigeledamöternas genomsnittliga vänster-högerpositioner befinner sig längre till vänster respektive längre till höger än vad som förväntas utifrån partiernas styrkeförhållanden i kommunen. I tekniska termer innebär det att varje kommuns avvikelse från det förväntade värdet 0 kan tolkas som en specifik effekt som kan hänföras till just den kommunen. Kommuner med negativa värden befinner sig längre till vänster än vad som förväntas utifrån partiernas röststöd medan kommuner med positiva värden befinner sig längre till höger än förväntat. Resultaten för de mest avvikande kommunerna redovisas i tabell 2.3.

De tydligaste avvikelserna är högeravvikelser och den klart mest avvikande kommunen är Mullsjö som befinner sig hela 1,3 skalsteg längre till höger än vad som kan förväntas utifrån partiernas styrkeförhållanden i Mullsjö kommunfullmäktige. Andra kommuner som befinner sig klart till höger om vad som förväntas utifrån partiernas styrkeförhållanden är Norberg, Kalix, Östra Göinge och Hörby (alla 0,9 enheter). De kommuner som befinner sig längst till vänster i förhållande till förväntningen utifrån partiernas styrkeförhållanden är i tur och ordning Alvesta -0,9, Malå -0,8 och Nässjö -0,8. Vi avstår i det här sammanhang-

Tabell 2.3. *Kommuner längre till vänster och längre till höger än förväntat utifrån partiernas styrkeförhållanden enligt kommunfullmäktigeledamöternas genomsnittliga placering på vänster-högerskalan (medelvärde 0–10).*

Mer till vänster än förväntat	Kommun	Avvikelse från förväntat värde	Mer till höger än förväntat	Kommun	Avvikelse från förväntat värde
1	Alvesta	-0,9	1	Mullsjö	1,3
2	Malå	-0,8	2	Norberg	0,9
3	Nässjö	-0,8	3	Kalix	0,9
4	Dorotea	-0,7	4	Östra Göinge	0,9
5	Kil	-0,7	5	Hörby	0,9
6	Uddevalla	-0,7	6	Karlsborg	0,8
7	Gislaved	-0,7	7	Ovanåker	0,8
8	Skinnskatteberg	-0,6	8	Nykvarn	0,7
9	Falkenberg	-0,6	9	Kungsör	0,7
10	Tidaholm	-0,6	10	Åstorp	0,7

Kommentar: Resultaten är avvikelser från det förväntade värdet 0 som innebär att kommunen i fråga uppvisar det medelvärde som förväntas utifrån partiernas styrkeförhållanden. Negativa värden innebär att kommunen befinner sig längre till vänster och positiva värden att kommunen befinner sig längre till höger än förväntat utifrån partiernas styrkeförhållanden i kommunfullmäktige.

et från den besvärliga uppgiften att försöka fylla de specifika kommuneffekterna med substantiellt innehåll. För att komma närmare innehållet i Mullsjöeffekten, Alvestaeffekten och andra tydliga kommuneffekter krävs förmodligen en kombination av mer raffinerade statistiska analyser och fallstudier byggda på god lokal-kännedom.

Åsikter om rikspolitik

Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen innehöll åtta frågor om rikspolitik som alla var formulerade i termer av förslag. Avsikten med urvalet av frågor var att inte enbart fokusera på de mest centrala politikområdena, vilket innebär att endast två av de åtta frågorna – förslagen om att minska inkomstskillnaderna och att minska den offentliga sektorn – klart och tydligt hör hemma på den dominerande vänster-högerdimensionen. De övriga sex frågorna handlade också om viktiga politikområden men var samtidigt tänkta att fånga in opinionsläget i frågor som kan sägas ”gå på tvärs” mot eller ligger något vid sidan om vänster-högerdimensionen. Dessa frågor handlade om förslagen att minska försvarsutgifterna, ta emot färre flyktingar, satsa på ett miljövänligt samhälle, öka jämställdheten mellan kvinnor och män, införa euron som valuta och att på sikt avveckla kärnkraften. Kommunfullmäktigeledamöternas åsikter om de åtta förslagen redovisas i tabell 2.4. Förslagen är rangordnade från det mest till det minst populära förslaget enligt balansmåttskolumnen näst längst till höger som visar andelen ledamöter som tycker att ett förslag är mycket eller ganska bra minus andelen ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt. Balansmålet kan med andra ord variera mellan +100 (alla är positiva) och -100 (alla är negativa).

Tabell 2.4. Kommunfullmäktigeledamöternas åsikter om åtta rikspolitiska förslag (procent och balansmått).

Rikspolitiskt förslag	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Summa procent	Balansmått	Antal svarande
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	51	32	14	2	1	100	+80	8 766
Minska inkomstskillnaderna i samhället	37	26	22	10	5	100	+48	8 732
Sverige bör införa Euron som valuta	35	18	15	9	23	100	+21	8 756
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	14	30	28	20	8	100	+16	8 758
Minska försvarsutgifterna	14	23	32	20	11	100	+6	8 705
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	26	18	15	16	25	100	+3	8 754
Minska den offentliga sektorn	14	20	20	20	26	100	+12	8 723
Ta emot färre flyktingar i Sverige	8	9	26	26	31	100	+40	8 740

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 och -100 och visar andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska bra minus andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt.

Det klart mest populära förslaget bland 2008–2009 års kommunfullmäktigeledamöter var att satsa på ökad jämställdhet mellan kvinnor och män (balansmått +80) följt av förslaget att minska inkomstskillnaderna i samhället (+48). Ledamöterna var också i huvudsak positiva till att förslagen att införa euron som valuta (+21) och att satsa på ett miljövänligt samhälle (+16) och marginellt mer positiva än negativa till förslagen att minska försvarsutgifterna (+6) och att på sikt avveckla kärnkraften (+3). Kommunfullmäktigeledamöterna var däremot svagt negativa till att förslaget att minska den offentliga sektorn (-12) och klart negativa till förslaget att ta emot färre flyktingar (-40).

För sex av de åtta rikspolitiska förslagen finns det möjlighet att jämför kommunfullmäktigeledamöternas åsikter med åsikterna bland 2006 års riksdagsledamöter. Kommunfullmäktigeledamöternas och riksdagsledamöternas åsikter jämförs här även med åsikterna bland landstingsfullmäktigeledamöterna. Resultaten presenteras i tabell 2.5.

Ett så gott som genomgående mönster är att det genomsnittliga åsiktsavståndet mellan å ena sidan riksdagsledamöter och å andra sidan kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter är större än motsvarande åsiktsavstånd mellan kommunfullmäktigeledamöter och landstingsfullmäktigeledamöter. Riksdagsle-

Tabell 2.5. Åsikter om åtta rikspolitiska förslag bland ledamöterna i riksdagen, landstings- och kommunfullmäktige (balansmätt).

Rikspolitiskt förslag	Kommun	Antal svarande	Landsting	Antal svarande	Riksdag	Antal svarande
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	+80	8 766	+83	1 196		
Minska inkomstskillnaderna i samhället	+48	8 732	+45	1 189	+40	325
Sverige bör införa Euron som valuta	+21	8 756	+40	1 194	+36	324
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	+16	8 758	+14	1 190		
Minska försvarsutgifterna	+6	8 705	+5	1 188	+24	324
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	+3	8 754	+6	1 193	+23	322
Minska den offentliga sektorn	-12	8 723	-16	1 184	-2	323
Ta emot färre flyktingar i Sverige	-40	8 740	-50	1 186	-72	325

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 och -100 och visar andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska bra minus andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt.

damöterna befinner sig något till höger om både kommun- och landstingsfullmäktigeledamöterna samtidigt som de är mer negativa till kärnkraften, mer negativa till försvaret, mer positiva till flyktingmottagning och mer positiva till euron. En jämförelse mellan kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter visar att kommunfullmäktigeledamöterna är något mindre positiva till euron och något mindre positiva till flyktingmottagning.

Partiskillnader i rikspolitiska frågor

Föga förvånande finns det stora åsiktsskillnader mellan de olika partiernas kommunfullmäktigeledamöter, vilket innebär att frågorna kan sägas vara klart partipolitiserade. Kommunfullmäktigeledamöternas åsikter om de åtta rikspolitiska förslagen inom respektive parti redovisas i tabell 2.6. Förslagen har där rangordnats efter graden av partipolitiserings mätt i form av sambandet (Eta^2) mellan partitillhörighet och åsikt. De mest partipolitiserade förslagen återfinns överst i tabellen.

De mest partipolitiserade förslagen är i tur och ordning de två vänster-högerfrågorna om att minska den offentliga sektorn ($\text{Eta}^2 = 0,55$) och att minska inkomstskillnaderna ($\text{Eta}^2 = 0,41$) och förslaget att på lång sikt avveckla kärnkraften ($\text{Eta}^2 = 0,35$). De minst partiskiljande förslagen är att minska försvarsutgifterna ($\text{Eta}^2 = 0,14$) och att öka jämställdheten ($\text{Eta}^2 = 0,15$).

Tabell 2.6. Åsikter om åtta rikspolitiska förslag bland de olika partierna kommunfullmäktigeledamöter (balansmått och Eta²).

Rikspolitiskt förslag	V	S	Mp	C	Fp	Kd	M	Sd	Övr	Tot	Eta ²
Minska den offentliga sektorn	-89	-77	-54	-20	+38	+35	+78	+38	+23	-12	0,55
Minska inkomstskillnaderna i samhället	+94	+88	+84	+38	+12	+37	-26	+31	+47	+48	0,41
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	+76	+22	+91	+59	-54	-10	-74	-45	-23	+3	0,35
Sverige bör införa Euron som valuta	-79	+17	-64	-6	+75	+22	+75	-74	-1	+21	0,26
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	+67	+27	+95	+31	-10	+19	-34	+7	+7	+16	0,19
Ta emot färre flyktingar i Sverige	-83	-59	-70	-33	-48	-53	-4	+83	+5	-40	0,18
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	+98	+92	+96	+80	+83	+72	+58	+52	+68	+80	0,15
Minska försvarsutgifterna	+56	+21	+74	+1	-4	-12	-32	-74	+1	+6	0,14

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 och -100 och visar andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska bra minus andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt. Mättet Eta² kan variera mellan 0 och 1 och ju högre värde desto starkare samband mellan ledamöternas åsikter och partitillhörighet.

Den största åsiktsmässiga spännvidden återfinns genomgående mellan kommunfullmäktigeledamöter från antingen Vänsterpartiet eller Miljöpartiet och ledamöter från antingen Moderaterna, Sverigedemokraterna eller Folkpartiet. Den största åsiktsskillnaden när det gäller inkomstskillnader och offentliga sektor finns mellan V- och M-ledamöter, den största åsiktsskillnaden när det gäller miljö och kärnkraft finns mellan Mp- och M-ledamöter och den största åsiktsskillnaden när det gäller euron som valuta finns mellan V- och M/Fp-ledamöter. När det gäller frågorna om flyktingmottagning, jämställdhet och försvarsutgifter återfinns Sverigedemokraternas ledamöter vid den ena åsiktflanken (mest negativa till flyktingmottagning och jämställdhet och mest positiva till försvarsutgifter) medan V-ledamöterna (mest positiva till flyktingmottagning och jämställdhet) och Mp-ledamöterna (mest negativa till försvarsutgifter) återfinns vid den andra. Sverigedemokraternas ledamöter är också näst mest negativa till euron.

Partitillhörighet är en viktig strukturerande faktor för kommunfullmäktigeledamöternas åsikter om rikspolitiska förslag, trots att de kan sägas ligga utanför vad ledamöterna själva är med och fattar beslut om. Det är därför en rimlig förväntning att åsiktsskillnaderna mellan partierna i rikspolitiska frågor skall vara ännu större bland riksdagsledamöter än vad de är bland kommunfullmäktigeledamöter. Och så är också fallet. När vi nu begränsar oss till åsiktsspännvidden mellan de sju riksdagspartiernas ledamöter i riksdagen respektive i Sveriges samtliga 290 kommunfullmäktige och till de sex rikspolitiska frågor som har ställts till både riksdags- och kommunfullmäktigeledamöter uppgår det genom-

snittliga sambandet (Eta^2) mellan partitillhörighet och åsikt till hela 0,50 bland riksdagsledamöter mot endast 0,32 bland kommunfullmäktigeledamöter. Rangordningen av de sex förslagen efter graden av partipolitisering är visserligen näst intill identisk för riksdagsledamöter och kommunfullmäktigeledamöter, men för fem av de sex rikspolitiska frågorna är åsiktsskillnaderna mellan ledamöter från de olika partierna betydligt större i riksdagen än i kommunfullmäktige. Det enda undantaget är frågan om flyktingmottagning som är något mindre partipolitiserad i riksdagen än i Sveriges kommunfullmäktige.

Fem av de rikspolitiska förslagsfrågorna i 2008–2009 års kommun- och landstingsfullmäktigeundersökning har även ställts till ett riksrepresentativt urval av medborgare inom ramen för 2008 års SOM-undersökning. För tre av dessa frågor – om offentlig sektor, jämställdhet och kärnkraftsavveckling – är åsiktsöversensstämelsen mellan kommunpolitiker och medborgare nästan perfekt (skillnaden uppgår till försumbara 2, 1 respektive 1 balansmåttsenhet). När det gäller förslaget att på sikt avveckla kärnkraften är medborgarna något mer positiva än kommunpolitikerna (balansmätt +32 mot +16). Den största åsiktsskillnaden återfinns här för förslaget att ta emot färre flyktingar där medborgarna är klart positiva (+57) medan kommunpolitikerna (–40) och i ännu högre grad riksdagsledamöterna (–72) är klart negativa.

Kommunpolitikens spelregler

I 2008–2009 års Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökning ställdes tolv frågor om spelreglerna för den kommunala politiken i vid bemärkelse. Som en katt bland hermelinerna ställdes också en fråga om inställningen till att genomföra fler nationella folkomröstningar. Flera av frågorna handlade om de förslag och diskussionspunkter som Grundlagsutredningen presenterade i sitt betänkande i slutet av 2008. I tabell 2.7 redovisas de 13 förslagen i popularitetsordning enligt balansmåttskolumnen näst längst till höger. Balansmättet visar, precis som tidigare, andelen kommunfullmäktigeledamöter som tycker att ett förslag är mycket eller ganska bra minus andelen ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt.

Svenska kommunfullmäktigeledamöter kan endast sägas ha satt ner foten i betydelsen att det finns en tydlig majoritetsståndpunkt när det gäller fyra av de 12 förslagen om kommunpolitikens spelregler: Det finns ett klart stöd för förslaget att öka de lokala brukarnas inflytande över skola och barnomsorg (balansmätt +56) och ett lika klart avståndstagande från förslagen att avskaffa möjligheten till medborgerlig förslagsrätt (–58) och att införa ett system med kommunal parlamentarism där samtliga kommunstyrelseledamöter kommer från majoriteten i fullmäktige (–58). En klar majoritet av ledamöterna är också negativa till att minska antalet förtroendeuppdrag i kommuner och landsting (–38).

POLITIK PÅ HEMMAPLAN

Tabell 2.7. Kommunfullmäktigeledamöternas åsikter om 13 förslag om att ändra de politiska spelreglerna (procent och balansmätt).

Spelregelförslag	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Summa procent	Balansmätt	Antal svarande
Öka de lokala brukarnas inflytande över skola och barnomsorg	20	46	24	8	2	100	+56	8 983
Införa möjligheter till extraval i kommuner och landsting	14	33	25	18	10	100	+19	8 964
Införa en procentspärr mot småpartier i kommunvalen	22	29	15	20	14	100	+17	8 975
Radikalt öka inslaget av personröstning i valen till kommun- och landstingsfullmäktige	17	30	23	18	12	100	+17	8 989
Genomföra fler kommunala folkomröstningar	11	26	24	25	14	100	-2	8 981
Införa direktval till kommundel-/stadsdelsnämnder i kommuner där sådana finns	7	19	44	16	14	100	-4	8 837
Tvinga kommuner att anordna folkomröstning om 10 procent av kommuninvånarna kräver det	13	23	20	26	18	100	-8	8 988
Genomföra fler nationella folkomröstningar	8	21	28	28	15	100	-14	8 978
Genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter	19	17	12	25	27	100	-16	9 021
Införa direkt valda kommunstyrelseordförande	13	20	18	26	23	100	-16	8 977
Minska antalet politiska förtroendeuppdrag i kommuner och landsting	8	14	18	28	32	100	-38	8 986
Avskaffa kommuners och landstings möjlighet till medborgerlig förslagsrätt i fullmäktige	4	6	22	29	39	100	-58	8 953
Införa ett system där samtliga ledamöter i kommunstyrelsen kommer från majoriteten	5	10	12	24	49	100	-58	8 987

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 och -100 och visar andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska bra minus andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt

När det gäller övriga åtta förslag finns däremot betydande oenigheter med stora grupper av både förespråkare och motståndare. Så har till exempel Grundlags-

utredningens förslag om möjlighet till kommunala extraval något fler förespråkare än motståndare (balansmått +19) medan Grundlagsutredningens förslag om en mer tvingande form av folkinitiativ har något fler motståndare än förespråkare (-8). Värt att notera i övrigt är bland annat att det finns en positiv övervikt för förslaget att införa en procentspärr mot småpartier i kommunvalen (+17) och en positiv övervikt för förslaget att radikalt öka inslaget av personröstning i kommunvalen (+17). När det gäller de två ”eviga” frågorna om skilda valdagar för riksdags- och kommunval och om folkvalda kommunstyrelseordförande (”borgmästare”) finns det däremot något fler negativa än positiva kommunfullmäktigeledamöter (båda -16).

Åsiktsskillnaderna i spelregelsfrågor mellan kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter är över lag små till obefintliga (tabell redovisas inte). Möjligen kan kommunfullmäktigeledamöterna sägas vara aningen mer positiva till personröstning och aningen mindre positiva till en småpartispärr i kommunvalen och till ökat brukarinflytande (skillnaden uppgår i samtliga tre fall till marginella 6 balansmåttsenheter).

Vid en jämförelse mellan vad kommunfullmäktigeledamöter och riksdagspolitiker tycker om kommunpolitikens spelregler (tabell redovisas inte) finns tre åsiktsskillnader som är värda att uppmärksamma (endast 8 av de 13 frågorna i tabell 2.7 ställdes till riksdagsledamöterna, nr 1, 4, 5, 7, 8, 9, 11 och 12). Den klart största skillnaden är att kommunfullmäktigeledamöterna är positiva till ett ökat inslag av personröstning i kommunvalen (+17) medan riksdagsledamöterna är negativa till ett ökat inslag av personröstning i riksdagsvalen (-24). Riksdagsledamöterna är dessutom mer negativa än kommunfullmäktigeledamöterna till förslaget om fler nationella folkomröstningar (-35 mot -14) och mer positiva än kommunfullmäktigeledamöterna till förslaget att öka de lokala brukarnas inflytande över skola och barnomsorg (+74 mot +56).

Partiskillnader i spelregelsfrågor

Åsiktsskillnaderna mellan kommunfullmäktigeledamöter med olika partitillhörighet är som förväntat betydligt mindre i frågor om kommunpolitiska spelregler än i rikspolitiska frågor. Det genomsnittliga sambandet mellan partitillhörighet och åsikter i de åtta rikspolitiska frågorna i tabell 6 är 0,28 (Eta^2) medan motsvarande genomsnittssamband för spelregelsfrågorna endast är 0,09. Men det finns ett antal intressanta skillnader mellan olika spelregelsfrågor och mellan kommunfullmäktigeledamöter från olika partier (se tabell 8).

Åsiktsskillnaderna mellan fullmäktigeledamöter från olika partier skiljer sig kraftigt åt mellan olika frågor. Frågorna om skilda valdagar, ökat inslag av personröstning och ett minskat antal kommunala förtroendeuppdrag kan betraktas som vänster-högerfrågor där ledamöter till vänster är negativa och ledamöter

POLITIK PÅ HEMMAPLAN

Tabell 2.8. Åsikter om 13 förslag om att ändra de politiska spelreglerna, totalt och bland de olika partierna kommunfullmäktigeledamöter (balansmätt och Eta²).

Spelregelsförslag	V	S	Mp	C	Fp	Kd	M	Sd	Övr	Tot	Eta ²
Minska antalet politiska förtroendeuppdrag i kommuner och landsting	-69	-67	-61	-50	-34	-39	+24	+25	-2	-38	0,20
Radikalt öka inslaget av personröstning i valen till kommun- och landstingsfullmäktige	-38	-16	+13	+41	+50	+47	+54	+47	+59	+17	0,16
Införa en procentspärr mot småpartier i kommunvalen	-39	+44	-57	+8	+2	-37	+44	-71	-43	+17	0,15
Genomföra fler nationella folkomröstningar	+55	-28	+80	-11	-30	-5	-32	+85	+29	-14	0,14
Genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter	-26	-54	+34	-4	+36	-17	+13	-10	+26	-16	0,13
Genomföra fler kommunala folkomröstningar	+50	-20	+86	+2	-13	+15	-21	+81	+50	-2	0,11
Tvinga kommuner att anordna folkomröstning om 10 procent av kommuninvånarna kräver det	+39	-24	+80	-9	-9	+13	-26	+79	+46	-8	0,10
Införa direkt folkvalda kommunstyrelseordförande	-23	-41	+1	-8	+3	-10	+1	+32	+32	-16	0,06
Införa direktval till kommundel-/stadsdelsnämnder i kommuner där sådana finns	-1	-23	+30	+17	+12	+8	+2	+24	+26	-4	0,05
Avskaffa kommuners och landstings möjlighet till medborgerlig förslagsrätt i fullmäktige	-74	-61	-82	-62	-56	-57	-41	-39	-60	-58	0,02
Öka de lokala brukarnas inflytande över skola och barnomsorg	+55	+45	+77	+67	+60	+66	+62	+77	+57	+56	0,02
Införa möjligheter till extraval i kommuner och landsting	+29	+5	+38	+16	+32	+26	+28	+8	+43	+19	0,02
Införa ett system där samtliga ledamöter i kommunstyrelsen kommer från majoriteten	-70	-58	-73	-65	-52	-63	-46	-47	-66	-58	0,01

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 och -100 och visar andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska bra minus andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt. Mättet Eta² kan variera mellan 0 och 1 och ju högre värde desto starkare samband mellan ledamöternas åsikter och partitillhörighet.

till höger är positiva. Frågan om att införa en småpartispärr i kommunvalen är av naturliga skäl storleksrelaterad med S- och M-ledamöter som klart positiva (båda +44) medan V-, Mp-, Kd- och Sd-ledamöter är klart negativa (-39, -57, -37 och -71). I de tre frågorna om folkomröstningar (nationella, kommunala och genom folkinitiativ) finner vi ett helt annorlunda och möjligen något överraskande mönster med Sd-, Mp- och V-ledamöterna som mycket positiva medan övriga partiernas ledamöter är kluvna eller klart negativa.

Åsikter om rikskommunala frågor

I 2008–2009 års Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökning ingick åtta frågor som kan klassificeras som rikskommunala i betydelsen att de handlar om ansvarsfördelningen mellan stat, landsting och kommuner och om likvärdighet och utjämning mellan kommunerna men där staten (riksdagen) har beslutanderätten. Kommunfullmäktigeledamöternas åsikter om de åtta förslagen redovisas i tabell 2.9. Och precis som tidigare är förslagen rangordnade från det mest till det minst populära förslaget enligt balansmåttskolumnen näst längst till höger som visar andelen ledamöter som tycker att ett förslag är mycket eller ganska bra minus andelen ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt. I den därpå följande tabell 2.10 redovisas kommunfullmäktigeledamöternas åsikter om de olika rikskommunala förslagen inom respektive parti där förslagen har rangordnats efter graden av samband (Eta^2) mellan partitillhörighet och åsikt. De mest partipolitiserade förslagen återfinns överst i tabell 10.

Kommunfullmäktigeledamöterna är klart positiva till att verka för likvärdig service i landets kommuner (balansmått +53) och till det kommunala självsty-

Tabell 2.9. Kommunfullmäktigeledamöternas åsikter om åtta rikskommunala förslag (procent och balansmått).

Rikskommunalt förslag	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Summa procent	Balansmått	Antal svarande
Verka för att skapa likvärdig service mellan kommuner i hela landet	23	43	21	10	3	100	+53	8 769
Minska statens inflytande över kommunernas verksamhet	19	40	27	12	2	100	+45	8 759
Avskaffa landstingen	26	20	25	15	14	100	+17	8 730
Överföra uppgifter från staten till landstingen/regionerna	11	30	34	15	10	100	+16	8 733
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	37	12	11	17	23	100	+9	8 771
Begränsa möjligheterna till utförsäljning av kommunala bostadsbolag	25	20	14	21	20	100	+4	8 779
Minska den ekonomiska utjämningen mellan kommuner och landsting	11	20	20	25	24	100	-18	8 743
Överföra uppgifter från kommunerna till landstingen/regionerna	3	14	33	29	21	100	-33	8 746

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 och -100 och visar andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska bra minus andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt.

Tabell 2.10. Åsikter om åtta rikskommunala förslag, totalt och bland de olika partiernas kommunfullmäktigeledamöter (balansmått och Eta²).

Rikskommunalt förslag	V	S	Mp	C	Fp	Kd	M	Sd	Övr	Tot	Eta ²
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	+88	+81	+60	-39	-61	-55	-83	+11	-2	+9	0,59
Begränsa möjligheterna till utförsäljning av kommunala bostadsbolag	+77	+71	+55	-46	-57	-57	-80	+17	-8	+4	0,51
Avskaffa landstingen	-21	-13	-1	+12	+32	+20	+70	+31	+54	+17	0,18
Verka för att skapa likvärdig service mellan kommuner i hela landet	+82	+71	+65	+48	+41	+51	+16	+61	+62	+53	0,10
Minska statens inflytande över kommunernas verksamhet	-2	+26	+21	+70	+47	+63	+71	+57	+46	+45	0,10
Minska den ekonomiska utjämnningen mellan kommuner och landsting	-38	-34	-31	-34	-7	-6	+18	-6	-11	-18	0,07
Överföra uppgifter från staten till landstingen/regionerna	+10	+18	+25	+48	+18	+24	-1	+4	-8	+16	0,04
Överföra uppgifter från kommunerna till landstingen/regionerna	-22	-25	-28	-42	-35	-34	-47	-28	-33	-33	0,02

Kommentar: Balansmåtten kan variera mellan +100 och -100 och visar andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska bra minus andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt. Måttet Eta² kan variera mellan 0 och 1 och ju högre värde desto starkare samband mellan ledamöternas åsikter och partitillhörighet.

ret i form av att minska statens inflytande över kommunernas verksamhet (+45). Samtliga partiers ledamöter är positiva till likvärdig service i landets kommuner, men V-, S- och MP-ledamöter (+82, +71 respektive +65) är betydligt mer positiva än framförallt M-ledamöter (+16). När det gäller det kommunala självstyret är det istället de borgerliga partiernas ledamöter som är mest positiva (balansmått mellan +71 och +47) medan ledamöterna från V (-2), Mp (+21) och S (+26) har en mer ljum inställning.

De två frågorna om att förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus (+9) och att begränsa möjligheterna till utförsäljning av kommunala bostadsbolag (+4) är som förväntat två tydliga vänster-högerfrågor (Eta² = 0,59 respektive 0,51) som delar ledamötsopinionen nästan mitt itu: Vänsterpartiets och Socialdemokraternas ledamöter (+88 och +77 respektive +81 och +71) är mycket positiva medan de borgerliga ledamöterna och framförallt M-ledamöterna (-83 och -80) är mycket negativa. Förslaget om att minska den ekonomiska utjämnningen mellan kommuner och landsting med hög och låg skattekraft (-18) är också svagt vänster-högerrelaterat, men här är det enbart M-ledamöterna som är svagt positiva medan övriga partiernas ledamöter är klart eller svagt negativa.

Tre av de rikskommunala frågorna handlade om landstingens och regionernas uppgifter inom ramen för flernivådemokratin. Bland kommunfullmäktigeledamöterna finns, som förväntat, en negativ inställning till att överföra uppgifter

från kommunerna till landstingen/regionerna (balansmått -33). Däremot finns det en svagt positiv inställning till att överföra uppgifter från staten till landstingen/regionerna (+16) men också, något märkligt, till att avskaffa landstingen (+17). De två frågorna om att överföra statliga uppgifter till landstingen och att avskaffa landstingen är visserligen negativt korrelerade (-0,16, Pearsons r), men det är samtidigt 18 procent av samtliga kommunfullmäktigeledamöter som både vill överföra uppgifter från staten till landstingen *och* avskaffa landstingen. Vår bästa gissning är att detta något märkliga resultat till stor del handlar om ledamöter som inte vill avskaffa den regionala beslutsnivån men väl ersätta landstingen med större regioner. I enlighet med en sådan tolkning finns det knappast något svagt positivt stöd för att avskaffa den regionala beslutsnivån i Sverige (som svaren på frågan om att avskaffa landstingen indikerar) utan förmodligen ett åtminstone svagt stöd för att behålla den beslutsnivån.

När det gäller de rikskommunala frågorna finns även ett antal åsiktsskillnader mellan ledamöter i kommun- och landstingsfullmäktige som är värda att redovisa. Resultaten presenteras i tabell 2.11 där vi inte endast jämför samtliga kommunfullmäktigeledamöter med samtliga landstingsfullmäktigeledamöter (så som

Tabell 2.11. Åsikter om åtta rikskommunala förslag bland kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter (balansmått)

Rikskommunalt förslag	Enbart kommun	Antal	Kommun	Antal	Landsting	Antal	Enbart landsting	Antal
Verka för att skapa likvärdig service mellan kommuner i hela landet	+54	8 341	+53	8 768	+44	1 191	+45	765
Minska statens inflytande över kommunernas verksamhet	+44	8 330	+44	8 758	+46	1 192	+40	763
Avskaffa landstingen	+17	8 304	+16	8 729	-23	1 188	-29	763
Överföra uppgifter från staten till landstingen/regionerna	+15	8 304	+17	8 732	+48	1 190	+50	762
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	+10	8 343	+9	8 770	+2	1 192	+9	765
Begränsa möjligheterna till utförsäljning av kommunala bostadsbolag	+4	8 353	+3	8 778	0	1 192	+6	767
Minska den ekonomiska utjämnningen mellan kommuner och landsting med hög respektive låg skattekraft	-18	8 314	-18	8 742	-23	1 187	-22	759
Överföra uppgifter från kommunerna till landstingen/regionerna	-33	8 317	-33	8 745	-20	1 191	-13	763

Kommentar: Resultaten visar inställningen till åtta rikskommunala förslag för i tur och ordning, från vänster till höger i tabellen, ledamöter med enbart kommunfullmäktigemandat, samtliga kommunfullmäktigeledamöter, samtliga landstingsfullmäktigeledamöter och ledamöter med enbart landstingsfullmäktigemandat. Balansmättet kan variera mellan +100 och -100 och visar andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska bra minus andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt.

hittills gjorts) utan även jämför med gruppen som enbart har kommunfullmäktigeuppdrag (utan landstingsfullmäktigeuppdrag) respektive gruppen som enbart landstingsfullmäktigeuppdrag (utan kommunfullmäktigeuppdrag).

Åsiktsskillnader finns här framförallt när det gäller de tre frågorna om landstingens och regionernas framtida uppgifter: Landstingsfullmäktigeledamöterna är mer negativa än kommunfullmäktigeledamöterna till att avskaffa landstingen, de är mindre negativa än kommunfullmäktigeledamöterna till att överföra uppgifter från kommunerna till landstingen och regionerna, och de är betydligt mer positiva än kommunfullmäktigeledamöterna till att överföra uppgifter från staten till landstingen och regionerna. I samtliga tre avseenden finns tydliga skillnader mellan samtliga kommunfullmäktigeledamöter och samtliga landstingsfullmäktigeledamöter (de två mittenkolumnerna i tabell 2.11), men skillnaderna är ännu något större när vi jämför kommunfullmäktigeledamöter utan landstingsfullmäktigeuppdrag med landstingsfullmäktigeledamöter utan kommunfullmäktigeuppdrag (kolumnen längst till vänster respektive längst till höger i tabell 2.11).

Åsikter om den egna kommunen

I Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–2009 ställdes också elva förslagsfrågor som gällde den egna kommunen. De svenska kommunfullmäktigeledamöternas åsikter om de elva förslagen presenteras i tabell 2.12 där förslagen, precis som tidigare, är rangordnade från det mest till det minst populära enligt balansmåttskolumnen näst längst till höger. Kommunfullmäktigeledamöternas åsikter om de olika förslagen inom respektive parti redovisas i den där på följande tabell 2.13 där förslagen är rangordnade efter graden av samband (Eta^2) mellan partitillhörighet och åsikt.

Med en viss förenkling kan två typer av förslag urskiljas: dels populära förslag med relativt små åsiktsskillnader mellan de olika partiernas ledamöter (de sex övre förslagen i tabell 12), dels omstridda förslag med stora åsiktsskillnader mellan ledamöter från olika partier (de fem nedre förslagen i tabell 2.12 och till lika de fem övre förslagen i tabell 2.13). De sex mest populära förslagen gällande den egna kommunen är i tur och ordning att stödja företag som vill etablera sig i kommunen (+80), att intensivifiera jämställdhetsarbetet (+67), att införa fler öppna nämndsammanträden (+45), att satsa mer på kulturpolitiken (+42), att ta emot fler flyktingar i kommunen (+33) och att bedriva en mer restriktiv kommunal alkoholpolitik (+32). De sex förslagen har över lag klart fler förespråkare än motståndare inom samtliga partier med undantag för förslaget om kultursatsningar där M- och Sd-ledamöter är relativt sett mer negativa, förslaget om ökad flyktingmottagning där M-ledamöterna och ledamöterna från övriga partier är klivna respektive svagt negativa och Sd-ledamöterna helt avvisande, och förslaget om restriktiv alkoholpolitik där M-ledamöterna är svagt negativa.

De fem omstridda förslagen med starkast samband mellan ledamöternas partitillhörighet och åsikter återfinns dels nederst i tabell 2.12 och dels överst i tabell 2.13 där de också är rangordnade efter sambandsmättet Eta². De fem förslagen är samtliga av vänster-högerkaraktär och handlar i tur och ordning om att öka inslaget av kundvalssystem (+24), låta privata entreprenörer utföra mer av den kommunala verksamheten (+16), höja skatten hellre än att minska servicen (+12), införa vårdnadsbidrag för barn mellan 1 och 3 år (-13) och satsa mer på friskolor (-20). I fyra av fem fall finner vi den största åsiktsskillnaden mellan V- och M-ledamöter. Undantaget här är frågan om vårdnadsbidrag där åsiktsskillnaden är störst mellan S- och Kd-ledamöter.

När det gäller förslagen om intensifierat jämställdhetsarbete och ökad kommunal flyktingmottagning har vi gått vidare och prövat vad som med lite god vilja kan kallas för en variant av ”närvarons politik”, det vill säga att en grupps när-

Tabell 2.12. Kommunfullmäktigeledamöternas åsikter om elva förslag om den egna kommunen (procent och balansmätt).

Förslag om den egna kommunen	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Summa procent	Balansmätt	Antal svarande
Aktivt stödja företag som vill etablera sig i kommunen	51	33	12	3	1	100	+80	8 815
Intensifiera det kommunala jämställdhetsarbetet	36	36	23	3	2	100	+67	8 803
Införa fler öppna nämndsammanträden i kommunen	27	34	23	11	5	100	+45	8 824
Satsa mer resurser på kommunal kulturpolitik	19	35	34	8	4	100	+42	8 822
Ta emot fler flyktingar i kommunen	17	32	35	9	7	100	+33	8 819
Bedriva en mer restriktiv kommunal alkoholpolitik	19	29	35	11	6	100	+32	8 810
Öka inslaget av kundvalssystem i den kommunala verksamheten	26	25	22	14	13	100	+24	8 774
Låta privata entreprenörer utföra mer av den kommunala verksamheten	28	23	14	19	16	100	+16	8 837
Höja kommunalskatten hellre än att minska servicen	15	30	22	20	13	100	+12	8 818
Införa vårdnadsbidrag för barn mellan 1 och 3 år	22	16	11	10	41	100	-13	8 834
Satsa mer på friskolor	13	17	20	16	34	100	-20	8 805

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 och -100 och visar andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska bra minus andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt.

Tabell 2.13. *Åsikter om elva förslag om den egna kommunen, totalt och bland de olika partiernas kommunfullmäktigeledamöter (balansmätt och Eta²).*

Förslag om den egna kommunen	V	S	Mp	C	Fp	Kd	M	Sd	Övr	Tot	Eta ²
Låta privata entreprenörer utföra mer av den kommunala verksamheten	-85	-60	-2	+83	+85	+88	+95	+35	+44	+16	0,65
Införa vårdnadsbidrag för barn mellan 1 och 3 år	-86	-91	-38	+56	+3	+98	+66	+53	+11	-13	0,65
Satsa mer på friskolor	-93	-92	-17	+11	+37	+58	+69	-2	+3	-20	0,63
Öka inslaget av kundvalssystem i den kommunala verksamheten	-54	-41	+11	+75	+81	+86	+90	+57	+51	+24	0,54
Höja kommunalskatten hellre än att minska servicen	+87	+62	+56	-20	-22	-20	-64	+1	+11	+12	0,39
Ta emot fler flyktingar i kommunen	+75	+48	+68	+26	+41	+46	-2	-98	-9	+33	0,18
Intensifiera det kommunala jämställdhetsarbetet	+93	+84	+87	+61	+68	+56	+35	+21	+55	+67	0,15
Satsa mer resurser på kommunal kulturpolitik	+79	+58	+74	+32	+53	+33	+9	-5	+24	+42	0,11
Bedriva en mer restriktiv kommunal alkoholpolitik	+61	+42	+55	+29	+27	+74	-8	+33	+29	+32	0,11
Införa fler öppna nämndsammanträden i kommunen	+73	+44	+81	+37	+52	+45	+26	+63	+56	+45	0,04
Aktivt stödja företag som vill etablera sig i kommunen	+68	+85	+62	+83	+78	+88	+79	+86	+76	+80	0,02

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 och -100 och visar andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska bra minus andel ledamöter som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt. Mättet Eta² kan variera mellan 0 och 1 och ju högre värde desto starkare samband mellan ledamöternas åsikter och partitillhörighet.

var och storlek i en politisk församling har betydelse för den politik som förs (jfr t ex Phillips 1995). Kvinnliga ledamöter är som förväntat mer positiva än manliga ledamöter till förslaget om intensifierat kommunalt jämställdhetsarbete (+77 mot +59) samtidigt som det kanske är något förvånande att den könsskillnaden är betydligt mindre bland S- och V-ledamöter och helt saknas bland MP-ledamöter. Däremot finns det inte någon tydlig effekt av ”närvarons politik” i form procentandelen kvinnliga kommunfullmäktigeledamöter: Det finns visserligen ett samband mellan den kontextuella variabeln andel kvinnor i kommunfullmäktige (som varierar mellan 20 och 58 procent) och ledamöternas åsikt om förslaget att intensifiera jämställdhetsarbetet, men sambandet är mycket svagt (Pearsons $r = 0,06$).

När vi för flyttar oss till frågan kommunal flyktingmottagning tycks det till en början som att det finns ett visst stöd för ”närvarons politik”: Kommunfullmäktigeledamöter i kommuner där Sverigedemokraterna inte fick något mandat i valet 2006 är nämligen mer positiva till flyktingmottagning i den egna kommunen (+41) jämfört med ledamöter i kommuner där Sverigedemokraterna fick minst ett mandat (+27). Men eftersom Sverigedemokraternas kommunfullmäktige-

mandat i allt väsentligt är lokaliserade till södra Sverige är det samtidigt svårt att bortse från att den åsiktsskillnaden istället handlar om politisk geografi och partiernas skiftande styrkeförhållanden. Ett försök att hålla den typen av skillnader under kontroll är att jämföra åsikterna om kommunal flyktingmottagning mellan ledamöter i kommuner med besatta SD-mandat (3 732 ledamöter) och ledamöter i kommuner med SD-mandat där dessa är obesatta (779 ledamöter). Resultatet av den prövningen är dock snarast negativt för hypotesen om närvarons politik och visar att kommunfullmäktigeledamöter i kommuner med besatta och obesatta SD-mandat har samma inställning till kommunal flyktingmottagning (+28 respektive +26).

Sammanfattning av några av kapitlets resultat

- Sveriges kommun- och landstingspolitiker placerar sig i genomsnitt något till vänster om mittpunkten på den ideologiska vänster-högerskalan och därmed också något till vänster om Sveriges riksdagsledamöter och de svenska väljarna. Inom Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet placerar sig kommunpolitikerna klart till vänster om respektive riksdagsledamöter medan moderat kommunpolitiker placerar sig klart till höger om sina kommunpolitiker.
- Prövning av det som kallas för Mays lag om ideologiska inompartiskillnader, det vill säga att politiker med mer makt och ansvar befinner sig mer mot mitten på vänster-högerskalan, får endast begränsat stöd i undersökningen. Det generella mönstret är istället att makt och ansvar drar åt höger, det vill säga att fullmäktigeledamöter i den styrande majoriteten respektive med plats i kommunstyrelsen tenderar att placeras sig till höger om sina partivänner i opposition respektive utan plats i kommunstyrelsen.
- Det finns förvånansvärt stora skillnader mellan Sveriges kommuner när det gäller kommunfullmäktigeledamöternas genomsnittliga placering på vänster-högerskalan. Den ideologiska spännvidden på den elvagrada skalan från 0 (klart till vänster) till 10 (klart till höger) uppgår till hela 5,4 enheter. Längst till vänster befinner sig Överkalix (2,5), Arjeplog (2,9) och Malå (3,0) och längst till återfinns Vellinge (7,9), Danderyd (7,5), Lidingö (7,1) och Täby (7,1).
- Inställningen till olika typer av folkomröstningar (nationella, kommunala och genom folkinitiativ) varierar kraftigt mellan fullmäktigeledamöter från olika partier: Ledamöter från Sverigedemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet är mycket positiva medan övriga partiernas ledamöter är kluvna eller klart negativa.
- När det gäller de frågor vi ställde om den egna kommunen är svenska fullmäktigeledamöter klart mest positiva till att stödja företag som vill etablera sig i kommunen (+80 på en skala från +100 till -100) och att intensifiera det kommunala jämställdhetsarbetet (+67) medan de är negativa till att satsa mer på friskolor (-20) och att införa vårdnadsbidrag för barn mellan 1 och 3 år (-13).

3 Medborgarnas roll i demokratin

Diskussionerna om demokratins utveckling och vitalisering i Sveriges kommuner handlar i stor utsträckning om och i så fall på vilket sätt den representativa demokratin skall kompletteras med olika former av så kallad deltagardemokrati: I den kommunala representativa demokratin är det medborgarnas viktigaste uppgift att rösta fram de partier och representanter som under den följande mandatperioden skall sköta det politiska beslutsfattandet. I den utsträckning som den representativa demokratin kompletteras med deltagardemokratiska inslag har medborgarna dessutom möjlighet att göra sina röster hörda genom sådant som uppvaktningar, namninsamlingar, aktioner och demonstrationer och ibland också genom folkomröstningar.

I den nationella demokratidiskussionen finns en bred enighet om att ett ökat medborgerligt deltagande mellan valen innebär en vitalisering av demokratin; Bengt Göransson's stora demokratiutredning från millennieskiftet (SOU 2000:1) som samtliga riksdagspartier ställde sig bakom är den tydligaste och mest välkända pläderingen för mer deltagardemokrati. Samtidigt har dock många av de förslag och åtgärder som diskuterats och genomförts för att stärka och vitalisera den representativa demokratin en tydligt lokala förankring. Exempel på förslag och reformer som diskuterats och genomförts är stärkandet av det kommunala folkomröstningsinstitutet, brukarmedverkan och brukarstyrelser inom framförallt skola och barnomsorg, medborgerlig initiativrätt i kommunfullmäktige samt öppna kommunala nämndsammanträden. Diskussionen om motsvarande reformer på nationell nivå lyser dock i allt väsentligt med sin frånvaro.

Det finns med andra ord ett drag av kluvenhet mellan det nationella och det lokala i svensk demokratipolitik: Den representativa demokratins reformering diskuteras och bestäms i stor utsträckning på nationell nivå. Men den konkreta politiken skall sedan implementeras i kommuner och landsting, och den skall implementeras av lokalt förtroendevalda som inte själva varit med och diskuterat fram reformerna och som måhända inte hyser samma tilltro till de deltagardemokratiska idéerna.

Den följande redovisningen inleds med att Sveriges kommun- och landstingspolitiker får ge sin syn fenomenet deltagardemokrati: Vilka skillnader i inställ-

ningen till deltagardemokrati finns mellan ledamöter som representerar olika partier, mellan ledamöter med olika position i politiken och mellan ledamöter från olika kommuner? Därefter följer ett avsnitt om kommunpolitikernas syn på dialogen med medborgarna i den så kallade mellanvalsdemokratin: När i beslutsprocessen tycker ledamöterna att det är viktigt med medborgardialog, med vilka medborgargrupper skall dialogen föras, och vad är syftet med dialogen?

Åsikter om deltagardemokrati

I 2008–2009 års Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökning bad vi ledamöterna att ge sin syn på representativ demokrati kontra deltagardemokrati. Vi använde en så kallad dialogfråga som tidigare ställts till ett representativt urval av medborgare inom ramen för 2001 års SOM-undersökning. I frågan fick två fingerade personer, A och B, framföra sina uppfattningar om hur demokratin i samhället fungerar bäst. Person A argumenterade för representativ demokrati: ”Medborgarna bör främst påverka politiken genom att rösta på partier och politiker. Därför är det viktigt att väljarna, särskilt inför valen, får veta vad partierna står för. Mellan valen är det de folkvalda politikerna som skall sköta beslutsfattandet. Naturligtvis skall politikerna lyssna på medborgarna även mellan valen, men då på hela opinionen och inte enbart på dem som ropar högt om problem som berör dem själva”. Person B argumenterade för representativ demokrati kompletterad med deltagardemokrati: ”Medborgarna skall delta i val och rösta på partier och politiker. Men medborgarna bör vara aktiva även mellan valen. Därför är det bra med många folkomröstningar. Dessutom är det viktigt att olika grupper kontinuerligt för fram sina uppfattningar via namninsamlingar, uppvaktningar, aktioner och demonstrationer”. Ledamöterna fick välja mellan fyra svarsalternativ: håller på det hela taget med person A, håller något med bägge men mest med person A, håller något med bägge men mest med person B, håller på det hela taget med person B.

Enligt resultaten från 2001 års SOM-undersökning fördelade sig svenska folket relativt jämnt mellan de två demokratialternativen A och B: 56 procent av dem som besvarade frågan höll på det hela taget eller mest med person A som argumenterade för representativ demokrati medan 44 procent på det hela taget eller mest höll med person B som argumenterade för representativ demokrati kompletterad med deltagardemokrati (balansmått –12, där minusvärden anger övervikt för representativ demokrati och plusvärden övervikt för mer deltagardemokrati; måttet kan variera mellan –100 och +100). Motsvarande resultat för 2008–2009 års samtliga kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter och för kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter från olika partier redovisas i tabell 3.1. I den därpå följande tabell 2 redovisas synen på representativ demokrati kontra deltagardemokrati bland kommunfullmäktigeledamöter i ”regeringsställ-

Tabell 3.1. Kommun- och landstingsfullmäktigeledamöternas inställning till representativ demokrati kontra deltagardemokrati, totalt och bland de olika partiernas ledamöter (procent och balansmått där minusvärden anger övervikt för representativ demokrati och plusvärden övervikt för deltagardemokrati).

	Håller på det hela taget med person A	Håller något med bägge, men mest med person A	Håller något med bägge, men mest med person B	Håller på det hela taget med person B	Summa procent	Balans- mått	Svarande
Kommunfullmäktige							
Samtliga	34	40	18	8	100	-48	8 711
<i>Partitillhörighet</i>							
V	10	27	38	25	100	+26	533
S	37	45	14	4	100	-64	3 322
Mp	3	15	37	45	100	+64	306
C	29	46	20	5	100	-50	1 115
Fp	35	47	14	4	100	-64	644
Kd	27	46	20	7	100	-46	532
M	51	35	10	4	100	-72	1 793
Sd	6	22	45	27	100	+44	121
Övriga	20	28	33	19	100	+4	345
Landstingsfullmäktige							
Samtliga	35	41	17	7	100	-52	1 189
<i>Partitillhörighet</i>							
V	13	38	30	19	100	-2	76
S	42	41	14	3	100	-66	443
Mp	2	18	46	34	100	+60	50
C	24	57	16	3	100	-62	122
Fp	43	40	12	5	100	-66	99
Kd	26	49	19	6	100	-50	84
M	48	37	12	3	100	-70	262
Övriga	17	30	34	19	100	+6	53

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 och -100 och visar andelen ledamöter som på det hela taget eller mest håller med person B minus andelen ledamöter som på det hela taget eller mest håller med person A.

ning” (den styrande majoriteten) respektive opposition, bland ledamöter med olika lång erfarenhet av politiskt arbete, bland ledamöter som enligt dem själva är verksamma i kommuner som arbetat mer respektive mindre med demokratiutveckling, och bland ledamöter som enligt dem själva är verksamma i kommuner som har mer respektive mindre erfarenheter av medborgarprotester. Resultaten i tabell 3.2 redovisas för samtliga kommunfullmäktigeledamöter och för ledamöter från de olika partierna.

Svenska kommunpolitiker årgång 2008–2009 är betydligt mer negativa till deltagardemokrati jämfört med svenska folket årgång 2001. Med den frågeformulering vi har använt i undersökningen föredrar hela tre fjärdedelar (74 procent) av fullmäktigeledamöterna den ”rena” representativa demokratin medan endast en fjärdedel (26 procent) föredrar representativ demokrati kompletterad med deltagardemokrati (balansmått -48). Motsvarande siffror för lanstingsledamöter

Tabell 3.2. Kommunfullmäktigeledamöternas inställning till representativ demokrati kontra deltagardemokrati, totalt och efter parlamentarisk ställning, politisk erfarenhet, grad av upplevd demokratiutveckling i kommunen och upplevd erfarenhet av medborgarprotester i kommunen (balansmått där minusvärden anger övervikt för representativ demokrati och plusvärden övervikt för deltagardemokrati).

	V	S	Mp	C	Fp	Kd	M	Sd	Övriga	Totalt	Antal
Samtliga	+25	-64	+63	-49	-63	-47	-72	+44	+4	-48	8 711
<i>Parlamentarisk position</i>											
Majoritet	+10	-69	+54	-57	-66	-53	-78		-22	-60	4 769
Opposition	+33	-59	+66	-34	-57	-37	-60	+45	+20	-32	3 969
<i>Politisk erfarenhet</i>											
0-6 år	+36	-48	+67	-48	-56	-44	-66	+51	+6	-34	2 230
7-12 år	+24	-63	+60	-50	-69	-38	-73		-10	-46	1 828
13-21 år	+17	-64	+67	-49	-65	-58	-77		+8	-54	2 031
22- år	+10	-77	+27	-53	-62	-61	-74		+32	-64	1 949
<i>Demokratiutveckling</i>											
Över genomsnittet	+2	-63	+46	-59	-73	-54	-78	+43	-19	-57	2 042
Kring genomsnittet	+28	-70	+64	-54	-68	-57	-75	+46	-8	-55	4 417
Under genomsnittet	+34	-50	+75	-34	-39	-14	-51	+42	+29	-22	1 654
<i>Medborgarprotester</i>											
Över genomsnittet	+37	-59	+67	-30	-43	-41	-71	+50	+31	-37	924
Kring genomsnittet	+21	-62	+63	-54	-71	-57	-69	+57	+7	-49	3 511
Under genomsnittet	+26	-67	+65	-52	-62	-41	-75	+36	-10	-52	3 625

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 och -100 och visar andel ledamöter som på det hela taget eller mest håller med person B minus andelen ledamöter som på det hela taget eller mest håller med person A. Variabeln "Demokratiutveckling" bygger på en enkätfråga där ledamöterna fick bedöma hur mycket som gjorts i den egna kommunen för att stärka och utveckla den lokala demokratin (fem svarsalternativ från tillhör de kommuner i Sverige som gjort allra mest till tillhör de kommuner i Sverige som gjort allra minst). Variabeln "Medborgarprotester" bygger på en motsvarande bedömning av hur mycket medborgarprotester det förekommer i den egna kommunen.

är 76 procent för representativ demokrati och 24 procent för deltagardemokrati (-52). Den relativt medborgarna klart mer negativa inställningen är möjligen inte så förvånande eftersom tidigare forskning (där synen på demokrati mätts på annat sätt) visar att svenska kommunstyrelseordförande (borgmästare) vid en jämförelse med borgmästare i 16 andra europeiska länder var de som var mest negativa till deltagardemokrati (Karlsson 2006).

Trots den generellt sett negativa inställningen till deltagardemokrati finns det betydande skillnader mellan kommunpolitiker från olika partier. Den representativa demokratin har sina starkaste förespråkare bland ledamöter från i tur och ordning Moderaterna (-72), Socialdemokraterna (-64), Folkpartiet (-64), Centerpartiet (-50) och Kristdemokraterna (-46) samtidigt som det finns en mycket positiv inställning till deltagardemokratiska komplement bland ledamöter från i tur och ordning Miljöpartiet (+64), Sverigedemokraterna (+44), Vänsterpartiet (+26) och övriga partier (+4). Stödet för den traditionella representativa demokratin återfinns med andra ord bland ledamöter från stora partier och partier i det politiska mittfältet medan stödet för mer deltagardemokrati återfinns bland

ledamöter från vad som skulle kunna kallas anti-etablissemangspartier till vänster och höger.

Resultaten i tabell 3.2 visar att synen på deltagardemokrati hänger samman med politiskt ansvar och erfarenheten av politiskt arbete: Kommunfullmäktigeledamöter i den styrande majoriteten är klart mer negativa till deltagardemokrati jämfört med ledamöter i opposition (-60 mot -32). Stödet för deltagardemokratin avtar också med den politiska erfarenheten (-34 bland politiker med 0-6 års erfarenhet av politik mot -64 bland politiker med minst 22 års politisk erfarenhet). Båda dessa resultat, om än något svagare, återfinns inom samtliga partier, vilket innebär det inte i första hand handlar om att vissa partiers ledamöter oftare befinner sig i regeringsställning eller ha mer politisk erfarenhet.

Längst ner i tabell 3.2 redovisas två något överraskande resultat om kopplingen mellan demokratiutvecklingsarbete, medborgarprotester och synen på deltagardemokrati. Vid en jämförelse mellan kommuner där det enligt ledamotens egen bedömning gjorts olika mycket för att stärka och utveckla demokratin visar det sig att inställningen till deltagardemokrati är mer negativ i kommuner där man arbetat mycket (över genomsnittet) eller genomsnittligt mycket med demokratiutveckling (-57 respektive -55) jämfört med i kommuner där man arbetat mindre med demokratiutveckling (-22). Ledamöternas upplevelser av demokratiutvecklingsarbete tycks med andra ord gå hand i hand med en mer negativ inställning till deltagardemokrati. I kommuner där det enligt ledamotens egen bedömning förekommer mycket medborgarprotester (över genomsnittet) finns däremot en mindre negativ inställning till deltagardemokrati (-37) jämfört med i kommuner med färre medborgarprotester (-52). Erfarenheter av medborgarprotester tycks alltså, till skillnad från erfarenheter av demokratiutvecklingsarbete, gå hand i hand med en mer positiv (mindre negativ) inställning till deltagardemokrati. Båda dessa resultat, om än svagare och med något enstaka undantag, återfinns bland de olika partiernas kommunfullmäktigeledamöter.

Kommuner mest och minst positiva till deltagardemokrati

Synen på representativ demokrati kontra deltagardemokrati varierar också mellan Sveriges 290 kommuner. Vi har beräknat ett balansmått för varje kommun som visar andelen ledamöter som är positiva till deltagardemokratiska kompletment minus andelen ledamöter som är negativa. Balansmättet kan precis som tidigare variera mellan +100 (då samtliga ledamöter i kommunen är positiva) och -100 (då samtliga ledamöter i kommunen är negativa). I tabell 3 presenteras de tio kommuner vars fullmäktigeledamöter är mest positiva till deltagardemokrati och de tio kommuner vars fullmäktigeledamöter är mest negativa till deltagardemokrati. Resultaten för Sveriges samtliga 290 kommuner redovisas i Appendix längst bak i kapitlet.

Tabell 3.3. *Kommuner som är mest och minst positiva till deltagardemokrati enligt kommunfullmäktigeledamöternas genomsnittliga svar (balansmått).*

Minst positiva till deltagardemokrati		Balansmått	Mest positiva till deltagardemokrati		Balansmått
1	Nordmaling	-100	1	Upplands-Bro	+10
2	Götene	-92	2	Herrljunga	0
3	Robertsfors	-90	3	Älvdalen	0
4	Karlsborg	-90	4	Perstorp	-4
5	Gullspång	-87	5	Jokkmokk	-5
6	Bjuv	-87	6	Vaxholm	-5
7	Tranemo	-85	7	Storuman	-9
8	Hultsfred	-85	8	Hällefors	-12
9	Stenungsund	-84	9	Filipstad	-13
10	Habo	-82	10	Strömsund	-13

Kommentar: Balansmättet visar kommunmedelvärden och kan variera mellan -100 (samtliga ledamöter är negativa till deltagardemokrati) och +100 (samtliga ledamöter är positiva till deltagardemokrati).

Med den frågeformulering vi har använt är det endast i Upplands-Bro (+10) och i Herrljunga och Älvdalen (båda ± 0) som förespråkarna för mer deltagardemokrati inte befinner sig i minoritet bland kommunfullmäktigeledamöterna. I Sveriges övriga 287 kommuner finns fler motståndare än förespråkare till deltagardemokrati och i Nordmaling (-100), Götene (-92), Robertsfors (-90) och Karlsborg (-90) med flera kommuner är motståndet minst sagt kompakt. Vi avstår i det här sammanhanget från att försöka klura ut vad det kan vara som förklarar den stora spännvidden i synen på deltagardemokrati mellan kommunerna i den vänstra och högra kolumnen i tabell 3. Vad vi med säkerhet kan säga är dock att spännvidden i mycket liten utsträckning (endast tre procent förklarad varians) har med partiernas skiftande styrkeförhållanden i olika kommuner att göra. Vår gissning är att det istället handlar om kommunspecifika erfarenheter av olika typer av medborgarprotester och deltagardemokratiska experiment och om förekomst respektive avsaknad av "eldsjälar" bland förtroendevalda och tjänstemän som driver den här typen av demokratifrågor i kommunen.

Åsikter om medborgardialog

De regelbundet återkommande valen är den representativa demokratins högtidsdagar. Det är då som medborgarna på en gång kan blicka bakåt och utkräva ansvar för den politik som har förts och blicka framåt och rösta på de program och de vallöften som de vill se förverkligade.

Men det finns också någonting mindre flärdfullt och mindre uppmärksammat som skulle kunna kallas för den representativa demokratins vardag, eller, kort och gott, mellanvalsdemokrati (Brothén & Gilljam 2006). Och en väl fungerande representativ demokrati utesluter inte, utan snarast kräver, att det finns någon form

av relationer och kommunikation mellan medborgare och representanter även mellan valen. Det är den typen av mellanvalskommunikation som står i centrum i det här avsnittet.

I 2008–2009 års Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökning ställdes tre olika frågor om de förtroendevaldas syn på medborgardialog i mellanvalsdemokratin – en om *när i den politiska beslutsprocessen* som det är viktigast med medborgardialog, en om *med vilka grupper och aktörer* den dialogen i första hand bör föras, och en om *med vilka syften* medborgardialogen bör föras. Ett huvudresultat från dessa frågor är att Sveriges kommun och landstingsfullmäktigeledamöter tycker det är viktigt med medborgardialog under hela beslutsprocessen, med många olika grupper och aktörer och att dialogen fyller flera olika syften – åtminstone så som vi valde att formulera frågorna i enkäten. Med detta huvudresultat i bagaget är den fortsatta framställningen ändå fokuserad på skillnader i synen på olika typer av medborgardialog och på skillnader i synen på medborgardialog mellan olika grupper av fullmäktigeledamöter.

Vi börjar med när i den politiska beslutsprocessen som kommunfullmäktigeledamöterna tycker det är viktigast respektive mindre viktigt med medborgardialog. Vi frågade om totalt sju olika faser eller skeden i beslutsprocessen – från när initiativ och idéer väcks tidigt i processen, via utredning, beslut och genomförande, till när beslutet efter en tid utvärderas. Svaren lämnades på en skala från 0 (inte alls viktigt) till 10 (mycket viktigt). Resultaten från dessa viktighetbedömningar redovisas i tabell 3.4 där de olika beslutsfaserna har rangordnats efter när medborgardialog bedöms som mest viktigt.

Sveriges kommunfullmäktigeledamöter tycker det är viktigast med medborgarkontakter i slutet och i början av den politiska beslutsprocessen. Medborgardialog är som allra viktigast när beslut efter en tid utvärderas (medelvärde 8,2 på viktighetsskalan från 0 till 10) och därefter när initiativ och idéer väcks tidigt i processen (7,9), när utredningar inför beslut genomförs (7,8) och när be-

Tabell 3.4. Kommunfullmäktigeledamöternas bedömningar av hur viktigt det är med medborgardialog i olika skeden av den politiska beslutsprocessen (medelvärde 0–10, 0 = inte alls viktigt, 10 = mycket viktigt).

Beslutsskede	Medelvärde	Antal svarande
När beslut efter en tid utvärderas	8,2	8 638
När initiativ och idéer väcks tidigt i processen	7,9	8 704
När utredningar inför beslut genomförs	7,8	8 661
När beslutsförslag diskuteras inför beslutsfattande	7,5	8 629
När beslutsförslag formuleras	6,6	8 623
När beslut fattas	6,2	8 609
När förvaltningen genomför beslut	6,0	8 624

Kommentar: Enkätfrågan löd "Hur viktigt tycker du att det är att föra dialog med medborgarna i följande skeden av den politiska beslutsprocessen?".

slutsförslag diskuteras inför beslutsfattande (7,5). De faser i beslutsprocessen där ledamöterna bedömer att medborgardialog relativt sett är mindre viktigt är när beslutsförslag formuleras (6,6), när beslut fattas (6,2) och när förvaltningen genomför beslut (6,0).

Det är knappast förvånande att kommunfullmäktigeledamöterna tycker det är viktigt med medborgerlig input i beslutsprocessens tidiga skeden och när beslutscirkeln så att säga sluts och besluten skall omprövas. Och det är inte heller förvånande att ledamöterna vill vara relativt sett mer i fred med sin huvuduppgift att fatta beslut. Det som däremot överraskar är att förvaltningsgenomförande är den fas i beslutsprocessen där medborgardialog bedöms som relativt sett minst viktig. Trots alla olika former av brukarråd och brukarstyrelser kopplade till den kommunala förvaltningens genomförandeled som vuxit fram på bred front under de senaste 20 åren, är det paradoxalt nog just i förvaltningsledet som kommunfullmäktigeledamöterna tycker det är minst viktigt med medborgardialog.

Medborgardialog med olika grupper och aktörer

Nästa fråga om medborgardialog handlade om vilka grupper och aktörer kommunfullmäktigeledamöterna tycker det är viktigast att föra dialog med i mellanvalsdemokratien. Ledamöterna fick ta ställning till hur viktigt de bedömde det vara att föra dialog med totalt nio olika grupper och aktörer. Resultaten redovisas i tabell 3.5.

Kommunfullmäktigeledamöterna tycker det är viktigast att föra dialog med det egna partiets väljare (9,0 på viktighetsskalan från 0 till 10) och där näst med

Tabell 3.5. Kommunfullmäktigeledamöternas bedömningar av vilka grupper och aktörer det är viktigast att föra dialog med i mellanvalsdemokratien (medelvärde 0–10, 0 = inte alls viktigt, 10 = mycket viktigt).

Aktör	Medelvärde	Antal svarande
Det egna partiets väljare	9,0	8 621
Grupper av medborgare som har svårt att göra sin röst hörd	8,6	8 613
Enskilda personer som man träffar i vardagen	8,4	8 634
Medborgare i brukarråd/-styrelser	8,3	8 614
Enskilda personer som hör av sig och vill framföra åsikter i olika frågor	8,0	8 611
Medborgare vid dialogmöten i samband med fullmäktigesammanträden	7,4	8 593
Representativa urval av medborgare genom opinionsundersökningar	6,6	8 576
Representativa urval av medborgare genom medborgarpaneler	6,6	8 576
Medborgare i enfråge-/aktionsgrupper	6,5	8 598

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Hur viktigt är det att under mellanvalsperioden föra politisk dialog med följande grupper och aktörer?"

medborgare som har svårt att göra sin röst hörd (8,6), enskilda personer som man träffar i vardagen (8,4), medborgare i brukarråd och brukarstyrelser (8,3), enskilda personer som hör av sig och vill framföra synpunkter (8,0) och medborgare vid dialogmöten i samband med fullmäktigesammanträden (7,4). De tre minst viktiga aktörerna att föra dialog med är enligt fullmäktigeledamöterna de två indirekta kontaktformerna med ”folkviljan” i form av representativa urval av medborgare genom opinionsundersökningar respektive genom medborgarpaneler (båda 6,6) och medborgare i enfråge- och aktionsgrupper (6,5).

Lite hårdraget vill kommunfullmäktigeledamöterna med andra ord, och kanske föga förvånande, främst föra dialog inom ramen för den partibaserade representativa demokratin (det egna partiets väljare), med grupper i utanförskap och med det som många ledamöter själva brukar beskriva som ”skvallercentralen” (enskilda personer i vardagen). Deltagardemokratin i form av enfråge- och aktionsgrupper hamnar däremot längst ner på viktighetslistan. Det som överraskar mest är kommunfullmäktigeledamöternas relativa kallsinne till att lyssna av den kommunala folkviljan via opinionsundersökningar och medborgarpaneler.

Den tredje och sista frågan om medborgardialog handlade om varför det är viktigt med sådan dialog i mellanvalsdemokratin. Ledamöterna ombads att bedöma viktigheten när det gäller tre olika syften med medborgardialog. Resultaten presenteras i tabell 3.6.

Tabell 3.6. *Kommunfullmäktigeledamöternas viktighetsbedömningar av olika syften med medborgardialog (medelvärde 0–10, 0 = inte alls viktigt, 10 = mycket viktigt).*

Syfte	Medelvärde	Antal svarande
Ta reda på vad folk tycker	9,0	8 664
Förankra politiken bland medborgarna	8,8	8 636
Öka dina kunskaper	8,7	8 658

Kommentar: Enkätfrågan löd: ”Medborgardialog kan ha olika syften. Hur viktiga är följande syften med medborgardialog för dig?”

De tre syftena med medborgardialog bedöms alla som mycket viktiga. Kommunfullmäktigeledamöterna ägnar sig åt medborgardialog därför att det är viktigt att ta reda på vad folk tycker (9,0), att förankra sin politik bland medborgarna (8,8) och att öka sina kunskaper (8,7).

Mest och minst positiva till medborgardialog

Kommunfullmäktigeledamöternas svar på de totalt 19 frågorna om när, med vem och varför det viktigt med medborgardialog i mellanvalsdemokratin har även slagits samman till ett medborgardialogsindex där de 19 svaren från varje ledamot har adderats och sedan dividerats med 19. Indexet kan med andra ord variera mellan 0 (inte alls viktigt med medborgardialog) och 10 (mycket viktigt med med-

borgardialog). I tabell 3.7 redovisas medelvärdena på medborgardialogsindexet bland de olika partiernas ledamöter, bland ledamöter i ”regeringsställning” (den styrande majoriteten) och opposition, bland ledamöter med olika lång erfarenhet av politiskt arbete och bland kvinnliga och manliga ledamöter. I den därpå följande tabell 8 redovisas de tio kommuner vars ledamöter tycker det är viktigast med medborgardialog och de tio kommuner vars ledamöter tycker det är relativt sett minst viktigt med medborgardialog.

Återigen handlar det om små skillnader, men skillnader finns: När det gäller partitillhörighet är det, precis som för inställningen till deltagardemokrati, Vänsterpartiets, Miljöpartiets och Sverigedemokraternas ledamöter (8,1 för V och 8,0 för både Mp och Sd) som är mest positiva till medborgardialog, medan de borgerliga partiernas och framförallt Moderaternas och Kristdemokraternas ledamöter (7,4 respektive 7,5) är relativt sett minst positiva. Dessutom är kommunfullmäktigeledamöter i oppositionsställning (7,9) en aning mer positiva till medborgardialog än ledamöter i regeringsställning (7,6) samtidigt som relativt sett oerfarna ledamöter (0–6 års politiks erfarenhet) är aningen mer positiva än

Tabell 3.7. Kommunfullmäktigeledamöternas bedömningar av hur viktigt det är med medborgardialog enligt svaren på 19 olika frågor (indexmedelvärde 0–10, 0 = inte alls viktigt, 10 = mycket viktigt).

	Indexmedelvärde	Antal svarande
Samtliga ledamöter	7,7	8 107
<i>Partitillhörighet</i>		
V	8,1	497
S	7,8	3 106
Mp	8,0	279
C	7,6	1 035
Fp	7,6	612
Kd	7,5	499
M	7,4	1 655
Sd	8,0	105
Övriga	7,9	3 19
<i>Parlamentarisk position</i>		
Majoritet	7,6	3 634
Opposition	7,9	4 436
<i>Politisk erfarenhet</i>		
0–6 år	7,8	2 636
7–12 år	7,8	1 733
13–21 år	7,7	1 902
22–år	7,5	1 836
<i>Kön</i>		
Kvinna	8,1	3 343
Man	7,4	4 764

Kommentar: Indexet är en additiv sammanvägning av de 19 frågorna i tabell 4, 5 och 6 om hur viktigt det är med medborgardialog.

Tabell 3.8. Kommuner som är mest och minst positiva till medborgardialog enligt kommunfullmäktigeledamöternas genomsnittliga svar på 19 olika frågor (indexmedelvärde 0–10, 0 = inte alls viktigt, 10 = mycket viktigt).

	Mest viktigt med medborgardialog	Medelvärde		Minst viktigt med medborgardialog	Medelvärde
1	Finspång	8,7	1	Mullsjö	7,0
2	Storuman	8,4	2	Sotenäs	7,0
3	Degerfors	8,4	3	Karlstad	7,1
4	Grästorp	8,3	4	Nordmaling	7,1
5	Nynäshamn	8,3	5	Alvesta	7,1
6	Skellefteå	8,2	6	Vellinge	7,1
7	Upplands-Väsby	8,2	7	Ljungby	7,1
8	Torsby	8,2	8	Kävlinge	7,2
9	Tierp	8,2	9	Åtvidaberg	7,2
10	Orust	8,2	10	Bjuv	7,2

Kommentar: Indexet är en additiv sammanvägning av svaren på de 19 frågorna i tabell 4, 5 och 6 om hur viktigt det är med medborgardialog. Kommunmedelvärdet kan variera mellan 0 (samtliga ledamöter tycker det är helt oviktigt med medborgardialog) och 10 (samtliga ledamöter tycker det är mycket viktigt med medborgardialog).

ledamöter med minst 22 års politisk erfarenhet (7,8 mot 7,5). Kvinnliga ledamöter är mer positiva till medborgardialog än manliga ledamöter (8,1 mot 7,4), och den skillnaden är faktiskt lika stor som den mellan de mest och de minst positiva partierna. Skillnaderna mellan ledamöter i regeringsställning och opposition, mellan ledamöter med olika lång politisk erfarenhet respektive mellan kvinnliga och manliga ledamöter återfinns inom samtliga partier.

Resultaten i tabell 8 visar att skillnaderna mellan de mest och de relativt sett minst medborgardialogpositiva kommunerna är större än de skillnader mellan olika typer av fullmäktigeledamöter som redovisades i tabell 3.7. De kommuner i Sverige som är mest positiva till medborgardialog är i tur och ordning Finspång 8,7, Storuman och Degerfors (båda 8,4) samt Grästorp och Nynäshamn (båda 8,3). De två relativt sett minst dialogpositiva kommunerna är Mullsjö och Sotenäs (båda 7,0).

En jämförelse mellan å ena sidan de mest och de minst dialogpositiva kommunerna i tabell 3.8 och de mest och de minst deltagardemokrati-positiva kommunerna i tabell 3.3 visar att endast tre kommuner förekommer i båda tabellerna: Storuman som är den näst mest dialogpositiva kommunen i tabell 3.8 återfinns som den sjunde mest deltagardemokrati-positiva kommunen i tabell 3.3, medan Nordmaling som tredje och Bjuv som tionde minst dialogpositiva kommuner i tabell 3.8 återfinns på första respektive sjätte plats bland de deltagardemokrati-negativa kommunerna i tabell 3.3. Det finns också, föga förvånande, ett positivt samband mellan inställningen till deltagardemokrati och medborgardialog (korrelationskoefficienten Pearsons r är 0,24), men deltagardemokrati och medborgardialog är ändå långt ifrån samma sak i de svenska kommunfullmäktigeledamöternas ögon.

Sammanfattning av några av kapitlets resultat

- Svenska fullmäktigeledamöter är betydligt mer negativa till deltagardemokrati jämfört med svenska folket. Tidigare forskning har också visat att svenska kommunstyrelseordförande är mest negativa till deltagardemokrati jämfört med borgmästare i 16 andra europeiska länder.
- Det finns stora skillnader i synen på deltagardemokrati mellan fullmäktigeledamöter från olika partier. Stödet för den traditionella representativa demokratin återfinns bland ledamöter från de stora partierna (M och S) och från partier i det politiska mittfältet (Fp, C, Kd), medan stödet för mer deltagardemokrati återfinns bland ledamöter från vad som kan kallas för antietablissemangspartier till vänster och höger (Mp, V och Sd).
- Fullmäktigeledamöter tycker det är viktigast med medborgardialog i slutet och i början av den politiska processen medan de vill vara relativt sett mer i fred med sin huvuduppgift att fatta politiska beslut. Förvaltningsgenomförandet är den fas i beslutsprocessen där medborgardialog bedöms som relativt sett minst viktig.
- Fullmäktigeledamöterna vill främst föra medborgardialog inom ramen för den partibaserade representativa demokratin (det egna partiets väljare), med grupper i politiskt utanförskap och med det som ledamöterna själva brukar beskriva som ”skvallercentralen” (enskilda personer i vardagen). Enfråge- och aktionsgrupper är de som bedöms som de minst viktiga att föra dialog med. Det för oss mest överraskande var fullmäktigeledamöternas relativa kallsinne till att lyssna av den kommunala folkviljan via opinionsundersökningar och medborgarpaneler.
- Det finns endast små skillnader i synen på medborgardialog mellan olika grupper av fullmäktigeledamöter, men skillnader finns: Vänsterpartiets, Miljöpartiets och Sverigedemokraternas ledamöter är mer positiva än övriga partiernas ledamöter; ledamöter i opposition är aningen mer positiva än ledamöter i regeringsställning; politiskt oerfarna ledamöter är aningen mer positiva än mer erfarna ledamöter; och kvinnliga fullmäktigeledamöter är mer positiva till medborgardialog än manliga ledamöter.

4 Politik i nya former

Sedan 1970-talet har formerna för den lokala politiken förändrats i många avseenden, både i fråga om hur beslut fattas och hur de implementeras. Den offentliga sektorns allt kärvare ekonomiska förutsättningar har lett till ökade krav på effektivitet och kostnadsbesparingar. Uppfinningsrikedomen bland svenska kommuner när det gäller att bemöta dessa utmaningar är och har varit stor – det finns knappast två kommuner som genomgått precis samma utveckling. Men likväl går det att urskilja vissa gemensamma drag i hur man väljer att organisera politik och förvaltning, och vi ska i det här kapitlet diskutera tre reformer som representerar olika trender inom lokalpolitiken: privatiseringar, som representerar det ökade användandet av privata serviceentreprenörer och marknadsmekanismer i offentlig förvaltning, kommunalförbund, som representerar ökat samarbete mellan offentliga aktörer på lokalanivån, och regionala utvecklingsnätverk, som representerar det ökade inslaget av mer eller mindre informella samarbeten mellan aktörer som kan vara offentliga, privata, lokala eller statliga i syfte att främja den regionala utvecklingen.

Vid första anblicken kan det verka som om att de här reformerna framförallt är administrativa, okontroversiella omorganiseringar, som bara handlar om hur resurser ska utnyttjas på bästa sätt. Men reformerna innebär i många fall också att procedurerna för beslutsfattande och styrning i politiken påverkas, vilket i förlängningen också kan påverka medborgarnas möjlighet att utkräva ansvar. I Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen ställde vi därför inte bara frågor om effektivitet i anslutning till de här reformerna, utan också om demokratiska aspekter.

Redovisningen inleds med ett avsnitt om privatiseringar, följt av ett avsnitt om kommunalförbund och slutligen ett om regionala utvecklingsnätverk. Därefter följer en genomgång av skillnader mellan partierna, och en analys av om fullmäktigeledamöternas inställning till privatiseringar påverkas av erfarenhet av dem. Kapitlet avslutas med en beskrivning av sambandet mellan social tillit och inställning till de nya organisationsformerna.

Privatiseringar

Formerna för hur lokal offentlig service produceras har under de senaste årtiondena förändrats avsevärt. Under 1990-talet fick den ursprungligen anglosaxiska förvaltningsfilosofin ”The New Public Management” (NPM) – den nya offentliga styrningen – stort genomslag. Grundprincipen i denna filosofi kan sägas vara en strävan att göra den offentliga sektorn mer företagslik, vilket enligt förespråkarna skall leda till ökad effektivitet och valfrihet för medborgarna. Även om NPM-reformer kan ta sig många olika uttryck kan några gemensamma karaktäristiska urskiljas: fokus på ökad kvalitet och kostnadseffektivitet i offentlig service, separation av beställarfunktioner och utförarfunktioner, ökad användning av kontrakt, samt avbyråkratisering och ökad användning av marknadsmekanismer (Lynn, 2006, s. 107).

I svenska kommuner har denna trend tagit sig uttryck i bland annat privatiseringar, målstyrning, kundvalssystem och ökad utvärdering. Privatisering av offentliga tjänster som förskoleverksamhet eller äldreomsorg kan både betyda att offentliga verksamheter säljs ut till privata aktörer och att kommunen köper tjänster av privata serviceentreprenörer. I många fall gör kommuner både och: först säljs en offentlig verksamhet, och därefter köper kommunen tjänster av företaget som köpte verksamheten.

Svenska kommuner förlitar sig allt mer på upphandling av servicetjänster. Andelen kommunal verksamhet som köps in från privata aktörer har de senaste tio åren fördubblats – från i genomsnitt fyra till åtta procent. Ett av de viktigaste argumenten för att öka den kommunala användningen av privata serviceentreprenörer för att producera offentlig service brukar vara att minska kostnaderna. Konkurrens brukar ofta framhållas som den mekanism som skall åstadkomma kostnadsminskningar. Internationell forskning har dock visat att det kan vara svårt att skapa konkurrens på servicemarknaden (Lowery, 1998). Undersökningar av huruvida privatiseringar leder till minskade kostnader har också kommit till motstridiga slutsatser om vilken produktionsform som är mest effektiv ur kostnadssynpunkt (Bel & Warner, 2008).

Andra aspekter än kostnadseffektivitet har också betydelse för organisationen av den kommunala servicen. Kritiker har påpekat att offentlig förvaltning är en organisation som har fler uppdrag än att bara producera tjänster så billigt som möjligt. Den ska också ansvara för att medborgare i kontakt med den offentliga sektorn behandlas likvärdigt och i enlighet med lagen. Kritikerna menar att den privata sektorn inte är uppbyggd på samma sätt, eftersom den drivs av vinstintresse, vilket i en kommun skulle kunna undergräva viktiga normer (Pierre, 2009). Privata serviceentreprenörer omfattas inte heller av samma lagar och regler som den offentliga förvaltningen, vilket kan försvåra medborgares och politikernas möjligheter att utkräva ansvar av serviceproducenter (Johnston & Romzek, 1999).

I Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008 tillfrågades kommunpolitikerna om sin inställning till att kommuner samarbetar med privata serviceentreprenörer. Svartalternativen utgjordes av en 11-gradig skala från -5 ("Mycket negativ") till +5 ("Mycket positiv"). Kommunpolitikerna tillfrågades därefter hur de uppfattade att samarbete med privata serviceentreprenörer påverkade den kommunala servicen, den ekonomiska tillväxten, medborgarnas möjlighet att påverka politiken och kommunfullmäktiges möjlighet att påverka politiken. Svartalternativen gick från -5 ("Försämras i stor utsträckning") till +5 ("Förbättras i stor utsträckning"). Resultat presenteras i tabell 4.1.

Tabell 4.1. Kommunfullmäktigeledamöternas inställning till samarbete med privata serviceentreprenörer (medelvärden).

	Medelvärde	Antal svarande
Allmän inställning	+1,5	8 282
Effekter på den kommunala servicen	+0,7	7 996
Effekter på den ekonomiska tillväxten	+1,0	7 937
Effekter på medborgarnas möjlighet att påverka politiken	-0,3	7 980
Effekter på kommunfullmäktiges möjlighet att påverka politiken	-0,3	7 948

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Hur bedömer du konsekvenserna i följande avseenden för kommuner som samarbetar med privata serviceentreprenörer?".

Överlag är svenska kommunpolitiker positiva till samarbete med privata serviceentreprenörer: medelvärdet för den allmänna inställningen till privata serviceentreprenörer är +1,5, det vill säga klart och tydligt på den positiva halvan av den elvagrada skalan. Om man sedan studerar de effektbedömningar politikerna gör är det framförallt effekterna på den ekonomiska tillväxten som anses positiva när det gäller samarbete med privata serviceentreprenörer.

Farhågorna för medborgarens och de folkvaldas bristande möjligheter att utkräva ansvar från privata serviceentreprenörer delas inte i någon större utsträckning av de svenska kommunfullmäktigeledamöterna. Svaren på frågorna om hur samarbete med privata serviceentreprenörer påverkar medborgares och kommunfullmäktiges möjlighet att påverka politiken är i medeltal -0,3, det vill säga mycket nära 0, som representerar "Ingen förändring". "Ingen förändring" är också det vanligaste svartalternativet, och valdes av 29 procent av de svarande när det gällde medborgarnas påverkansmöjligheter och 34 procent när det gällde kommunfullmäktige.

Kommunalförbund

Ökad användning av privata serviceentreprenörer är inte det enda alternativet för kommuner när det gäller produktion av offentliga tjänster. Sedan 1970-talet har kommuner möjlighet att gå samman i så kallade kommunalförbund och däri-

genom samarbete. Antalet kommuner som medverkar i kommunalförbund har ökat stadigt under de senaste åren. Vid tre tillfällen har SCB frågat kommunerna hur många kommunalförbund de medverkar i. År 1999 svarade 183 kommuner att de medverkade i minst ett kommunalförbund, 2002 var motsvarande antal 228, och 2007 svarade hela 245 kommuner att de medverkade i ett eller flera kommunalförbund (SCB 2008).

Kommunalförbundens ansvarsområden varierar kraftigt, från de omfattande regionala sammanslutningarna som exempelvis *Göteborgsregionens kommunalförbund* eller *Skaraborgs kommunalförbund* till specialiserade sammanslutningar som *Norrvatten*, som distribuerar dricksvatten till 13 kommuner i Stockholmsregionen, och *Räddningstjänsten Östra Kronoberg*. Det vanligaste ansvarsområdet för kommunalförbund är räddningstjänst, följt av utbildning (SKL 2007). Kommunalförbunden styrs av en politisk styrelse, vars medlemmar utses av medlemkommunerna.

Kommunalförbund och mellankommunal samverkan har inte uppmärksamats i den internationella forskningen på samma sätt som privatisering och upphandling av offentliga tjänster. Vissa betraktare menar dock att mellankommunal samverkan möjligen kan ge liknande stordriftsfördelar som privatiseringar. Eftersom många kommuner är för små för att uppnå den mest effektiva storleken på serviceproduktionen kan upphandling från företag som kan operera i flera kommuner vara mer kostnadseffektivt, lyder argumentet. På samma sätt kan flera mindre kommuner samarbeta över kommungränserna för att uppnå effektivitet.

Men mellankommunalt samarbete kan innebära problem för det demokratiska ansvarsutkrävandet. Den representativa demokratin i kommunerna bygger på att medborgarna väljer ledamöterna i kommunfullmäktige och kan hålla dem ansvariga vid demokratiska val. De indirekt valda förbundsledningarna, som i praktiken har ett betydande inflytande över verksamheter som påverkar medborgarna, är inte direkt ansvariga inför väljarna. Utöver denna begränsade möjlighet att faktiskt hålla politikerna ansvariga kan samarbete i kommunalförbund också göra det svårare att urskilja vem som är ansvarig för politiska beslut då besluten tas gemensamt med företrädare för andra kommuner.

Ett likadant frågebatteri som det om privatiseringar ställdes också om kommunalförbund. Kommunfullmäktigeledamöterna fick svara på en fråga om allmän inställning till att kommuner samverkar i kommunalförbund samt göra bedömningar av vilka effekter samarbete i kommunalförbund har på den kommunala servicen, den ekonomiska tillväxten och på medborgares och kommunfullmäktiges möjlighet att påverka politiken. Resultaten presenteras i tabell 4.2.

Den allmänna inställningen till kommunalförbund är mycket positiv – i genomsnitt har svenska kommunfullmäktigeledamöter svarat +3,1 på en skala från -5 till +5, där -5 står för ”Mycket negativ” och +5 för ”Mycket positiv”. När det gäller effektbedömningarna följer svaren samma mönster som för privatiseringar.

Tabell 4.2. Kommunfullmäktigeledamöternas inställning till samarbete med andra kommuner i kommunalförbund (medelvärden).

	Medelvärde	Antal svarande
Allmän inställning	+3,1	8 300
Effekter på den kommunala servicen	+1,5	8 128
Effekter på den ekonomiska tillväxten	+1,4	8 104
Effekter på medborgarnas möjlighet att påverka politiken	-0,5	8 134
Effekter på kommunfullmäktiges möjlighet att påverka politiken	-0,1	8 094

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Hur bedömer du konsekvenserna i följande avseenden för kommuner som medverkar i kommunalförbund?"

De svarande anser att kommunalförbund har mer gynnsamma effekter för kommunal service och ekonomisk tillväxt (+1,5 respektive +1,4) än för medborgarnas och kommunfullmäktiges möjlighet att påverka politiken (-0,5 respektive -0,1). För de två frågorna som handlar om möjligheter för demokratiskt ansvarsutkrävande ligger genomsnittsvaret precis som för privatiseringar nära 0, "Ingen förändring". Det skall noteras att de svarande anser att den mest negativa effekten gäller medborgarnas möjlighet att påverka politiken, vilket kan indikera att de som menar att kommunalförbunden leder till att beslutsmakten flyttas längre från medborgarna har fog för sin oro.

Regionala utvecklingsnätverk

En tredje organisationsform som blivit vanligare under senare år är de så kallade regionala utvecklingsnätverken, där representanter från både kommuner, statliga myndigheter och näringslivet kan ingå. Organisationen kan vara mer eller mindre formaliserad, från informella sammankomster mellan berörda parter till samarbeten i företagsform. Ett exempel är *Stockholm Business Region*, ett företag ägt av Stockholms stad, med uppgift att utveckla och marknadsföra Stockholm ur turist- och näringslivssynpunkt. Styrelsens medlemmar är politiker, men det finns också en rådgivande styrelse, Advisory Board, med representanter från näringslivet. *Stockholm Business Region* ingår i sin tur i ett större nätverk för utvecklingsamarbete med andra kommuner, *Stockholm Business Alliance*.

Nätverk av den här typen kan ses som uttryck för en ny form för samhällsstyrning som rönt allt större uppmärksamhet i internationell forskning under 1990- och 2000-talet. Den klassiska modellen kan i grova drag sägas innebära att de folkvalda representanterna påverkar samhället genom att styra den offentliga förvaltningen. I den nya modellen, menar man, styr man genom att utnyttja och koppla ihop andra aktörer, såsom näringsliv, universitet eller icke vinstdrivande organisationer. På engelska brukar den nya modellen gå under beteckningen "Governance", styrning, till skillnad från "Government" (Pierre & Peters 2000).

Mycket av diskussionen som fördes ovan angående kommunalförbund gäller

också för de regionala utvecklingsnätverken. Genom att koppla ihop relevanta aktörer direkt med varandra kan man uppnå större effektivitet i arbetet, men det kan också innebära problem för det demokratiska ansvarsutkrävandet. Den representativa demokratin bygger på att det är de folkvalda politikerna som fattar de viktiga besluten. Om inflytandet i större utsträckning flyttar ut till aktörer som inte är folkvalda kan detta innebära att medborgarnas möjlighet till påverkan minskar.

I tabell 4.3 presenteras kommunfullmäktiges genomsnittliga svar på frågorna om allmän inställning till regionala utvecklingsnätverk och bedömningar av hur nätverken påverkar kommunal service, ekonomisk tillväxt och medborgarnas och kommunfullmäktiges möjlighet att påverka politiken.

Tabell 4.3. *Inställning till medverkan i regionala utvecklingsnätverk.*

	Medelvärde	Antal svarande
Allmän inställning	+2,8	8 245
Effekter på den kommunala servicen	+1,2	7 952
Effekter på den ekonomiska tillväxten	+1,4	7 940
Effekter på medborgarnas möjlighet att påverka politiken	-0,2	7 969
Effekter på kommunfullmäktiges möjlighet att påverka politiken	+0,1	7 929

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Hur bedömer du konsekvenserna i följande avseenden för kommuner som medverkar i regionala utvecklingsnätverk där näringsliv och statliga myndigheter kan ingå?"

Svarsmönstret följer det för de två tidigare frågorna. Den allmänna inställningen är positiv (+2,8), och bäst effekter uppfattas regionala utvecklingsnätverk ha på den ekonomiska tillväxten (+1,4) och den kommunala servicen (+1,2). En viss skillnad kan noteras i svaren på frågan om kommunfullmäktiges möjlighet att påverka politiken, där medeltalet till skillnad för privatiseringar och kommunalförbund är på den positiva halvan, om än marginellt (+0,1). Måhända kan det ses som ett tecken på att dessa nätverk ger politiker ytterligare verktyg för att styra samhället i önskad riktning.

Partiskillnader

Hittills har vi bara studerat inställning till de tre organisationsformerna bland kommunfullmäktigeledamöterna som en enhetlig grupp. Det kan dock tänkas att vissa grupper av förtroendevalda har olika inställning. Vi har delat upp kommunfullmäktigeledamöterna efter parti, förtroendeuppdragets omfattning (heltid, deltid, fritid) samt kommunstorlek. Svaren på frågan "Vilken är din inställning till att kommuner samarbetar med följande aktörer?" redovisas i tabell 4.4. Talen är medelvärden på en skala -5 till +5, där -5 betyder "Mycket negativ" och +5 "Mycket positiv".

Mot bakgrund av de senaste årens hätska debatt om privatiseringar är det inte

Tabell 4.4. Allmän inställning till tre organisationsreformer bland kommunfullmäktigeledamöter, uppdelat på parti (medelvärden).

	Kommunalförbund	Privatiseringar	Regionala utvecklingsnätverk
V	+3,0	-1,5	+2,1
S	+3,4	+0,1	+2,8
Mp	+3,0	+0,7	+2,4
C	+3,1	+2,8	+3,0
Fp	+2,8	+2,9	+3,0
Kd	+2,9	+2,8	+2,9
M	+2,9	+3,5	+2,9
Sd	+1,8	+1,6	+1,5
Övriga	+2,4	+1,6	+2,0

Kommentar: Resultaten i tabellen bygger på enkätfrågorna som redovisats i tabell 4.1, 4.2 och 4.3.

så konstigt att det i frågan därom finns stora partiskillnader. Vänsterpartistiska ledamöter har i genomsnitt svarat -1,5, medan moderater i genomsnitt har svarat +3,5. Däremellan återfinns samtliga övriga partier. De övriga borgerliga partierna är som förväntat mer positiva till privatiseringar än S och MP. Sverigedemokraternas ledamöter och ledamöter från övriga lokala partier intar en mittenposition mellan blocken med ett värde på +1,6.

Några större partiskillnader återfinns dock inte för kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk – partiernas ledamöter är genomgående positiva. V- och Mp-ledamöter är dock något mindre positiva än övriga till regionala utvecklingsnätverk. Sverigedemokraternas ledamöter utmärker sig som de mest skeptiska till både kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk.

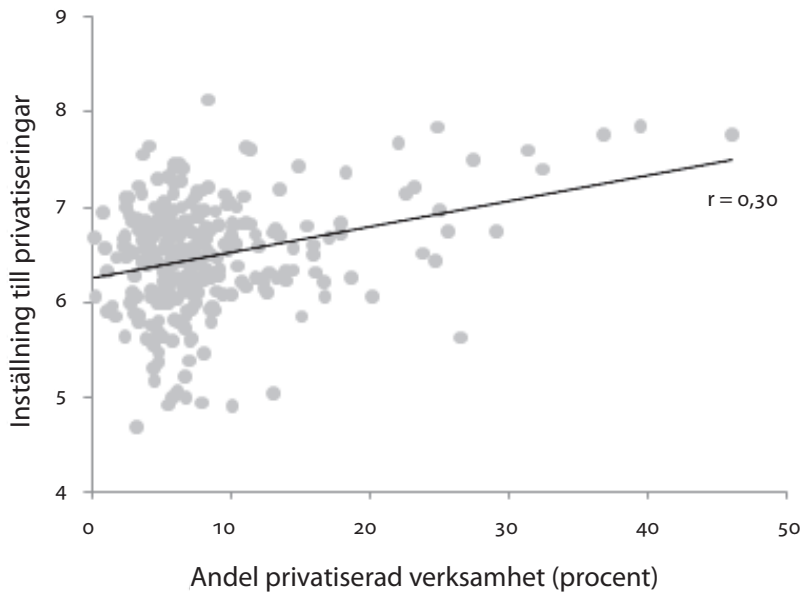
Erfarenhet av och inställning till privatiseringar

Åsiktsskillnaderna är störst mellan de olika partiernas ledamöter när det gäller privatiseringar. Men hur hänger inställningen till privatiseringar ihop med erfarenhet av dem? Förändras ledamöternas inställning när de konfronteras med privatiseringar i verkligheten? Genom att jämföra ledamöter med mycket och liten erfarenhet av privatisering kan vi undersöka om inställningen framförallt är ideologiskt grundad och bestämd på förhand eller beror på en faktisk utvärdering av hur väl privatiseringar fungerar.

I figur 4.1 redovisas den genomsnittliga inställningen till privatiseringar bland kommunfullmäktigeledamöterna i samtliga svenska kommuner, ordnade efter andelen privatiserad kommunal verksamhet i kommunen. Varje punkt symboliserar en kommun.

Det finns ett samband mellan hur mycket verksamhet en kommun köper in från privata serviceentreprenörer och den genomsnittliga inställningen till privatiseringar. Ju mer verksamhet som köps in, desto mer positiva till privatiseringar.

Figur 4.1. Samband mellan andel privatiserad verksamhet och genomsnittlig inställning till privatiseringar i svenska kommuner.

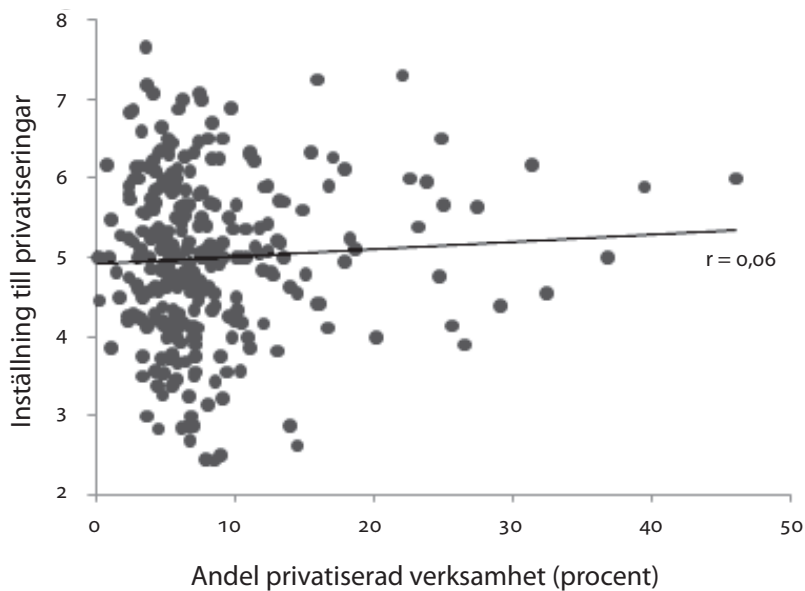

tenderar kommunfullmäktigeledamöterna i kommunen att vara, vilket illustreras av den utritade regressionslinjen (Pearsons $r = 0,30$). Utifrån det här resultatet skulle vi kunna dra slutsatsen att politiker blir mer positiva till privatiseringar av att uppleva dem i sin egen kommun. Men minst lika troligt är att sambandet är det omvända: Politiker som på förhand är positivt inställda till privatiseringar arbetar sannolikt för att införa dem i sin kommun.

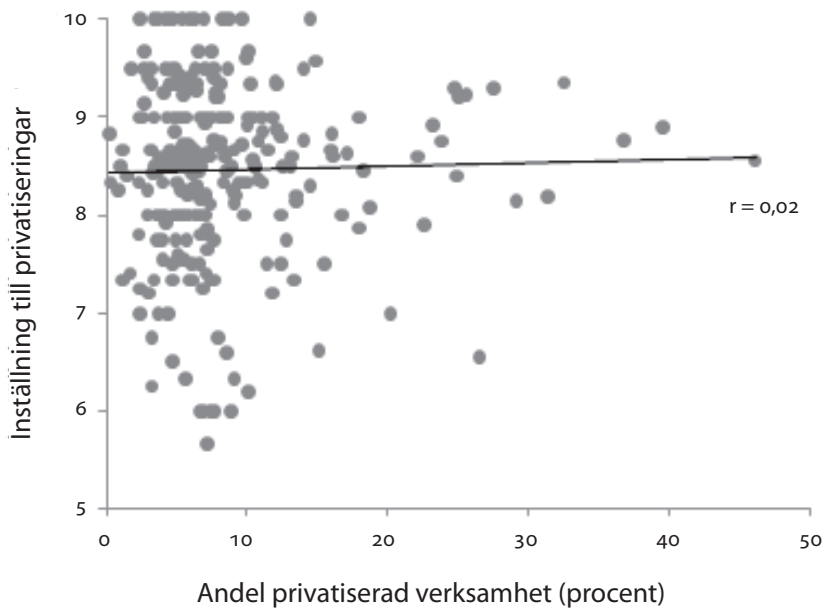
Eftersom vi vet att inställningen till privatiseringar är nära förknippad med partitillhörighet kan ett sätt att komma åt problemet med vad som påverkar vad vara att göra om jämförelsen inom partier. Vi jämför till exempel socialdemokrater i kommuner med liten andel köpt verksamhet med socialdemokrater i kommuner med hög andel köpt verksamhet. Eftersom vi kan förvänta oss att socialdemokrater har ungefär samma ideologiska ståndpunkt kan eventuella skillnader dem emellan sannolikt härledas till erfarenhet av privatiseringar. I figur 4.2 och 4.3 redovisas den genomsnittliga inställningen till privatiseringar bland socialdemokratiska respektive moderata ledamöter i kommunen.

När vi delar upp svaren efter partitillhörighet ser vi att sambandet mellan andelen privatiserad verksamhet i kommunen och inställningen till privatiseringar försvinner. Socialdemokratiska kommunfullmäktigeledamöter i kommuner med hög andel privatiserad verksamhet skiljer sig inte signifikant från sina partikamrater i kommuner med låg andel köpt verksamhet ($r = 0,06$). Moderata kommunfullmäktigeledamöter är generellt sett mer positiva än socialdemokratiska leda-

Figur 4.2. Samband mellan andel privatiserad verksamhet och genomsnittlig inställning till privatiseringar bland socialdemokratiska kommunfullmäktigeledamöter i svenska kommuner.

Figur 4.3. Samband mellan andel privatiserad verksamhet och genomsnittlig inställning till privatiseringar bland moderata kommunfullmäktigeledamöter i svenska kommuner.

möter, men det finns ingen skillnad mellan moderata ledamöter i kommuner med hög andel köpt verksamhet jämfört med moderata ledamöter i kommuner med låg andel privatiserad verksamhet ($r = 0,02$). Resultatet är detsamma även för ledamöter från de andra partierna.

Anledningen till att det i figur 4.1 finns ett samband mellan andel privatiserad verksamhet i en kommun och genomsnittlig inställning till privatiseringar är alltså att det i kommunerna med hög andel privatiserad verksamhet finns många fler moderater och ledamöter från andra privatiseringsvänliga partier i kommunfullmäktige än i kommuner med låg andel privatiserad verksamhet. Inställningen till privatiseringar verkar alltså främst bestämmas av ideologi och inte av egen erfarenhet.

Mellanmänsklig tillit och samverkan

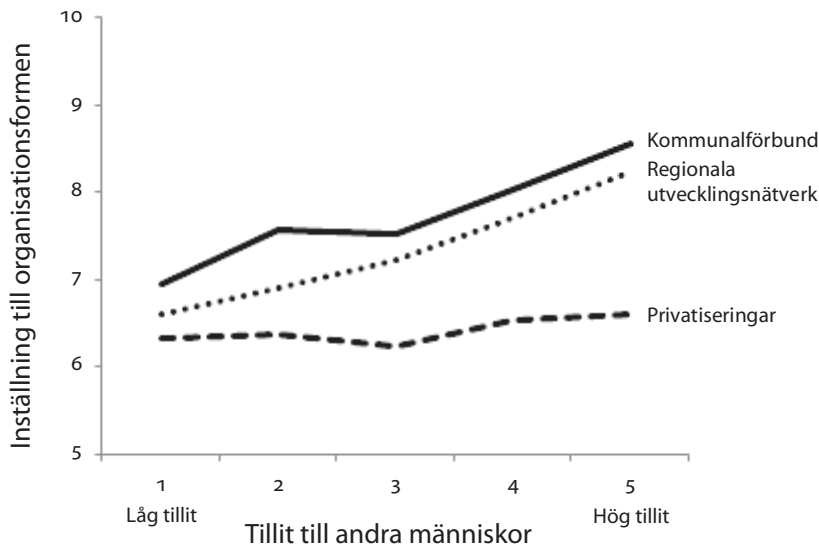
Medan det finns stora partiskillnader i inställningen till privatiseringar är det desto svårare att hitta skillnader i inställningen till kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk. Majoriteten av kommunfullmäktigeledamöterna är mycket positiva till båda organisationsformerna. Men det finns ett samband mellan inställningen till både kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk och vad som brukar kallas *mellanmänsklig tillit*.

Mellanmänsklig tillit innebär att man i hög utsträckning anser att det går att lita på andra människor. I studier har det visat sig att geografiska områden där människor litar på varandra fungerar bättre: de har högre ekonomisk utveckling, mer välfungerade demokrati och lägre grad av korruption. Förklaringen är att många aktiviteter underlättas när det finns mellanmänsklig tillit (Rothstein 2009). Ett exempel är affärer mellan företag. Vanligtvis sker inte leverans av varor eller tjänster samtidigt som betalningen. För att transaktionen ska kunna genomföras krävs det att den ena parten litar på att den andra parten så småningom kommer att betala för varorna. Om så inte är fallet uteblir transaktionen, till nackdel för båda parterna.

Kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk handlar om att samarbeta. I det första fallet med andra kommuner och i det andra fallet till exempel med näringsliv, universitet och statliga myndigheter i regionen. Alla samarbeten medför en viss risk för de deltagande parterna. Deltagarna kommer med största sannolikhet att bidra olika mycket till samarbetet, och ingen vill vara den som de andra åker snålskjuts på. Politiker med grundinställningen att andra människor inte går att lita på är antagligen mer försiktiga när det gäller att gå in i samarbeten med andra aktörer än politiker som generellt sett anser att det går att lita på andra människor.

I figur 4.4 redovisas den genomsnittliga inställningen till kommunalförbund, privatiseringar och regionala utvecklingsnätverk bland politiker med olika stor tillit till andra människor.

Figur 4.4. Sambandet mellan kommunfullmäktigeledamöternas tillit till andra människor och inställning till kommunalförbund, privatiseringar och regionala utvecklingsnätverk (medeltal).

Resultaten i figur 4.4 visar att det finns ett samband mellan tillit till andra människor och inställningen till kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk. Ledamöter som i högre grad anser att det går att lita på andra människor är mer positiva till att medverka i kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk. Ledamöter med högst grad av tillit till andra människor är ungefär två steg mer positiva på den elvgradiga skalan till både kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk än ledamöterna med lägst grad av tillit. För privatiseringar är linjen betydligt plattare – en viss tendens till att ledamöter med hög tillit är mer positiva till privatiseringarna kan urskönjas, men inte alls lika tydligt som för kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk.

Sammanfattning av några av kapitlets resultat

- Fullmäktigeledamöterna är i genomsnitt mer positiva till samarbeten i kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk än till privatiseringar. Medan kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk framstår som relativt okontroversiella finns det stora partiskillnader i inställningen till privatiseringar: de rödgröna är negativa, medan allianspartierna är positiva.
- I genomsnitt uppfattas de tre reformerna ha positiva effekter för den ekonomiska tillväxten och den kommunala servicen. De uppfattas inte ha en viss negativ effekt på medborgares och kommunfullmäktiges möjlighet att påverka politiken, men denna effekt uppfattas vara liten.
- Inställningen till privatiseringar skiljer sig inte mellan ledamöter med liten och stor erfarenhet av privatiseringar i den egna kommunen.
- Ledamöter som i högre utsträckning litar på andra människor är mer positiva till samarbete i kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk än ledamöter som inte litar på andra människor.

5 Makt och inflytande

”All offentlig makt i Sverige utgår från folket” står det först av allt i Regeringsformen. På valdagen då folket väljer om eller väljer nya representanter är detta givetvis sant. Men hur ser det ut mellan valen, i politikens vardag? Har medborgarna inflytande även då, eller ligger makten helt och hållet hos de folkvalda representanterna? Förutom medborgare och förtroendevalda påverkar naturligtvis andra aktörer kommunpolitiken: tjänstemän, lokalt näringsliv, massmedia, statliga myndigheter. I Kommun- och landstingsfullmäktige-undersökningen 2008–2009 ställdes ett antal frågor om makt och inflytande i kommunpolitiken. Frågorna är självklart inte en perfekt indikator på hur inflytelserika de olika aktörerna verkligen är. Däremot säger de något om hur inflytelserika de olika aktörerna uppfattas vara, åtminstone bland kommunfullmäktigeledamöterna, vilket kan vara nog så intressant. Samtidigt ställdes också frågor om hur mycket kunskap i kommunpolitiska frågor de svarande upplevde att de olika aktörerna hade.

Kapitlet inleds med en redovisning av hur ledamöterna uppfattar olika kommunpolitiska aktörers inflytande och hur inflytelserika olika kategorier av ledamöter uppfattar sig själv. Därefter följer jämförelser mellan olika kommuner. Vi går sedan över till ledamöternas åsikter om vilka aktörer som bör ha mer respektive mindre inflytande och relationen mellan uppfattad kunskap om kommunpolitiska frågor och inflytande. Kapitlet avslutas med en beskrivning av sambandet mellan eget inflytande och demokratisyn.

Upplevt inflytande

Kommunfullmäktigeledamöterna i undersökningen fick för nio olika aktörer ta ställning till frågan ”Hur stort inflytande anser du att var och en av följande aktörer har över kommunens politiska verksamhet?”. De nio aktörerna var kommunstyrelsen, kommunstyrelsens ordförande, övriga kommunpolitiker, tjänstemännen, medborgarna, statliga myndigheter, det lokala näringslivet, journalister som bevakar kommunpolitiken, och ”Du själv”. Svartalternativen utgjordes av en elvgradig skala från 0 (Har inget inflytande alls) till 10 (Har mycket stort inflytande). I tabell 5.1 har de nio aktörerna rangordnats efter sitt medeltal på frågan.

Ett högre medeltal indikerar att fullmäktigeledamöterna uppfattar aktören som mer inflytelserik.

Tabell 5.1. Kommunfullmäktigeledamöternas uppfattning om nio kommunpolitiska aktörers inflytande (medeltal 0–10).

Aktör	Medelvärde	Antal svarande
Kommunstyrelsens ordförande	8,7	7 704
Kommunstyrelsen	8,6	8 291
Tjänstemännen	6,8	8 255
Övriga kommunpolitiker	6,2	8 267
Du själv	6,1	8 253
Statliga myndigheter	5,8	8 176
Det lokala näringslivet	5,1	8 223
Journalister som bevakar kommunpolitiken	4,8	8 245
Medborgarna	4,4	8 258

Kommentar: Frågan löd "Hur stort inflytande anser du att var och en av följande aktörer har över kommunens politiska verksamhet?". Anledningen till att ett färre antal svarat på frågan om kommunstyrelsens ordförande är att den frågan föll bort i postenkätversionen av formuläret.

Föga förvånande så menar svenska kommunfullmäktigeledamöter att kommunstyrelsens ordförande och kommunstyrelsen är de mest inflytelserika aktörerna i kommunpolitiken med medeltal på 8,7 respektive 8,6. Därefter är det ett hopp ner till tjänstemännen med medeltalet 6,8. Tjänstemännen uppfattas alltså som mer inflytelserika än "Övriga kommunpolitiker", som har ett medeltal på 6,2. Medeltalet för "Du själv", 6,1 ligger väldigt nära talet för "Övriga kommunpolitiker", vilket är naturligt då de flesta svarande i undersökningen tillhör kategorin "Övriga kommunpolitiker". De fyra aktörer som agerar utanför kommunhuset uppfattas som de minst inflytelserika. "Statliga myndigheter", "Det lokala näringslivet" och "Journalister som bevakar kommunpolitiken" har medeltal på 5,8, 5,1 respektive 4,8. Medborgarna uppfattas ha minst inflytande över kommunens politiska verksamhet av de aktörer vi frågade om, endast 4,4 på 0–10-skalan.

Partiskillnader i upplevt inflytande

Av utrymmesskäl kunde vi i enkäten inte fråga om fler aktörer, men vi kan med hjälp av svaren på frågan om hur inflytelserik "Du själv" är ändå få en bild av hur inflytelserika olika kategorier av politiker uppfattas vara. I tabell 5.2 har politikererna inom varje parti delats in med avseende på fem olika faktorer: kommunstyrelseledamöter mot övriga, de som tillhör den styrande majoriteten mot oppositionen och efter kön, ålder och utbildning. Medeltalen visar hur inflytelserika politiker inom respektive kategori uppfattar sig.

Av den översta raden i tabellen framgår att bland ledamöter från olika partier är socialdemokrater, centerpartister och moderater de som känner sig mest in-

Tabell 5.2. Kommunfullmäktigeledamöters uppfattning av sitt eget inflytande, efter kommunstyrelse, majoritet/opposition, kön, ålder, utbildning, och partitillhörighet (medeltal 0–10).

	V	S	Mp	C	Fp	Kd	M	Sd	Övr	Tot
Totalt	5,2	6,4	5,0	6,4	6,1	6,0	6,3	3,5	5,3	6,1
Kommunstyrelseledamot	6,1	7,2	5,9	7,1	6,7	6,5	7,1	5,1	6,0	5,8
Ej Kommunstyrelseledamot	4,9	6,1	4,7	6,1	5,8	5,7	5,9	3,3	5,0	6,9
Majoritet	6,7	7,0	6,6	6,8	6,6	6,4	6,8		6,1	6,8
Opposition	4,6	5,9	4,3	5,7	5,3	5,3	5,2	3,5	4,8	5,4
Kvinna	5,3	6,4	5,0	6,4	6,2	5,9	6,4	3,6	5,4	6,2
Man	5,2	6,4	5,0	6,4	6,1	6,0	6,2	3,5	5,2	6,1
–34 år	4,3	6,1	4,5	6,2	6,0	6,2	5,7	2,8	4,9	5,6
35–49 år	5,4	6,4	5,2	6,4	6,2	5,8	6,1	3,6	5,1	6,1
50–64 år	5,5	6,5	5,0	6,4	6,1	6,0	6,5	3,3	5,3	6,3
65– år	5,0	6,4	5,0	6,5	6,2	5,9	6,3	3,8	5,3	6,2
Ej utbildning från högskola/universitet	5,5	6,5	5,3	6,4	6,0	6,0	6,3	3,5	5,2	6,2
Utbildning från högskola/universitet	5,1	6,3	4,9	6,4	6,2	5,9	6,3	3,4	5,3	6,1

Kommentar: Resultaten visar medeltalet för svaren på frågan om hur mycket inflytande "Du själv" uppskattas ha.

flytelsrika, med ett medelvärde på 6,4 för S och 6,3 för C och M. Sverigedemokrater sticker ut som de ledamöter som känner att de har allra minst inflytande med ett medeltal på 3,5. De övriga riksdagspartierna och lokala partier placerar sig däremellan. Att socialdemokrater, centerpartister och moderater känner sig inflytelsrika kan delvis förklaras av att de som stora partier oftare innehar inflytelsrika positioner i kommunpolitiken: kommunstyrelseledamöter har ett medeltal på 6,9 jämfört med 5,8 för de politiker som inte sitter i kommunstyrelsen, och majoritetspolitiker har ett värde på 6,8 jämfört med oppositionspolitikernas 5,4. Men även om vi kontrollerar för uppdrag i kommunstyrelsen och majoritet/opposition så kvarstår partiskillnader. Socialdemokrater och centerpartister som inte sitter i kommunstyrelsen känner sig till exempel lika eller mer inflytelsrika än vänsterpartister, miljöpartister, sverigedemokrater och ledamöter från lokala partier som sitter i kommunstyrelsen.

Också bland oppositionspolitikerna finns det stora partiskillnader, där socialdemokrater känner sig mest inflytelsrika (5,9). Dock känner sig de majoritetspolitiker som upplever att de har minst inflytande – företrädare för övriga partier (6,1) – att de har mer inflytande än de oppositionspolitikerna som känner att de har mest inflytande. Att ingå i den styrande majoriteten betyder alltså mer för det upplevda inflytandet än att vara ledamot i kommunstyrelsen.

Kommunpolitiken framstår i tabell 5.2 som relativt jämställd. I genomsnitt finns det väldigt små skillnader mellan kvinnliga och manliga ledamöters upplevda inflytande, med medeltalet 6,2 för kvinnliga politiker och 6,1 för manliga.

Också inom partierna finns det väldigt små könsskillnader, och de skillnader som ändå finns visar att kvinnor känner sig något mer inflytelserika. Det enda undantaget är Kd, där manliga ledamöter har ett upplevt inflytande på 6,0 och kvinnliga ledamöter på 5,9.

Vissa åldersskillnader kan konstateras, men de är inte särskilt stora. Genomsnittet för samtliga partier visar att ledamöter som är under 35 år gamla upplever sig minst inflytelserika (5,6), medan ledamöter mellan 50 och 64 år upplever att de har mest inflytande (6,3). Betydelsen av ålder varierar dock mellan partierna. Inom vänsterpartiet skiljer det 1,2 poäng i upplevt inflytande mellan den ålderskategori som upplever sig ha minst inflytande (under 35 år, 4,3) och den som har mest (50–64 år, 5,5). Inom folkpartiet befinner sig samtliga ålderskategorier mellan 6,0 och 6,2.

Kommunfullmäktigeledamöter med utbildning från högskola eller universitet upplever sig överlag ha mindre inflytande än politiker som inte genomgått sådan utbildning. Trenden är tydligast inom vänsterblocket. De som inte genomgått högskole- eller universitetsutbildning har 0,4 poäng högre värde i V, 0,2 poäng högre i S och 0,4 poäng högre i Mp. För C och M finns ingen skillnad. Inom Fp är det tvärtom – högskoleutbildade befinner sig 0,2 poäng högre än de utan högskoleutbildning.

Kommuner med mest och minst inflytelserika aktörer

Givetvis finns det också stora skillnader mellan hur den politiska kulturen ser ut i olika kommuner, och därmed också hur inflytelserika de olika aktörerna uppfattas vara. I tabell 5.3 listas de tio kommuner där kommunstyrelsen uppfattas som allra mest inflytelserik och de tio kommuner där kommunstyrelsen uppfattas som minst inflytelserik.

Tabell 5.3. Svenska kommuner där kommunstyrelsen uppfattas som mest respektive minst inflytelserik av kommunfullmäktigeledamöterna (medelvärde 0–10).

Mest inflytelserik kommunstyrelse	Medelvärde	Minst inflytelserik kommunstyrelse	Medelvärde
1 Ragunda	9,6	1 Dorotea	7,3
2 Norberg	9,4	2 Munkedal	7,5
3 Tjörn	9,3	3 Gullspång	7,5
4 Fagersta	9,3	4 Lysekil	7,6
5 Finspång	9,3	5 Umeå	7,7
6 Årjäng	9,3	6 Robertsfors	7,7
7 Bjuv	9,2	7 Bjurholm	7,7
8 Lomma	9,2	8 Berg	7,8
9 Järfälla	9,2	9 Nordmaling	7,8
10 Tidaholm	9,1	10 Torsås	7,8

Kommentar: Talen anger medeltalet för svaren på frågan om hur mycket inflytande kommunstyrelsens ordförande uppskattas ha.

Många av de kommuner där kommunstyrelsen uppfattas som mest inflytelserik är relativt små, men detsamma gäller för de med minst inflytelserik kommunstyrelse. Minst inflytelserik uppfattas kommunstyrelsen vara i Sveriges tredje minsta kommun, Dorotea, där medelvärdet är 7,3. Sveriges mest inflytelserika kommunstyrelse sitter istället i Ragunda: medelvärdet är där 2,3 poäng högre än i Dorotea, 9,6. Det finns inte heller några tydliga ideologiska skillnader – de flesta typerna av partikoalitioner återfinns på båda listorna. En möjlig förklaring kan istället utgöras av att fem av kommunerna (Munkedal, Gullspång, Lysekil, Umeå och Torsås) där kommunstyrelsen uppfattas som minst inflytelserik är styrda av minoritetskoalitioner, enligt en sammanställning gjord av SKL. Av kommunerna på listan över de mest inflytelserika kommunstyrelserna är det bara Tidaholm där ”regeringssidan” inte har egen majoritet – Socialdemokraterna styr där själva, men i minoritet.

Det finns också skillnader mellan kommunerna i hur fullmäktigeledamöterna upplever medborgarnas inflytande. I tabell 5.4 listas de tio kommuner där medborgarna upplevs som mest inflytelserika, och de tio kommuner där medborgarna uppfattas ha minst inflytande. När så är möjligt har också kommunens senaste värde i SCB:s medborgarundersökning ”Nöjd Inflytande Index” (NII) lagts till. Samtliga kommuner har tyvärr inte deltagit i dessa studier, och en fullständig jämförelse är därför inte möjlig, men en jämförelse ger ändå en fingervisning om huruvida politikerna och medborgarnas uppfattningar är i samklang. Ett högt NII-värde indikerar att medborgarna är mer nöjda med sina möjligheter till inflytande än hur kommunfullmäktigeledamöterna upplever att det är.

Tabell 5.4. Svenska kommuner där medborgarna uppfattas som mest och minst inflytelserika av kommunfullmäktigeledamöterna (medel- och NII-värde).

	Mest inflytelserika medborgare	Medelvärde	NII		Minst inflytelserika medborgare	Medelvärde	NII
1	Överkalix	5,7	43	1	Karlshamn	3,2	38
2	Smedjebacken	5,6		2	Vaxholm	3,2	38
3	Ydre	5,5		3	Rättvik	3,2	40
4	Sölvesborg	5,4	44	4	Malå	3,4	38
5	Härnösand	5,4	31	5	Kiruna	3,4	
6	Arjeplog	5,4	41	6	Orust	3,5	
7	Emmaboda	5,3	42	7	Tanum	3,5	42
8	Robertsfors	5,3	38	8	Dorotea	3,5	
9	Kristinehamn	5,3		9	Österåker	3,6	36
10	Vaggeryd	5,3	45	10	Uppvidinge	3,6	35

Kommentar: Talen i kolumnen ”Medelvärde” anger medeltalet för svaren på frågan om hur mycket inflytande medborgarna. NII står för Nöjd Inflytande Index, som sammanställs av SCB. Datakälla: SCB.

Tabell 5.4 visar att det finns en relativt god överensstämmelse mellan medborgarnas upplevda inflytande och kommunpolitikernas bedömning av medborgarnas möjligheter till inflytande. Medelvärdet för NII bland de tio kommuner där med-

borgarnas inflytande bedöms som störst av kommunpolitikerna är 40,6 (beräknat på de sju kommuner för vilka ett värde finns tillgängligt). Motsvarande tal bland de 10 kommuner där kommunpolitikerna menar att medborgarna har minst möjlighet till inflytande är 38,1. Två kommuner sticker här ut något: Härnösand, där kommunpolitikerna anser att medborgarna har stora möjligheter till inflytande, får ett NII på 31 – kommunpolitikerna verkar alltså överskatta medborgarnas inflytande något. I Tanum underskattar kommunpolitikerna istället medborgarnas inflytande – medborgarnas eget upplevda inflytande mätt med NII är betydligt högre än i övriga kommuner där medborgarnas inflytande bedöms som lågt.

Med uppgifter om det uppskattade inflytandet för kommunstyrelse och medborgare är det nu möjligt att göra en uppskattning av vilka kommuner som är Sveriges mest ”hierarkiska” respektive ”platta” kommuner. Hierarkiska kommuner är de där det är störst upplevd skillnad mellan kommunens mest inflytelserika organ, kommunstyrelsen, och upplevt medborgarinflytande, medan kommuner med små skillnader räknas som platta. I tabell 5.5 visas resultaten när medborgarnas inflytandevärde subtraherats från kommunstyrelsens inflytandevärde. Medeltalen visar alltså hur mycket mer inflytande kommunstyrelsen har jämfört med medborgarna i kommunfullmäktigeledamöternas ögon.

Tabell 5.5. Svenska kommuner där den upplevda skillnaden mellan kommunstyrelsens och medborgarnas inflytande är störst (medelvärdeskillnad).

	Störst skillnad	Medelvärdes- skillnad		Minst skillnad	Medelvärdes- skillnad
1	Karlshamn	5,6	1	Robertsfors	2,4
2	Norberg	5,4	2	Emmaboda	2,7
3	Lerum	5,4	3	Boxholm	2,8
4	Årjäng	5,4	4	Härnösand	2,9
5	Malmö	5,3	5	Smedjebacken	3,0
6	Rättvik	5,3	6	Sölvesborg	3,0
7	Östra Göinge	5,2	7	Ydre	3,0
8	Sorsele	5,2	8	Lysekil	3,0
9	Tanum	5,2	9	Umeå	3,1
10	Älvsbyn	5,2	10	Laholm	3,3

Kommentar: Talen anger differensen mellan medeltalen för svaren på frågorna om hur mycket inflytande kommunstyrelsens ordförande och medborgarna uppskattas ha.

Några kommuner känns igen från tabellerna 5.3 och 5.4. Karlshamn har den största upplevda skillnaden mellan kommunstyrelse och medborgare och är också den kommun där medborgarna uppfattas ha minst inflytande. Näst störst skillnad finns det i Norberg som uppfattas ha Sveriges näst mest inflytelserika kommunstyrelse. På motsvarande sätt återfinns Robertsfors, där skillnaden uppfattas som minst, både på åttonde plats på listan över Sveriges mest inflytelserika medborgare och på sjätte plats på listan över Sveriges minst inflytelserika kommunstyrelse. Lerum utmärker sig istället genom att kommunen inte finns med

på någon av de tidigare listorna, men bedöms ha Sveriges tredje största skillnad i inflytande mellan kommunstyrelse och medborgare. Boxholm är den tredje platstaste kommunen och finns inte heller med på någon av de tidigare listorna.

Fyra kommuntyper med olika inflytandemönster

Med hjälp av mer avancerad statistisk analys kan vi med hjälp av kommunfullmäktigeledamöternas upplevda inflytande för de olika aktörerna urskilja olika inflytandemönster bland kommunerna. Om vi till exempel tänker sig inflytande i kommunen som ett nollsummespel innebär det att om en aktör får ökat inflytande får någon annan aktör mindre inflytande. Vilka sådana relationer finns det i kommunpolitiken? Med hjälp av så kallad faktoranalys vi man finna olika kommuntyper. Varje aktör får en så kallad ”laddning” på varje kommuntyp som kan variera mellan -1 och 1 . En positiv laddning innebär att aktören hänger samman med andra aktörer som laddar på samma kommuntyp – om de andra aktörerna får mer inflytande får också den aktuella aktören mer inflytande. Tvärtom innebär en negativ laddning att aktören har det omvända förhållandet – får de andra aktörerna mer inflytande får den aktuella aktören mindre inflytande. I tabell 5.6 visas hur de åtta aktörerna i kommunpolitiken (alla utom ”Du själv”) laddar på fyra olika kommuntyper.

Tabell 5.6. Fyra typer av kommuner med avseende på upplevt inflytande för åtta kommunpolitiska aktörer.

	Typ 1	Typ 2	Typ 3	Typ 4
Kommunstyrelsens ordförande	-,85	-,28	,02	,10
Kommunstyrelsen	-,59	,09	,47	,26
Tjänstemännen	,53	-,38	,58	,07
Övriga kommunpolitiker	,11	,80	,25	,17
Medborgarna	,05	,85	-,12	,06
Statliga myndigheter	,55	-,16	-,16	,60
Journalister	,15	-,19	,07	-,92
Det lokala näringslivet	,16	-,14	-,81	,02

Kommentar: Resultaten baseras på en faktoranalys med 290 kommuner, roterad faktorlösning. Varje kommuntyp visar på en motsättning mellan de aktörer som har ett positivt värde på kommuntypen och aktörer som har ett negativt värde på kommuntypen. Om den ena aktören uppfattas ha mer inflytande uppfattas den andra aktören ofta ha mindre inflytande.

Analysen visar att det verkar finns fyra kommuntyper. Faktorladdningar högre än $+0,30$ eller lägre än $-0,30$ har i tabellen rutats in. På den första kommuntypen laddar två aktörer negativt, kommunstyrelsen och kommunstyrelsens ordförande, och två aktörer positivt, tjänstemännen och statliga myndigheter. Det tyder på att det finns ett motsatsförhållande mellan de två paren. I kommuner där KS och KSO uppfattas ha mycket inflytande uppfattas tjänstemän och statliga myndigheter ha mindre inflytande. Det innebär också att i de kommuner där tjänste-

män och statliga myndigheter uppfattas ha mycket inflytande uppfattas KS och KSO ha relativt mindre inflytande. Från den andra kommuntypen framgår att i kommuner där ”Övriga kommunpolitiker” uppfattas ha mycket inflytande uppfattas medborgarna också ha det, medan tjänstemännen uppfattas ha mindre.

Resultaten från den tredje kommuntypen visar att både kommunstyrelsen och tjänstemännen laddar positivt, medan det lokala näringslivet laddar negativt. Den här kommuntypen verkar alltså visa att det i vissa kommuner pågår en dragkamp om inflytande med kommunstyrelsen och tjänstemännen på ena sidan och det lokala näringslivet på andra sidan.

Den fjärde kommuntypen beskriver ett motsatsförhållande mellan statliga myndigheter och journalister som bevakar kommunpolitiken. I kommuner där statliga myndigheter uppfattas ha mycket inflytande uppfattas journalister ha mindre inflytande, och vice versa.

Mer eller mindre inflytande

Hittills har vi bara beskrivit läget som kommunfullmäktigeledamöterna i undersökningen uppfattar det idag. Men hur anser de att det *bör* vara? Vilka aktörer bör ha mer respektive mindre inflytande? För var och en av de nio aktörerna ställde vi frågan ”Anser du att någon eller några av aktörerna *bör* ha mer eller mindre inflytande över kommunens politiska verksamhet?”. Svartalternativen var ”Bör ha mindre inflytande”, ”Bör ha samma inflytande som idag” och ”Bör ha mer inflytande”. Genom att ta andelen som svarat att aktören bör ha mer inflytande minus andelen som anser att aktören bör ha mindre inflytande får vi ett balansmått som går mellan -100 (samtliga anser att aktören bör ha mindre inflytande) och +100 (samtliga anser att aktören bör ha mer inflytande). I tabell 5.7 redovisas hur kom-

Tabell 5.7. Kommunfullmäktigeledamöternas inställning till vilka av nio kommunpolitiska aktörer som bör ha mer eller mindre inflytande (procent och balansmått).

Aktör	Bör ha mindre inflytande	Bör ha samma inflytande som idag	Bör ha mer inflytande	Summa procent	Balansmått	Antal svarande
Medborgarna	1	52	47	100	+46	8 196
Övriga kommunpolitiker	1	55	44	100	+43	8 191
Du själv	0	67	33	100	+33	8 186
Det lokala näringslivet	8	72	20	100	+12	8 175
Kommunstyrelsen	13	74	13	100	0	8 225
Kommunstyrelsens ordförande	26	68	6	100	-20	7 639
Statliga myndigheter	37	60	3	100	-34	8 152
Journalister	41	57	2	100	-39	8 191
Tjänstemännen	44	54	2	100	-42	8 205

Kommentar: Balansmåttan visar procentandelen som svarat ”Bör ha mer inflytande” minus procentandelen som svarat ”Bör ha mindre inflytande”.

munfullmäktigeledamöterna svarat på frågorna. De nio aktörerna har rangordnats efter balansmålet i kolumnen näst längst till höger.

Det högsta värdet på balansmålet har medborgarna. De som anser att medborgare bör ha mer inflytande är 46 procenten fler än de som anser att de bör ha mindre inflytande (+46). Majoriteten anser dock att medborgarna bör ha samma inflytande som idag, och det gäller också för alla andra aktörer: mer än hälften av de svarande anser att inflytandet bör vara samma som idag. Efter medborgare följer "Övriga kommunpolitiker" (+43), "Du själv" (+33), och "Det lokala näringslivet" (+12). För kommunstyrelsen är balansmålet 0, vilket innebär att lika många anser att kommunstyrelsen bör ha mer som anser att de bör ha mindre inflytande. Kommunstyrelsens ordförande uppfattas ha något för mycket inflytande (-20). Därefter följer statliga myndigheter (-34) och journalister som bevakar kommunpolitiken (-39). Sist återfinns tjänstemännen. Hela 44 procent av kommunfullmäktigeledamöterna anser att de bör ha mindre inflytande, medan endast 2 procent anser att de bör ha mer.

En tolkning av resultaten är att det är medborgarna och deras representanter som kommunpolitikerna framförallt anser bör ha mer inflytande. Undantaget är kommunstyrelsens ordförande, som dock inte väljs till sin position direkt. De ej folkvalda aktörerna återfinns på den nedre delen av listan, med undantaget av det lokala näringslivet som har ett svagt positivt balansmål (+12).

Inflytande och kunskap

Hur mycket kunskap om kommunpolitiska frågor har då de nio olika kommunpolitiska aktörerna? Kommunfullmäktigeledamöterna fick för varje aktör ta ställning till frågan "Enligt din uppfattning, hur kunniga är följande aktörer om politiska frågor i din kommun?". Svarsalternativen sträckte sig mellan 0 (inte alls kunnig) till 10 (mycket kunnig). Med hjälp av frågan om den uppskattade kunskapen kan vi undersöka vilka aktörer som bedöms ha mer inflytande än kunskap och vice versa. Medelvärdena för varje aktörs uppskattade kunskap redovisas i tabell 5.8 tillsammans med medelvärdet för det uppskattade inflytandet och ett mått på differensen dem emellan.

Rangordningen av aktörerna efter kunskap motsvarar precis den för inflytande. De aktörer som bedöms ha mycket inflytande bedöms också ha mycket kunskap. Det finns dock ett undantag: kategorin "Du själv". De svarande i undersökningen anger i genomsnitt att de själva har 1,2 poäng mindre inflytande än kunskap. Kommunstyrelsens ordförande och kommunstyrelsen som helhet bedöms istället ha mer inflytande än kunskap (+1,1 respektive +1,4). Tjänstemän, övriga kommunpolitiker, statliga myndigheter och medborgare bedöms ha ungefär lika mycket kunskap som inflytande. Det lokala näringslivet och journalister bedöms ha mindre inflytande än kunskap (-0,4 respektive -0,6).

Tabell 5.8. Kommunfullmäktigeledamöternas uppfattning av nio kommunpolitiska aktörers kunskap och inflytande i kommunpolitiska frågor (medelvärden och medelvärdesdifferens).

Aktör	Kunskap	Inflytande	Differens (inflytandekunskap)	Antal svarande
Kommunstyrelsens ordförande	7,6	8,7	+1,1	7 743
Du själv	7,3	6,1	-1,2	8 284
Kommunstyrelsen	7,2	8,6	+1,4	8 320
Tjänstemännen	7,0	6,8	+0,2	8 296
Övriga kommunpolitiker	5,9	6,2	+0,3	8 313
Statliga myndigheter	5,7	5,8	+0,1	8 160
Det lokala näringslivet	5,5	5,1	-0,4	8 256
Journalister	5,4	4,8	-0,6	8 293
Medborgarna	4,4	4,4	0	8 303

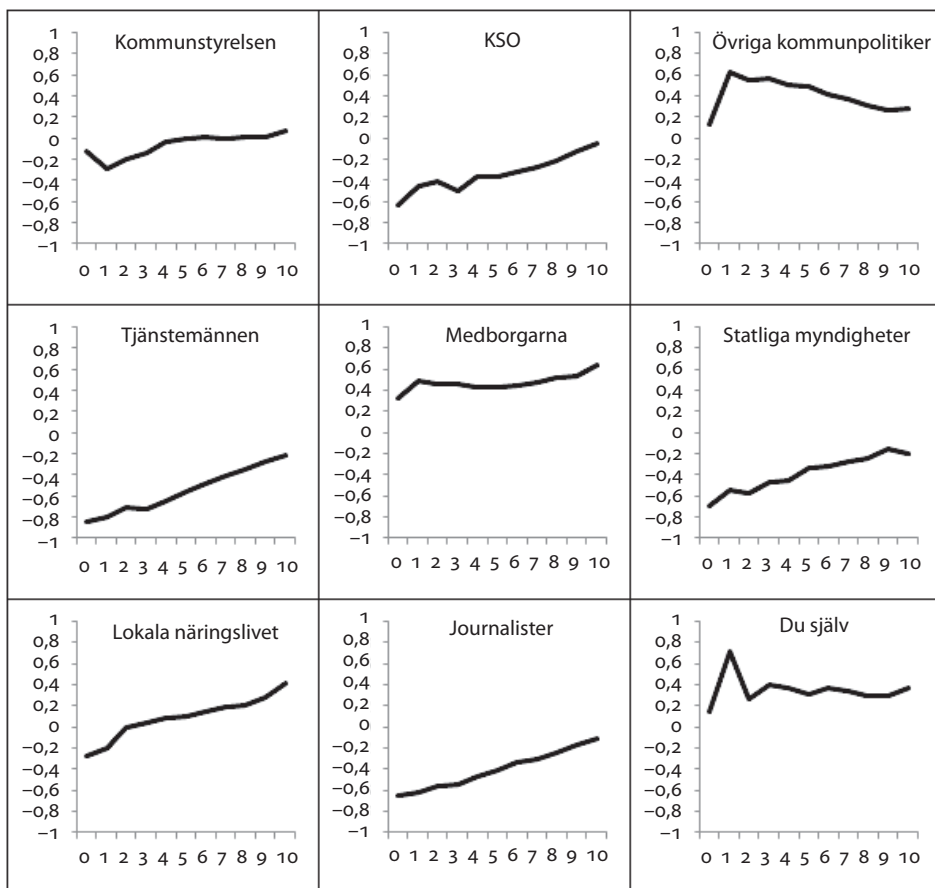
Kommentar: Enkätfrågorna löd: "Enligt din uppfattning, hur kunniga är följande aktörer om politiska frågor i din kommun?" respektive "Hur stort inflytande anser du att var och en av följande aktörer har över kommunens politiska verksamhet?"

Även om resultaten visar att kommunpolitikerna anser att de som har mest inflytande också har mycket kunskap är det inte självklart att det bör finnas en sådan koppling mellan kunskap och inflytande, även om den ståndpunkten har flera berömda förespråkare. Filosofen Platon är den kanske mest kända förespråkaren för expertstyre. I hans ögon var det Atenska folkstyret olämpligt, eftersom endast ett fåtal hade de kunskaper Platon ansåg vara nödvändiga för att styra. I sin bok *Staten* argumentar Platon för att det ideala samhället skall styras av filosofkungar, i vilka politisk makt och filosofisk kunskap förenas.

Genom att kombinera kommunpolitikernas uppfattning om hur mycket kunskap de olika aktörerna har, och hur mycket inflytande de borde ha, kan vi få en bild av hur "Platonskt" de folkvalda politikerna resonerar. Om politikerna tänker som Platon borde vi finna att de politiker som tycker att en aktör har mycket kunskap också tycker att den aktören borde ha större inflytande. Om de tvärtom har andra argument för varför aktören skall ha inflytande borde vi inte finna något sådant samband. I figur 5.1 redovisas resultatet av nio sådana analyser. I diagrammen återfinns den uppskattade kunskapen på den horisontella X-axeln och balansmättet (hämtat från tabell 7) för om aktören borde ha mer eller mindre inflytande på den vertikala Y-axeln. En linje som pekar diagonalt uppåt höger visar då att det finns ett samband mellan kunskap och önskat inflytande. Desto brantare lutning på linjen, desto starkare samband och desto mer stöd för en "Platonsk" tolkning.

För de flesta av de nio aktörerna verkar det finnas ett samband mellan uppskattad kunskap och önskat inflytande. Starkast är sambandet för de aktörer som framförallt fungerar som experter – tjänstemän, statliga myndigheter, journalister och det lokala näringslivet. För de folkvalda aktörerna och medborgarna återfinns dock inte samma samband. Linjen för medborgarna och "Du själv" är i princip platt – kommunpolitikerna verkar alltså inte fästa någon vikt vid med-

Figur 5.1. Effekt av uppskattad kunskap på önskat inflytande för nio aktörer.

borgarnas (eller sin egen) kunskap när de bestämmer sig för om de bör ha mer eller mindre inflytande. Något överraskande pekar linjen för övriga kommunpolitiker (bortsett från ett hack i början) neråt till höger, vilket innebär att ledamöter som tycker att "Övriga kommunpolitiker" är mycket kunniga anser att de bör ha mindre inflytande än de svarande som anser att de har liten kunskap.

Bland de folkvalda aktörerna är kommunstyrelsens ordförande den aktör som uppvisar det starkaste sambandet mellan kunskap och önskat inflytande, vilket anknyter till resultaten i tabell 5.7, där vi såg att kommunfullmäktigeledamöterna framförallt önskar att folket och dess valda representanter skall få mer inflytande. Kommunstyrelsens ordförande väljs inte direkt av folket, utan utses bland annat på grund av förmåga att leda kommunen – det är kanske därför inte så förvånande att det finns en stark koppling mellan kunskap och önskat inflytande.

Sammantaget verkar det som att de svenska kommunfullmäktigeledamöterna inte håller med Platon. Kopplingen mellan kunskap och önskat inflytande åter-

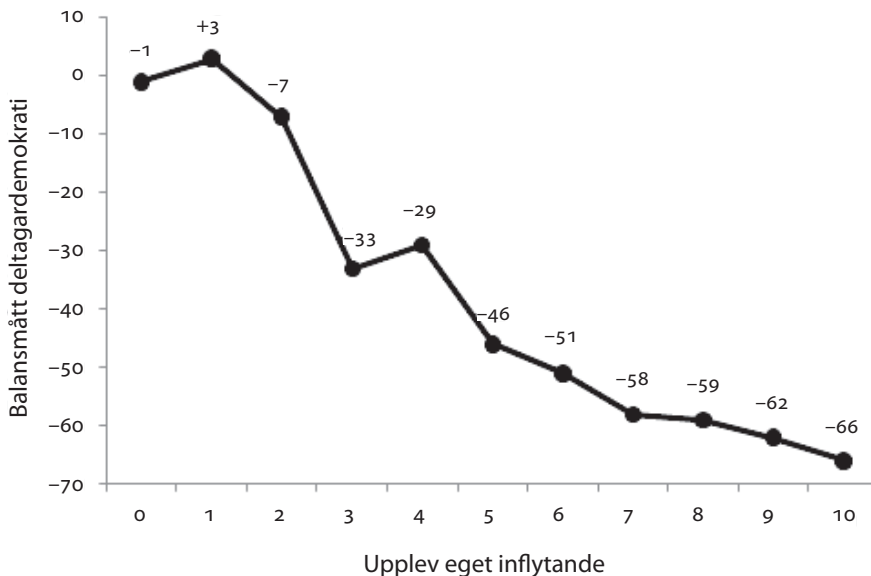
fanns framförallt för expertaktörer, som bygger sin legitimitet på just kunskap. För medborgare och folkvalda är kopplingen betydligt svagare.

Effekt av eget inflytande på demokratisyn

Avslutningsvis skall vi undersöka om upplevt inflytande spelar någon roll för kommunpolitikernas demokratisyn. Är demokratisynen djupt rotad hos de folkvalda, eller förändras den i takt med att de folkvalda hamnar i nya situationer och får nya uppdrag i politiken? Ett tema i Kommun- och Landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–2009 är frågan om representativ demokrati kontra deltagardemokrati. I representativ demokrati utövar medborgarna framförallt inflytande på valdagen genom att välja politiker, medan medborgare i deltagardemokratin förväntas vara aktiva även mellan valen genom att till exempel kontakta politiker, genomföra namninsamlingar och demonstrera.

Finns det då ett samband mellan vilken demokratiprincip som kommunpolitikerna ansluter sig till uppfattningen om det egna inflytandet? Har ledamöter som själva uppfattar sig ha mycket inflytande en annan demokratisyn än ledamöter med mindre upplevt inflytande? I undersökningen fick ledamöterna ta ställning till om de föredrog representativ demokrati eller deltagardemokrati. I figur 5.2 redovisas balansmättet för deltagardemokrati kontra representativ demokrati för politiker med olika värden av uppskattat eget inflytande. Ett högt positivt balansmättsvärde indikerar att politikerna i högre grad föredrar deltagardemokrati.

Figur 5.2. Samband mellan kommunfullmäktigeledamöternas upplevda egna inflytande och inställning till deltagardemokrati (balansmätt).

Figuren visar att det finns ett tydligt samband mellan hur mycket inflytande ledamöterna uppfattar att de har och inställningen till deltagardemokrati. De ledamöter som har mest inflytande är också de som i genomsnitt är mest negativa till deltagardemokrati (balansmått -66). Ledamöter som uppfattar att de själva har väldigt lite inflytande, värdena 0 och 1 på skalan, är också de som är mest positiva till deltagardemokrati (-1 respektive +3). En möjlig tolkning är att de ledamöter som faktiskt har inflytande är nöjda med att medborgarna bara påverkar i samband med valen och låter politikerna arbeta ifred mellan valen. På motsvarande sätt har ledamöter utan eget inflytande mindre emot att medborgarna tar större plats i politiken.

Sammanfattning av några av kapitlets resultat

- Fullmäktigeledamöterna uppfattar att kommunstyrelsens ordförande är den mest inflytelsesrika aktören i kommunpolitiken, medan medborgarna är den minst inflytelsesrika. Ledamöterna vill framförallt öka medborgarnas inflytande, medan man vill minska tjänstemännens.
- När det gäller uppfattad kunskap i kommunpolitiska frågor menar ledamöterna att kommunstyrelsens ordförande också är den mest kunniga, medan medborgarna har minst kunskap. Det finns dock ingen tydlig relation mellan hur mycket kunskap de enskilda ledamöterna uppfattar att medborgarna har och vilket inflytande man anser att de bör ha.
- Ledamöter som uppfattar sig som inflytelsesrika är mindre positiva till deltagardemokrati än ledamöter som uppfattar sig själva som mindre inflytelsesrika.

6 Hot, våld och medborgarprotester

Beslutsfattande i demokratier handlar i mångt och mycket om kompromisser mellan motstridiga intressen. Men det är oftast omöjligt att fatta beslut som precis alla är nöjda med. Medborgarprotester mot politiska beslut är därför en normal företeelse i moderna demokratier, och har blivit en allt mer accepterad företeelse. Tidigare var det framförallt utsatta grupper i samhället som protesterade, medan nutida protester ofta organiseras av professionella organisationer som driver en särskild fråga.

I jämförelse med många andra västländer protesteras det mycket i Sverige. I en undersökning kring det senaste millenieskiftet tillfrågades medborgare i 21 länder om de någon gång deltagit i en laglig demonstration, bojkott, vild strejk eller ockupation av byggnad. Grekland toppade tabellen, då 55 procent som någon gång protesterat på något av de uppräknade sätten. Sverige kom på andra plats med 48 procent, betydligt mer än till exempel Finland (22 procent) och landet med minst protester, Japan (14 procent) (Dalton 2006). Protester kan ju dock vara av väldigt olika karaktär, och steget från att gå med i ett första majtåg till att ockupera en byggnad upplevs nog av de flesta som stort.

Medan det finns mycket forskning om vilka kategorier av medborgare som protesterar och varför de protesterar (exempelvis Solevid (2009)) är politikerns attityder till protester ett betydligt mer utforskat område. I det här kapitlet undersöker vi hur stor förståelse svenska fullmäktigeledamöter har för olika typer av protester och hur mycket protester de upplever att det förekommer i den egna kommunen. I kapitlet redovisas också ledamöternas svar på enkätfrågor om protester som gått över styr och lett till hot och våld mot politiker.

Först redovisar vi ledamöternas uppskattningar av hur mycket protester som förekommer i den egna kommunen och analyser av i vilka kommuner det protesteras mest. Därefter redovisas ledamöternas förståelse för olika protestformer. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om hot och våld mot politiker.

Hur mycket protester förekommer det?

En fråga i enkäten handlade om hur mycket medborgarprotester det förekommer i den egna kommunen. Ledamöterna fick svara på om det förekommer mer, mindre eller ungefär lika många medborgarprotester som i andra kommuner i Sverige. Resultaten redovisas i tabell 6.1.

Tabell 6.1. Kommunfullmäktigeledamöternas bedömning av hur mycket medborgarprotester det förekommer i den egna kommunen (procent).

	Procent	Antal svarande
Min kommun tillhör de kommuner i Sverige där det förekommer allra mest medborgarprotester	1	126
Min kommun ligger över genomsnittet i Sverige, men tillhör inte de kommuner där det förekommer allra mest protester	10	806
Min kommun ligger ungefär kring genomsnittet i Sverige	44	3 567
Min kommun ligger under genomsnittet i Sverige, men tillhör inte de kommuner där det förekommer allra minst protester	35	2 864
Min kommun tillhör de kommuner i Sverige där det förekommer allra minst protester	10	795
<i>Summa</i>	100	8 158

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Vilken är din bedömning av hur mycket medborgarprotester det förekommer i din kommun?".

Intressant nog så är det betydligt fler som uppfattar att medborgarprotesterna i den egna kommunen är färre än i andra kommuner. 45 procent av ledamöterna uppger att det är färre protester i den egna kommunen än genomsnittet, medan endast 11 procent uppger att det är mer protester i den egna kommunen än genomsnittet. De allra flesta kommunfullmäktigeledamöterna verkar alltså inte uppleva att det är särskilt mycket medborgarprotester i kommunen jämfört med i andra kommuner.

I vilka kommuner protesteras det då mest? Genom att ta procentandelen som uppgett att det i kommunen förekommer mer protester än i andra kommuner i genomsnitt minus procentandelen som uppgett att det förekommer mindre protester än i andra kommuner i genomsnitt får vi ett balansmått som kan variera mellan +100 (alla uppger att det är mer protester i den egna kommunen) och -100 (alla uppger att det är mindre protester i den egna kommunen). I tabell 6.2 redovisas balansmättet för kommunerna, uppdelade efter befolkningsmängd i kommunen och efter kommunstyrelseordförandens partitillhörighet. Ju högre värde på balansmättet, desto mer protester uppfattar kommunfullmäktigeledamöterna att det förekommer i kommunen.

Resultaten visar att kommunfullmäktigeledamöter från större kommuner i högre grad upplever att det är mer protester i kommunen (balansmått -19 i kategorin med störst kommuner) än kommunfullmäktigeledamöter från mindre kommuner (balansmått -45 i kategorin med de minsta kommunerna). Kom-

Tabell 6.2. Grad av protester i kommuner av olika storlek, och med kommunstyrelseordförande från olika partier (procent och balansmätt).

	Allra mest	Över snittet	Kring snittet	Under snittet	Allra minst	Totalt	Balansmätt
<i>Befolkning</i>							
45001 –	2	14	49	29	6	100	-19
22001 – 45000	2	12	45	33	8	100	-27
11501 – 22000	1	7	43	39	10	100	-41
0 – 11500	1	8	37	39	15	100	-45
<i>Kommunstyrelseordförande</i>							
M	3	12	44	32	9	100	-26
S	1	8	45	36	10	100	-37
Övriga	2	7	44	36	11	100	-38
C	1	9	39	39	12	100	-41

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Vilken är din bedömning av hur mycket medborgarprotester det förekommer i din kommun?"

munfullmäktigeledamöter i kommuner där kommunstyrelseordföranden är från Moderaterna upplever att det är något fler protester (-26) än kommunfullmäktigeledamöter i kommuner där kommunstyrelsens ordförande är från något annat parti. I tabell 6.3 redovisas de tio kommuner där kommunfullmäktigeledamöterna uppgett att det är mest respektive minst protester.

Tabell 6.3. Svenska kommunerna där kommunfullmäktigeledamöterna uppfattar att det är mest respektive minst protester (balansmätt).

Mest protester	Kommun	Balansmätt	Minst protester	Kommun	Balansmätt
1	Danderyd	+50	1	Habo	-90
2	Hylte	+50	2	Gagnef	-89
3	Strängnäs	+46	3	Fagersta	-86
4	Lund	+45	4	Ljusnarsberg	-84
5	Lidingö	+41	5	Smedjebacken	-83
6	Uddevalla	+40	6	Tidaholm	-82
7	Stockholm	+30	7	Kumla	-81
8	Umeå	+36	8	Vellinge	-81
9	Båstad	+31	9	Mönsterås	-79
10	Härnösand	+31	10	Tierp	-78

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 (mest protester) och -100 (minst protester).

Bland de tio kommuner där ledamöterna svarat att det är mest protester rymmer flera större städer, inklusive Stockholm, medan de tio kommuner där det är minst protester framförallt är mindre orter.

Förståelse för olika protestformer

Vilka frågor är det då som orsakar medborgarprotester? Kommunfullmäktigeledamöterna fick svara på om någon fråga orsakat särskilt starka medborgarprotester i kommunen under 2000-talet. 73 procent av ledamöterna svarade ja, och

i 14 kommuner svarade samtliga ledamöter ja. De som svarade ja fick också på en öppen fråga uppge vad det var som orskat medborgarprotesterna. I de 14 kommuner där samtliga ledamöter var överens om att någon fråga orsakat särskilt starka protester var den vanligaste orsaken nedläggning av skolor. I flera av kommunerna uppgav ledamöterna att nedläggning av äldreboenden orsakat protester, men i tre kommunerna hade också byggnation av en arena, en väg respektive ett ungdomshem orsakat protester.

I enkäten ställdes också en fråga där ledamöterna ombads att tänka sig in i en situation där en skola i kommunen skulle läggas ner. Ledamöterna fick därefter ta ställning till hur stor förståelse de hade för åtta typer av medborgarprotester. I tabell 6.4 redovisas medelvärden från 0 (ingen som helst förståelse) till 10 (stor förståelse) på frågan för samtliga ledamöter och uppdelade efter partitillhörighet. Protestformerna har rangordnats efter hur stor förståelse ledamöterna i genomsnitt har för dem. I kolumnen längst till höger redovisas Eta² som är ett mått på hur partipolitiserad förståelsen för respektive protestform är. Måttet kan variera mellan 0 (inget samband mellan partitillhörighet och förståelse) och 1 (starkt samband mellan partitillhörighet och förståelse).

Tabell 6.4. Kommunfullmäktigeledamöternas förståelse för åtta typer av medborgarprotester (medelvärden från 0, ingen som helst förståelse, till 10, stor förståelse, och Eta²).

	V	S	Mp	C	Fp	Kd	M	Sd	Övr	Tot	Eta ²
Namninsamling bland medborgare	8,5	7,8	8,8	7,8	7,7	7,9	7,2	8,9	8,0	7,8	0,03
Demonstration utan politistånd	6,4	4,1	6,3	3,9	3,4	3,3	2,6	3,3	4,4	3,9	0,10
Föräldrar som oemotsagda angriper kommunpolitiker i lokala massmedier	4,7	3,4	4,9	3,7	3,9	3,5	3,3	3,7	3,9	3,6	0,02
Föräldrar som söker upp kommunpolitiker i deras hem	3,7	3,1	3,6	3,6	3,0	3,1	2,7	3,2	3,4	3,1	0,01
Föräldrar som mot reglerna tar till orda vid kommunfullmäktige-/nämndmöte	4,5	3,1	4,7	2,8	2,6	2,5	2,2	3,3	3,4	3,0	0,05
Föräldrar som vägrar skicka sina barn till skolan	4,4	2,6	4,5	2,9	2,3	2,6	2,0	4,2	3,7	2,7	0,06
Ockupation av skolbyggnaden	4,7	2,0	4,6	1,9	1,6	1,7	0,9	2,2	2,7	2,0	0,14
Olovlig strejk bland lärare	4,3	1,6	4,3	1,6	1,3	1,4	0,8	2,6	2,4	1,7	0,13
Genomsnitt alla protestformer	5,2	3,5	5,2	3,5	3,2	3,3	2,7	3,9	4,0	3,5	

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Om du tänker dig en situation där det finns förslag om att lägga ner en skola, hur stor förståelse har du för följande typer av protester?".

Den protestform ledamöterna i genomsnitt har störst förståelse för är också den mest beskedliga, nämligen namninsamling bland medborgare (7,8). Därefter är det ett hopp på nära fyra skalenheter till demonstration utan politistånd (3,9). De fyra protestformer som utförs av föräldrar hamnar i mitten av rangordningen,

medan ockupation av skolbyggnaden (2,0) och olovlig strejk bland lärare (1,7) är de protestformer som ledamöterna har minst förståelse för.

Ledamöter från Vänsterpartiet och Miljöpartiet har störst förståelse för de åtta protestformerna i genomsnitt (5,2 för båda partierna), medan moderata ledamöter har minst förståelse (2,7). Övriga partier återfinns i spannet mellan 3,2 (Fp) och 4,0 (Övriga lokala partier). Rangordningen av protestformerna efter grad av förståelse är i stora drag densamma inom samtliga partier, och måttet på partipolitiserad visar att förståelsen för protesterna inte är partipolitiserad i särskilt stor utsträckning. De tre mest partipolitiserade protestformerna är ockupation av skolbyggnaden ($Eta^2 = 0,14$), olovlig strejk bland lärare ($Eta^2 = 0,13$) och demonstration utan polistillstånd ($Eta^2 = 0,10$), alltså de tre protestformer som innebär brott mot lagen. Ledamöter från Vänsterpartiet har till exempel mer förståelse för att skolbyggnaden ockuperas (4,7) än för att föräldrar tar till orda på ett kommunfullmäktige- eller nämndmöte (4,5). Moderata ledamöter har dock mycket mindre förståelse för ockupation av skolbyggnaden (0,9) än för att föräldrarna tar till orda på kommunfullmäktige- eller nämndmöte (3,3).

Oppositionspolitiker har större förståelse för medborgarprotester än ledamöter från den styrande majoriteten. Genomsnittet för förståelsen för de åtta protestformerna är 3,9 för oppositionspolitiker och 3,2 för majoritetspolitiker. Skillnaderna är ännu större mellan ledamöter som enligt vår enkätfråga föredrar en renodlad representativ demokrati och ledamöter som föredrar en demokrati med mer deltagardemokratiska inslag. Den genomsnittliga förståelsen för de åtta protestformerna är 4,5 bland politiker som vill ha mer deltagardemokratiska inslag i demokratin men bara 3,2 bland politiker som föredrar den renodlade representativa demokratin (en fylligare analys av dessa resultat återfinns i Gilljam, Persson & Karlsson (2010)).

Hot och våld mot politiker

Flera av de protestformer som diskuterades i det föregående avsnittet går utanför lagens ramar, men kan ofta betecknas som civil olydnad snarare än ren brottslighet. Hot och våld mot politiker är däremot otvivelaktigt brottsligt, men likväl förekommer det även i etablerade demokratier som Sverige. I undersökningen ställdes flera frågor om hot och våld mot politiker. Den första frågan gällde om man någon gång under de tolv senaste månaderna blivit utsatt för hot eller våld på grund av sitt politiska uppdrag. 8,5 procent av kommunfullmäktigeledamöterna och 10,5 procent av landstingsfullmäktigeledamöterna svarade ja på den frågan.

I den statliga utredningen "Jakten på makten" (SOU 2006:46) tillfrågades kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter valda 2002 om de någon gång sedan 1988 blivit utsatta för hot eller våld. 29 procent uppgav då att de hade det, men det är svårt att uttala sig om det skett någon ökning eller minskning sedan

dess, eftersom tidsspannet för när man har blivit utsatt skiljer sig mellan undersökningarna.

I tabell 6.5 redovisas andelen som uppgett att de blivit utsatta för hot eller våld de senaste tolv månaderna efter partitillhörighet, uppdrag i kommun eller landsting och efter det politiska uppdragets omfattning (heltid, deltid eller fritid). Partierna har rangordnats efter hur stor andel av kommunfullmäktigeledamöterna som utsatts för hot eller våld.

Tabell 6.5. *Andel ledamöter som blivit utsatta för hot eller våld de senaste tolv månaderna (procent).*

	Kf	Lf
Sverigedemokraterna	35	
Övriga partier	13	5
Vänsterpartiet	11	15
Moderaterna	9	12
Kristdemokraterna	8	10
Socialdemokraterna	8	11
Folkpartiet	7	8
Miljöpartiet	7	4
Centerpartiet	6	8
Heltidspolitiker	22	20
Deltidspolitiker	12	11
Fritidspolitiker	6	7

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Har du någon gång under de 12 senaste månaderna varit utsatt för hot eller våld på grund av ditt politiska uppdrag?".

Sverigedemokraterna är det parti där överlägset störst andel av ledamöterna uppger att de blivit utsatta för hot eller våld. Mer än var tredje SD-ledamot har någon gång under de senaste tolv månaderna blivit utsatta för någon form av hot eller våld. I kommunfullmäktige följer därefter övriga lokala partier (13 procent) och Vänsterpartiet (11). Minst andel kommunfullmäktigeledamöter som utsatts för hot eller våld har Centerpartiet. I landstingsfullmäktige är vänsterpartiledamöter mest utsatta (15) och därefter följer Moderaterna (12) och Socialdemokraterna (11). Miljöpartistiska landstingsfullmäktigeledamöter är minst utsatta för hot eller våld (4).

Heltidspolitiker (22 i Kf och 20 i Lf) är mer utsatta för hot och våld än deltidspolitiker (12 i Kf och 11 i Lf) som i sin tur är mer utsatta än fritidspolitiker (6 i Kf och 7 i Lf). Möjligen är detta en konsekvens av att heltidspolitikerna är mer synliga och har större inflytande över de politiska besluten.

Vilka former av hot och våld utsätts då politikerna för? De som svarade att de utsatts för hot eller våld fick på en följdfråga uppge vad det var de utsatts för: aggressioner, tillmälen eller skrik, hot per telefon, hot per brev eller e-post, skadegörelse, våld mot den egna personen eller något annat. Ledamöterna kunde uppge att de blivit utsatta för flera former av hot eller våld. I tabell 6.6 redovisas andel

kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter som utsatts för respektive form av hot eller våld.

Tabell 6.6. *Andel kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter som utsatts för olika former av hot eller våld (procent).*

	Kf	Lf
Aggression, tillmälen, skrik	4,5	4,7
Hot per brev eller e-post	3,4	4,0
Hot per telefon	3,3	4,4
Skadegörelse	0,9	1,1
Våld mot din person	0,2	0,3
Annat	1,4	1,8

Kommentar: Enkätfrågan löd: "På vilket sätt har du varit utsatt?"

Aggression, tillmälen eller skrik är den vanligaste formen av hot eller våld mot politiker (4,5 procent i Kf och 4,7 i Lf), följt av hot per telefon och per brev eller e-post. Skadegörelse har drabbat ungefär en procent av ledamöterna i både kommun- och landstingsfullmäktige, medan fysiskt våld mot politikern drabbat ungefär 0,2–0,3 procent av ledamöterna.

I kategorin annat ryms en mängd olika former av hot, våld och trakasserier mot politiker. De ledamöter som valde det alternativet fick på en öppen fråga beskriva vad de utsatts för. Här följer några exempel:

"Äckliga rasistbrev och blogginlägg som inte är direkta hot men otrevliga och hårda i tonen." "Kanin dödad på tomten i bur, hjulmuttrar lossade på bilens framhjul, däck sönderskurva på bil." "Post försvinner ur brevlådan. Ibland ligger sprättad post i brevlådan." "Bedrägerier, dvs massor av varor/tidskrifter/likkistor har beställts i mitt namn." "Hotad av främlingsfientlig grupp på grund av att jag har mörka ögon och är politiker." "Barnen har blivit hotade och ifrågasatta av såväl andra barn som vuxna." "Utpressning och trakasserier via SMS från partikamrat." "De visade att de vet var jag bor genom att sätta flaggor i kors i min trädgård." "Försök att med bil meja ner mig och min hustru på öppen gata." "Stalkning och trakasserier av mig som person, men även på mina barn."

Som synes är flera av angreppen mot politiker mycket allvarliga, och i vissa fall direkt livshotande, och drabbar inte bara politikerna själva, utan ibland också närstående.

Sammanfattning av några av kapitlets resultat

- Nära hälften av ledamöterna upplever att det är mindre protester i den egna kommunen än i genomsnittskommunen, medan endast en liten andel upplever att det är mer protester i den egna kommunen än genomsnittskommunen. Medborgarprotester är vanligare i större än små kommuner, och är också mer vanliga i kommuner där kommunstyrelsens ordförande tillhör Moderaterna.
- Ledamöter från Vänsterpartiet och Miljöpartiet har störst förståelse för medborgarprotester i samband med en skolnedläggning, medan ledamöter från Moderaterna har minst förståelse.
- Mer än var tredje sverigedemokratisk kommunfullmäktigeledamot hade vid undersökningstillfället blivit utsatt för hot eller våld det senaste året, medan motsvarande siffra för centerpartistiska ledamöter bara är sex procent. Var femte heltidspolitiker hade blivit utsatt för hot eller våld det senaste året.

7 Konflikt och samförstånd i kommunpolitiken

Den lokala demokratin tillskrivs ofta andra värden än den nationella demokratin. Där rikspolitiken domineras av partipolitiska strider och ideologiska debatter mellan politiska eliter har man sett kommunpolitiken som en arena för pragmatism, samförstånd och brett deltagande. Kommunallagen som reglerar de lokala och regionala politiska institutionerna, den lokala konstitutionen om man så vill, är till stora delar uppbyggd kring detta synsätt. Det starkast beviset är regelverket för hur den politiska exekutiven i kommuner och landsting utses: Styrelser och nämnder är spegelbilder av den partipolitiska sammansättningen i fullmäktige och det betyder att lagen påbjuder en permanent kommunal samlingsregering.

Bilden av den lokala demokratin som oideologisk och samförståndsinriktade står i många sammanhang stark (Sanne 2001; Karlsson 2003) men den som studerar utvecklingen av kommunpolitiken under de senaste 40 åren inser samtidigt att stora förändringar har skett i det lokala politiska livet.

Formeringar av parlamentariska majoriteter var tidigare informella och oprecisa processer, och blocköverskridande samlingsstyre var vanligt på många håll. Men med tiden har majoritetsdemokratin i princip etablerats samtliga kommuner, och partierna grupperar sig numera i en regerande sida och i en oppositionssidan under hela mandatperioden, om inte en parlamentarisk kris uppstår och majoritetsförhållandena förändras (Bäck 2006).

Sedan 1960-talet har forskare i upprepade undersökningar ställt frågor om kommunfullmäktigeledamöters inställning till representationsprinciper, och i ledamöternas svar kan en tydlig trend urskiljas: Över tid har ledamöterna allt mer börjat se sig själva som partiföreträdare. När den egna uppfattningen och väljarnas uppfattning står i strid med partiets så är det partiets uppfattning som gäller. I de senaste mätningarna, inklusive Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen, är det till och med så att partiföreträdarrollen står starkare i kommunerna än vad den gör i riksdagen (Gilljam, Karlsson, & Sundell 2010 kommande). Att partiloyaliteten som styrande princip i kommunerna har blivit viktigare måste tolkas som ytterligare ett tecken på en utveckling mot mer av partidominerad majoritetsdemokrati i Sveriges kommuner.

Tidigare forskning har pekat på att partiernas avstånd från varandra i den lokala politiken har ökat (Bäck 2000). Konflikterna och partipolitiseringsen av politiken tycks vara mer utbredd i större kommuner än i små (Karlsson 2007). Mer precisa mått på hur det står till med konflikterna i svensk kommunpolitik har däremot aldrig kunnat redovisas eftersom samtliga tidigare studier har byggt på urvalsundersökningar i ett begränsat antal kommuner. Tack vara Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–2009 har vi nu möjlighet att sätta mått på politiska konfliktgraden i samtliga Sveriges kommuner.

I detta kapitel skall vi undersöka den politiska konfliktgraden i kommunerna på två sätt. Dels genom en fråga i enkäten där kommunfullmäktigeledamöterna fick ta ställning till i vilken grad det politiska arbetet i kommunen präglas av samförstånd eller partipolitiska konflikter. Dels genom ett mått på inomkommunal oenighet som bygger på tio åsiktsfrågor som behandlas på annan plats i denna bok, och där fokus ligger på hur åsiktsspridningen ser ut i olika kommuner. En stor spridning i en kommun indikerar att ledamöterna åsiktsmässigt är mer oeniga än i en kommun där spridningen är liten. I kapitlet skall vi också undersöka hur sambandet mellan de två måtten ser ut, det vill säga i vilken grad upplevd partipolitisk konfliktnivå kan sägas bero på faktiska åsiktsskillnader snarare än andra faktorer.

Konfliktnivån i Sveriges kommuner

Hur har då kommunfullmäktigeledamöterna svarat på frågan om i vilken grad partipolitisk konflikt råder i kommunen? Och finns det kommuner där konfliktgraden anses högre än i andra kommuner?

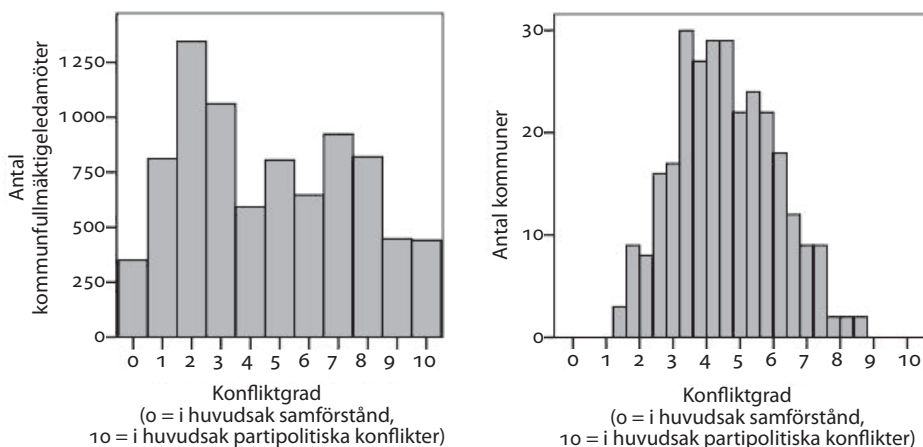
Resultaten ger inte någon samstämmig bild av hur konfliktnivån i den svenska kommunpolitiken ser ut. Variationen mellan ledamöterna är stor. Svaret på frågan avgavs på en elvgradig skala från 0–10 där 10 stod för att det politiska arbetet kännetecknades i huvudsak av partipolitiska konflikter, och det finns gott om fullmäktigeledamöter som har angivit vart och ett av svarsalternativen. I figur 7.1 redovisas hur spridningen i svaren på denna fråga ser ut.

Det sammantagna medelvärdet bland samtliga svarande är 4,7 men hela 30 procent har angivit 2 eller lägre medan 11 procent har svarat 8 eller högre. Också när vi analyserar frågan på kommunnivå och jämför medelvärdena i landets 290 kommuner ser vi en avsevärd spridning, även om de flesta kommuner har medelvärden kring mitten av skalan. Medelvärdet på kommunnivå är 4,6 men skillnaden mellan den kommun som har det högsta och lägsta värdet är hela 7,2 skalsteg. I tabell 7.1 nedan redovisas vilka kommuner som enligt de egna kommunfullmäktigeledamöterna har lägst respektive högst konfliktgrad.

Kommunerna med lägst konfliktgrad är till stor del landsbygdskommuner i sydöstra Sverige. Ydre i Östergötland och Tibro i Västergötland toppar listan med

7 KONFLIKT OCH SAMFÖRSTÅND I KOMMUNPOLITIKEN

Figur 7.1: Kommunfullmäktigeledamöters bedömning av graden av partikonflikt i kommunen (antal individuella svar och kommunmedelvärden)

Kommentar: De båda bilderna illustrerar spridningen i hur fullmäktigeledamöterna har svarat på frågan "Hur skulle du vilja beskriva det politiska arbetet i din kommun? Kännetecknas arbetet i huvudsak av samförstånd eller i huvudsak av partipolitiska konflikter?". Svaren angavs på en skala från 0 "i huvudsak av samförstånd" till 10 "i huvudsak av partipolitiska konflikter". I bilden till vänster ser vi hur många av de 8248 svarande ledamöterna som angivit vart och ett av de elva svarsalternativen. I bilden till höger visas hur spridningen ser ut på kommunnivå, där var och en av de 290 kommunerna representeras med sitt medelvärde.

Tabell 7.1. Kommuner med lägst och högst upplevd konfliktgrad (medelvärde 0–10).

Kommuner med lägst upplevd konfliktgrad			Kommuner med högst upplevd konfliktgrad		
1	Ydre	1,4	1	Älvdalen	8,7
2	Tibro	1,4	2	Värmdö	8,6
3	Kinda	1,5	3	Ulricehamn	8,1
4	Torsby	1,6	4	Sundbyberg	8,0
5	Bollebygd	1,7	5	Skurup	7,8
6	Arvika	1,8	6	Landskrona	7,7
7	Markaryd	1,8	7	Karlsborg	7,6
8	Lomma	1,9	8	Stockholm	7,5
9	Hultsfred	2,0	9	Karlskrona	7,5
10	Lekeberg	2,0	10	Orust	7,4

Kommentar: I tabellen anges medelvärden för hur kommunernas fullmäktigeledamöters svarat på frågan "Hur skulle du vilja beskriva det politiska arbetet i din kommun? Kännetecknas arbetet i huvudsak av samförstånd eller i huvudsak av partipolitiska konflikter?". Svaren angavs på en skala från 0 "i huvudsak av samförstånd" till 10 "i huvudsak av partipolitiska konflikter".

medelvärden på 1,4 före Ydres grannkommun Kinda (1,5). I konfliktänden av skalan finner vi Älvdalen i Dalarna med 8,7 och Värmdö i Stockholms skärgård med 8,6. Kommunerna som följer därefter på konfliktlistan återfinns i främst i Södra Sverige och i Stockholmsområdet.

Att spridningen är större på individuell nivå än på kommunal nivå innebär att det i många kommuner råder oenighet kring hur omfattande de partipolitiska konflikterna är. Detta föranleder frågan om det finns systematiska skillnader i

bedömningen av konfliktnivån mellan olika grupper av ledamöter, till exempel ledamöter med olika positioner i den lokala politiska hierarkin. Är det så att politiker med höga politiska uppdrag bedömer konfliktnivån annorlunda än kollegor på lägre positioner, och spelar det någon roll om man tillhör majoriteten eller oppositionen när konfliktnivån bedöms? I tabell 7.1 redovisas siffror som klart besvarar den frågan.

Tabell 7.2. Kommunfullmäktigeledamöters bedömning av konfliktnivå i kommunen efter ledamöternas position och efter om de tillhör kommunens majoritet eller opposition (medelvärde 0–10)

Uppdrag	Alla	Opposition	Majoritet	Diff	N
Endast fullmäktigledamot	5,2	5,8	4,4	-1,5	1 027
Ersättare i nämnd	5,1	6,1	4,2	-1,9	421
Ledamot i nämnd	5,0	6,0	4,1	-1,9	1 467
1:e/2:e vice ordf i nämnd	5,0	5,5	4,1	-1,4	971
Ersättare i styrelsen	4,7	5,6	3,7	-1,8	971
1:e/2:e vice ordf i fullmäktige	4,6	5,2	4,0	-1,3	353
Ledamot i styrelsen	4,5	5,1	3,8	-1,4	1 207
1:e/2:e vice ordf i styrelsen	4,0	4,4	3,5	-1,0	292
Ordförande i nämnd	3,9	4,5	3,9	-0,6	914
Ordförande i fullmäktige eller styrelsen	3,4		3,4		443
<i>Total</i>	4,7	5,6	3,9	-1,7	8 066

Kommentar: I tabellen anges medelvärden för hur fullmäktigeledamöter har svarat på frågan "Hur skulle du vilja beskriva det politiska arbetet i din kommun? Kännetecknas arbetet i huvudsak av samförstånd eller i huvudsak av partipolitiska konflikter?". Svaren angavs på en skala från 0 "i huvudsak av samförstånd" till 10 "i huvudsak av partipolitiska konflikter". Svaren redovisas uppdelat efter vilket det högsta uppdrag som fullmäktigeledamöterna har respektive huruvida de tillhör kommunens opposition eller den regerande majoriteten (kolumn 2 och 3). I den fjärde kolumnen redovisas differensen mellan medelvärdet för majoritetsledamöter och oppositionsledamöter, totalt och uppdelat efter position. Uppdragskategorierna i tabellen är sorterade efter upplevd konfliktnivå.

Det finns ett tydligt samband mellan vilken position en ledamot har hur man bedömer konfliktnivån i kommunen. Ju högre upp i den kommunala hierarkin vi går desto mer tycks ledamöterna vara benägna att beskriva det politiska arbetet som samförståndsbetonat. Och oavsett vilken nivå man befinner sig på så menar oppositionspolitiker att konfliktnivån är högre än kollegorna på den regerande majoritetssidan. Ett annat mått som understryker samma sak är att i 90 procent av Sveriges kommuner anser oppositionspolitikerna att konfliktnivån är högre än ledamöterna på majoritetssidan.

Politisk oenighet i sak

Ett annat sätt att mäta den politiska konfliktgraden är att undersöka hur oense de folkvalda är i olika frågor. Det enklaste sättet att avgöra den saken är att använda måttet standardavvikelse. I detta sammanhang betyder standardavvikelse hur mycket den genomsnittlige fullmäktigeledamoten i en kommun avviker från kommunens medelvärde i svaret på en viss attitydfråga, och ju högre värde desto större är spridningen av politikernas uppfattningar. Genom att jämföra standard-

avvikelsen mellan kommuner kan vi dra slutsatser om i vilka kommuner politikerna är mer respektive mindre överens.

I Tabell 7.2 listas tio politiska förslag med relevans för den egna kommunen, och medelvärden på en skala från 0 till 100 indikerar i vilken grad Sveriges kommunfullmäktigeledamöter ställer sig positiv till olika förslag. I tabellen redovisas också i vilka kommuner ledamöterna är mest och minst positiva, samt i vilka kommuner oenigheten i respektive fråga är som störst och minst.

Tabell 7.3. Kommunala politiska frågor – medelvärde (0–100) och standardavvikelse på kommunnivå.

	Medelvärde			Standardavvikelse		
	Tot	Max	Min	Tot	Max	Min
Höja kommunalskatten hellre än att minska servicen	54	Valdemarsvik 78	Täby 36	31	Halmstad 41	Sjöbo 18
Låta privata entreprenörer utföra mer av den kommunala verksamheten	57	Vellinge 81	Degerfors 30	36	Höganäs 46	Gullspång 22
Införa vårdnadsbidrag för barn mellan 1 och 3 år	42	Högsby 68	Norberg 19	40	Hallstahammar 48	Skinnskatteberg 22
Öka inslaget av kundvalssystem i den kommunala verksamheten	59	Lidingö 83	Degerfors 21	32	Borås 45	Borgholm 21
Satsa mer på friskolor	39	Danderyd 69	Degerfors 13	35	Höör 48	Gullspång 19
Intensifiera det kommunala jämställdhetsarbetet	75	Skellefteå 89	Vellinge 56	23	Lidingö 34	Arvidsjaur 12
Aktivt stödja företag som vill etablera sig i kommunen	83	Jokkmokk 96	Lidingö 63	21	Fagersta 35	Jokkmokk 9
Satsa mer resurser på kommunal kulturpolitik	64	Kumla 79	Arvidsjaur 40	24	Stockholm 35	Karlsborg 14
Bedriva en mer restriktiv kommunal alkoholpolitik	62	Filipstad 80	Vellinge 45	26	Bengtstorsfors 37	Haparanda 15
Ta emot fler flyktingar i kommunen	60	Gotland 85	Landskrona 20	26	Vellinge 35	Hjo 16

Kommentar: Kommunfullmäktigeledamöternas inställning till de politiska förslagen redovisas som medelvärden på en skala från 0 "mycket dåligt förslag" till 100 "mycket bra förslag". I tabellen redovisas medelvärde och standardavvikelse mätt på kommunnivå (Tot) samt vilka kommuner som har det högsta (max) respektive lägsta (min) medelvärdet och standardavvikelsevärdet i landet.

Den största politiska oenigheten i en svensk kommun i någon av de tio frågor som tas upp i tabellen rör frågan om friskolor i skånska Höör. I hela landet är kommunpolitikerna överlag något mer skeptiska än positiva i denna fråga (medelvärde 39 på en skala från 0 till 100), men i Höör är medelvärdet 48, det vill säga fullmäktige tycks vara kluvet mitt itu. Lika höga konfliktvärden hittar vi i Hallstahammar (rörande vårdnadsbidrag) och nästan lika höga värden hittar vi i Höganäs (privata entreprenörer), Borås (kundval) och Halmstad (skattefrågan). Den

enskilda fråga där en kommuns politiker är mest överens är näringslivspolitikerna i Jokkmokk, där så gott som alla är positiva till förslaget att aktivt stödja företag som vill etablera sig i kommunen.

För att ta reda på i vilka kommuner som politikerna är som mest respektive minst oeniga generellt har vi konstruerat ett index där oenigheten i samtliga de tio frågorna har vägts samman. I Tabell 7.3 nedan redovisas vilka tio kommuner i landet där man sammantaget är mest och minst eniga i kommunpolitiska frågor.

Tabell 7.4. *Kommuner som är mest och minst eniga i kommunalpolitiska frågor (oenighetsindex 0–50).*

Kommuner med störst enighet			Kommuner med störst oenighet		
1	Överkalix	24	1	Höör	35
2	Arvidsjaur	24	2	Staffanstorp	35
3	Degerfors	24	3	Stockholm	34
4	Arjeplog	24	4	Ronneby	34
5	Jokkmokk	25	5	Tyresö	34
6	Hagfors	25	6	Malmö	34
7	Åsele	25	7	Borås	34
8	Haparanda	25	8	Gävle	33
9	Tranemo	25	9	Kristianstad	33
10	Surahammar	25	10	Helsingborg	33

Kommentar: I analysen som ligger till grund för siffrorna i tabellen har varje kommun i landet ett indexvärde som mätt på den politiska oenigheten i kommunalpolitiska frågor. Detta mått utgörs av genomsnittet av de tio värdena för standardavvikelse som varje kommun har i de tio frågor som återfinns i tabell 7.2. Indexvärdet 0 betyder att alla politiker är eniga om allt och indexvärdet 50 att de är helt klivna i alla frågor. Det genomsnittliga värdet för Sveriges 290 kommuner är 29.

Det är uppenbart att kommunfullmäktigeförsamlingar i de nordligaste delarna av landet tycks ha en särskild stor samstämmighet i kommunpolitiska sakfrågor. Norrländska Överkalix, Arvidsjaur, Arjeplog, Jokkmokk, Åsele och Haparanda återfinns alla på tio-i-topplistan över mest eniga kommuner. Där finns också tre bruksorter i Mellansverige – Degerfors, Hagfors och Surahammar plus västgötska Tranemo. I topp på listan över mest oeniga fullmäktigeförsamlingar hittar vi två kommuner i Skåne: Höör och Staffanstorp. Därefter följer Stockholm och ett antal större städer som Malmö, Borås, Gävle, Kristianstad och Helsingborg. Även Tyresö i Stockholms län och blekingska Ronneby finns med på oeniglistan.

Konstlad konflikt eller en chimär av endräkt?

Hur förhåller sig då de två måtten på konflikt i kommunpolitiken till varandra? Är det så att partipolitisk konflikt är detsamma som utbredd oenighet i sak eller kan politiker uppleva att konfliktnivån är hög trots att man är tämligen överens?

Svaret på dessa frågor är inte entydigt. Det finns förvisso ett visst samband mellan oenighet i sak och upplevda partipolitiska konflikter. Ungefär fem procent av variationen i oenighetsindexet kan förklaras av kommunernas partipolitiska konfliktnivå. Men det finns också gott om kommuner där konfliktnivån har

helt olika värden enligt de två måtten. I särskilt Karlsborg och Degerfors, och till viss del i Härnösand, Munkedal och Nordmaling, uppger fullmäktigeledamöterna att kommunens arbete i hög grad präglas av partipolitiska konflikter samtidigt som ledamöters svar på kommunalpolitiska attitydfrågor avslöjar att man här är betydligt mer eniga än i de flesta andra kommuner. I en annan grupp kommuner, där de främsta företrädarna är Varberg, Bjurholm och Klippan, men även i viss mån Bollebygd, Mark, Höganäs, Ängelholm och Söderhamn, har man svarat att kommunen i hög grad präglas av samförstånd. Dessa kommuners höga värden på oenighetsindexet avslöjar dock att de sakpolitiska konflikterna i dessa kommuner troligen är större än vad ledamöterna själva upplever. En möjlig förklaring till dessa diskrepanser är att de sakpolitiska konflikterna går på tvärs med partilinjerna, eller att konflikterna handlar om annat än sakpolitik.

De kommuner som har högst intern sakpolitisk oenighet, Höör och Staffanstorp, har genomsnittliga värden vad gäller politisk konflikt och kommuner som Älvdalen, Värmdö, Sundbyberg och Ulricehamn som har höga partikonfliktvärden har inte anmärkningsvärt höga värden på oenighetsindexet.

I många kommuner sammanfaller dock de två måtten tydligt och vi kan slå fast att den lägsta konfliktgraden, hur man än mäter, återfinns i en grupp kommuner som rymmer Tibro, Ydre, Arvika, Hultsfred, Tranemo, Arvidsjaur, Askersund, Haparanda och Hagfors. Bland kommuner som har höga värden på båda måtten tronar Stockholm tämligen ensam i toppen. I huvudstaden är fullmäktigeledamöterna särskilt oeniga, och man upplever också att konfliktnivån är ovanligt hög.

Den parlamentariska situationen

Nästa fråga vi skall undersöka är om den parlamentariska situationen spelar någon roll för hur hög konfliktnivån är i fullmäktige.

Antalet tänkbara uppsättningar av partipolitiska koalitioner i Sveriges kommuner är mycket högt om man utgår från de matematiska kombinationsmöjligheterna av sju riksdagspartier och en stor mängd lokala partier. I själva verket är de faktiska kombinationerna inte alls så många, och vid tiden för vår enkät var den vanligaste koalitionsmodellen i en svensk kommun densamma som styrde riket, det vill de fyra borgerliga allianspartierna eller kombinationer av dessa partier (100 kommuner). Ytterligare en tredjedel av kommunerna (94 stycken) styrdes av ett eller flera av de rödgröna partierna. Var femte kommun (56 stycken) hade en center-höger-koalition som bestod av allianspartierna plus Miljöpartiet och/eller lokala partier, medan något färre (31 stycken) styrdes av en center-vänster-koalition där de rödgröna partierna samarbetade med lokala partier och/eller några av mittenpartierna. Av de återstående nio kommunerna kan fem klassificeras som en så kallad svart koalition, det vill säga Socialdemokraterna och Mode-

raterna samarbetar, medan tre är äkta regnbågskoalitioner där hela den politiska skalan från Vänsterpartiet till Moderaterna finns representerade (normalt exkluderande Socialdemokraterna.) En kommun hade oklar majoritet vid undersökningstillfället.

Det förekommer även att ett eller flera partier regerar kommunen i minoritet. Det är historiskt sett ofta Socialdemokraterna som liksom traditionen varit på riksplenet styr kommunen med olika kombinationer av samarbetslösningar och hoppande majoriteter. Vid tiden för enkäten styrdes 35 av kommunerna av en sådan minoritetsregim.

Mot bakgrund av dessa förhållanden kan vi nu undersöka om konflikter i kommunerna har ett samband med vilken typ av partipolitisk konstellation som styr kommunen och vi kan också ta reda på om konfliktnivån är högst i kommuner med majoritets- eller minoritetsregimer.

Tabell 7.5. Konfliktnivå i kommunfullmäktige efter den styrande majoritetens sammansättning (indexvärde 0–50, medelvärde 0–10)

Regerande majoritet	Oenighetsindex (0–50)			Partikonflikter (0–10)			Antal kommuner		
	Min	Maj	Tot	Min	Maj	Tot	Min	Maj	Tot
Rödgrön (kombination av v, s, mp)	29	29	29	4,2	4,4	4,4	16	78	94
Center-vänster (rödgröna+mittenpartier eller lokala partier)	30	29	29	6,7	4,7	4,9	4	27	31
Allians för Sverige (kombination av m, fp, kd, c)	30	30	30	5,0	4,4	4,4	12	88	100
Center-höger – Utökad allians (allianspartierna + mp eller lokala partier)	31	29	30	7,5	4,9	5,0	3	53	56
Svart koalition (s+m i samma styre)		29	29		5,2	5,2		5	5
Regnbågskoalition (v+m i samma styre)		28	28		4,0	4,0		3	3
<i>Totalt, samtliga kommuner</i>	29	29	29	5,1	4,5	4,6	35	254	289

Kommentar: I tabellen har Sveriges kommuner delats in i sex grupper efter vilka partier som utgjorde den styrande majoriteten/minoriteten när enkäten genomfördes årsskiftet 2008/09. Kommunerna har också delats in i två grupper efter om de styrande partierna utgör en minoritet (Min) eller majoritet (Maj) av fullmäktige. 289 kommuner ingår i analysen eftersom uppgifter från en kommun var oklar. Värdena i tabellens tre första kolumner visar oenighetsindexet som introducerades i tabell 7.2. De tre därpå följande kolumnerna är kommunmedelvärden på frågan om partipolitiska konflikter som introducerades i Figur 7.1.

Om vi endast ser till från oenighetsindexet är den övergripande bilden att den parlamentariska situationen spelar mycket liten roll för graden av sakpolitisk oenighet. Möjligen kan vi notera att de tre regnbågskommunerna har den lägsta konfliktnivån i tabellen. Detta skulle kunna tolkas som att det är lättare att åstadkomma så breda koalitioner i kommuner där åsiktsskillnaderna är mindre.

När det gäller ledamöternas bedömning av partipolitiska konflikter generellt så är skillnaderna något större. Det är återigen i regnbågskommunerna som man upplever samförståndet som störst. Därefter följer den stora gruppen kommuner med traditionella koalitionsstyper, det vill säga styren bestående av rödgröna

respektive allianspartier. Högre konfliktnivåer tycks uppstå när blockpolitiken bryts och center-vänster- och center-höger-koalitioner styr kommunen. De allra högsta konfliktvärdena finner vi i kommuner där Socialdemokraterna och Moderaterna samregerar.

Det finns ingen skillnad mellan kommuner med minoritets- och majoritetsstyren vad gäller oenighetsindexet. Däremot kan vi notera en klar skillnad för de upplevda partipolitiska konflikterna som tycks vara särskilt höga i kommuner med minoritetsstyre.

Konflikter i lokalsamhället

I enkäten fick kommunfullmäktigeledamöterna bedöma i vilken grad det förekom medborgarprotester i den egna kommunen samt om de själva varit utsatta för våld eller hot på grund av sitt politiska uppdrag under de senaste 12 månaderna. Den fråga vi här skall söka svar på är om dessa mått på konfliktorienterat beteende bland väljarna har något samband med konfliktnivån i fullmäktige. I tabell 7.5 presenteras en hur starka sambanden är mellan parlamentarisk konflikt å ena sidan och förekomst av medborgarprotester och hot å den andra. Tabellens värden visar korrelationsmättet Pearsons r där 0 betyder att samband saknas och 1 att sambandet är fullständigt.

Tabell 7.6. Samband mellan sakpolitisk oenighet, upplevda partipolitiska konflikter, förekomst av medborgarprotester och förekomst av hot mot politiker (Pearsons r)

	A. Oenighetsindex (sakpolitiska frågor)	B. Upplevda partipolitiska konflikter i kommunen
B. Upplevda partipolitiska konflikter i kommunen	0,24	–
C. Bedömning av medborgarprotester i jämförelse med andra kommuner	0,22	0,43
D. Andel fullmäktigeledamöter som har utsatts för hot senaste året	0,25	0,24

Kommentar: De variabler som ingår i analysen är dels de två konfliktmått som tidigare har introducerats i kapitlet: A) oenighetsindex byggt på ledamöters oenighet i tio kommunalpolitiska frågor och B) bedömning av om det politiska arbetet i kommunen domineras av partipolitiska konflikter. De två nya variablerna bygger på C) det kommunala medelvärde för frågan "vilken är din bedömning av hur mycket medborgarprotester det förekommer i din kommun?" där svaren angavs på en femgradig skala och där det lägsta värdet var alternativet "min kommun tillhör de kommuner i Sverige där det förekommer allra minst protester" och det högsta "mest protester" samt D) procenten ledamöter i en kommun som svarat ja på frågan "har du under de senaste 12 månaderna varit utsatt för våld eller hot på grund av ditt politiska uppdrag?". Analysenhet i tabellen är Sveriges 290 kommuner.

Det är uppenbart så att i kommuner där politiker ofta utsätts för hot är också den sakpolitiska oenigheten större och det politiska arbetet domineras i högre grad av partipolitiska konflikter. Vi kan också notera att det finns ett samband mellan förekomst av medborgarprotester och oenighet bland ledamöterna i fullmäktige. Inget av dessa samband är dock anmärkningsvärt starka. Ett betydligt starkare samband hittar vi dock mellan förekomst av medborgarprotester och partipoli-

tiska konflikter i kommunpolitiken. Det finns därför särskild anledning att tro att ett mer konfrontativt klimat på den utomparlamentariska arenan skärper de partipolitiska motsättningarna i en kommun. Både förekomst av medborgarprotester och partipolitiska konflikter har ett samband med kommunstorlek, och Stockholm är den kommun som sammantaget har de högsta siffrorna om man väger samman parti- och medborgarkonflikter. Men även om vi i analysen tar hänsyn till kommunstorlek så blir sambanden mellan de olika konfliktmåten desamma.

Konklusion

Vi inledde kapitlet med att konstatera att den lokala politiken i Sverige har blivit allt mer lik den nationella genom att den i växande grad präglas av partidominerad majoritetsdemokrati. I andra kapitel i denna bok kan vi se hur de lokala politikerna också i hög grad omfamnar den representativa demokratin som ideal.

Borde då inte det faktum att en kommuns politiska arbete präglas av partipolitiska konflikter upplevas som glädjande av de folkvalda? Partikonflikter är ju trots allt en nödvändig förutsättning för att valdemokratin och dess inbyggda kontrollmekanism ansvarsutkrävande skall fungera.

Svaret är att kommunpolitikerna överlag ser saken på ett helt annat sätt. Om vi jämför ledamöternas bedömning av konfliktnivån med deras svar på frågan om hur nöjda de är med hur demokratin fungerar i den egna kommunen så finner vi att ju högre man upp upplever konfliktnivån, desto mindre nöjda är man med demokratin i den egna kommunen.

Slutligen kan vi konstatera att även om politikerna tycks se förekomst av konflikt som någonting problematiskt så tycks det inte som att medborgarna skulle ha lägre förtroende för politiken i kommuner där partierna är mer tydligt i konflikt med varandra, i alla fall inte om vi använder valdeltagande som indikator. Det är till och med så att valdeltagande är högre i kommuner där politiken präglas av partipolitiska konflikter, om än marginellt.

Sammanfattning av några av kapitlets resultat

- Den upplevda partipolitiska konfliktnivån varierar stort mellan kommunerna.
- Sambandet mellan upplevd konfliktnivå i kommunen och hur oense politikerna är i politiska sakfrågor är inte särskilt starkt. Partiskillnaderna är kanske större än ledamöterna tror, alternativt beror konflikterna på andra faktorer än oenighet i sak.
- Den partipolitiska konfliktnivån upplevs högre i större kommuner och i kommuner som styrs av en partipolitisk minoritet.
- Det finns ett positivt samband mellan ledamöternas bedömning av partipolitisk konfliktgrad och förekomst av medborgarprotester i kommunen.

8 Fullmäktigeledamöternas förtroendeuppdrag

De folkvalda politikerna i Sveriges kommuner och landsting har i de flesta fall ett eller flera politiska förtroendeuppdrag utöver det som ledamot i fullmäktige. Det är i utövandet av dessa uppdrag som de ledamöterna lägger sin mesta tid som förtroendevald. Detta gäller i synnerhet i mindre kommuner där fullmäktige endast sammanträder ett fåtal gånger per år. Uppdragen kan vara förlagda till olika politiska nivåer, vara inriktade på olika politiska verksamhetsområden och ha olika grad av formell status och inflytande. I detta kapitel skall vi studera vilka dessa uppdrag är och vilka sociala egenskaper ledamöter på olika positioner har.

Vi inleder med ett avsnitt om ledamöter som har uppdrag på olika politiska nivåer och övergår därefter till uppdrag inom den egna kommunen. Här skiljer vi mellan uppdrag i fullmäktige och i andra kommunala organ. Vi granskar även vilka politiker som utför sina uppdrag som hel- eller deltidspolitiker och vilka som är renodlade fritidspolitiker. Kapitlet avslutas med en analys av hur olika typer av uppdrag är kopplade till senioriet och upplevt personligt inflytande i politiken.

Uppdrag på flera nivåer

I det svenska systemet är det möjligt att vara folkvald på flera nivåer samtidigt. Av de 1 656 landstingsfullmäktigeledamöterna 2008 hade enligt Valmyndigheten 615 (37 procent) mandat även i kommunfullmäktige. Det innebär samtidigt att knappt 5 procent av kommunfullmäktigeledamöterna hade uppdrag i landstingsfullmäktige.

Enligt Valmyndigheten (e-postkontakt 2009) hade dessutom 43 procent av de 349 riksdagsledamöterna valts till uppdrag i kommun- eller landstingsvalen 2006. Tre år senare, 2009, hade antalet fullmäktigeledamöter i riksdagen ökat till 46 procent till följd av att ersättare fyllt platser för statsråd och ledamöter som avgått. Dessutom var 2 av de 19 svenska ledamöterna i Europaparlamentet under perioden 2004–2009 samtidigt ledamöter i kommunfullmäktige.

Vår enkät riktade sig till samtliga ledamöter i Sveriges kommun- och landstingsfullmäktige. Tack vare denna undersökning har vi möjlighet att skilja ut personer som har uppdrag på båda dessa nivåer och jämföra dem med ledamöter som har uppdrag på endast en av de båda nivåerna. Dessutom ställde vi frågan om ledamöterna även har uppdrag i riksdagen. I enkäten har 93 personer angivit att de har uppdrag i både kommunfullmäktige och riksdagen, och ytterligare 9 personer att de har uppdrag på samtliga tre nivåer. Ingen har uppgett sig ha uppdrag i riksdagen och landstingsfullmäktige som inte också har uppdrag i kommunfullmäktige.

Genom vår enkät har vi också möjlighet att undersöka om det finns egenskaper som särskilt utmärker ledamöter som har uppdrag på flera nivåer jämfört med de som enbart har uppdrag på en nivå. De egenskaper vi redovisar här och i följande analyser i detta kapitel är ålder, kön, inkomst, utbildning samt uppväxt i eller utanför Sverige. I tabell 8.1 redovisas hur fördelningen av dessa egenskaper ser ut bland fullmäktigeledamöter med olika kombinationer av uppdrag.

Tabell 8.1. Sociala egenskaper bland kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter med uppdrag på flera nivåer (medelvärde och procent)

Politisk nivå	Medelålder	Andel kvinnor	Andel från höginkomst-hushåll	Andel hög-utbildade	Andel uppvuxna i utlandet	Antal svarande
Samtliga KF	54	42	32	45	4,5	8 088–9 101
Samtliga LF	55	47	44	58	4,6	1 141–1 226
Enbart KF	54	42	31	44	4,5	7 685–8 588
Enbart LF	55	50	44	59	5,4	736–790
KF+LF	55	42	44	56	3,0	397–428
Riksdag+KF	50	47	74	67	6,5	89–92
Riksdag+KF+LF	54	22	67	67	11	9

Kommentar: I tabellen har de svarande grupperats efter om de är ledamöter i en alternativt flera av de tre politiska nivåernas valda församlingar. Riksdagsledamöter utan uppdrag på lägre nivå saknas i tabellen eftersom denna kategori politiker inte besvarat enkäten. Av egenskaperna i tabellen utgör den första (ålder) ett medelvärde av de svarande i respektive kategori, medan de övriga fyra egenskaperna redovisas som procentandelar. Med höginkomsthushåll avses ledamöter i hushåll med högre årsinkomst än 500 000 kr. Högutbildad avser eftergymnasiala studier.

Sveriges landstingsfullmäktigeledamöter är i jämförelse med kommunfullmäktigeledamöterna ett år äldre och består av 5 procentenheter fler kvinnor, 12 procentenheter fler höginkomsttagare, 13 procentenheter fler högutbildade och 0,1 procentenheter fler invandrare.

Tabell 8.1 visar att den sociala sammansättningen av ledamöterna som har uppdrag på både kommun- och landstingsnivå i flera avseende skiljer sig från sina kollegor som endast har uppdrag på en av nivåerna. Vad gäller könsfördelning liknar denna grupp de övriga ledamöter i kommunfullmäktige (42 procent), vilket är klart lägre än i gruppen ledamöter som endast har uppdrag på landstingsnivå (50 procent). Ifråga om utbildning och inkomstnivå ligger dock fullmäktige-

ledamöter med dubbla mandat på landstingsledamöternas högre nivå (56 procent högutbildade, 44 procent höginkomsthushåll). Andelen utlandsfödda bland dem som har uppdrag på flera nivåer är också lägre än i grupper som enbart har ett uppdrag på endera kommun- eller landstingsnivå.

Politiker som kombinerar kommunfullmäktigeuppdrag med ledamotskap i riksdagen utmärker sig genom att vara klart yngre än andra kommun- och landstingspolitiker, och i denna grupp är inkomst- och utbildningsnivån liksom andelen invandrare väsentligt högre.

Uppdrag i kommunfullmäktige

I samtliga fullmäktigeförsamlingar finns en ordförande och en eller flera vice ordförande. Uppdraget som fullmäktigeordförande kan liknas vid riksdagens talman, och den som har uppdraget brukar ses som den formellt högst rankade politikern i kommunen eller landstinget. Ordföranden företräder ofta kommunen i ceremoniella sammanhang och i vissa kommuner har man till och med valt att koppla en informell borgmästartitel till fullmäktiges ordförande. För det mesta medför posten som KFO inget reellt politiskt inflytande eftersom den inte är kopplad till någon verkställande funktion.

I enkäten har 248 personer i 229 kommuner uppgivit att de är ordförande i fullmäktige och 399 personer i 262 kommuner att de har ett vice ordförandeuppdrag. I 17 kommuner har dock två personer uppgivit sig själva som ordförande. En förklaring skulle kunna vara att det skett ett skifte på posten under undersökningens gång.

Ytterligare en typ av uppdrag som är direkt kopplade till fullmäktige är ledare för partigrupper. Att vara gruppleddare innebär i många fall att man är sitt partis främsta företrädare i kommunen eller landstinget, men det kan också förekomma att den lokala partiorganisationen har en separat hierarki och att man därför skiljer mellan lokala partiledare och parlamentariska ledare. Valet av gruppleddare är partiernas angelägenhet och regleras inte av kommunallagen.

Av de 8 097 kommunfullmäktigeledamöter som svarade på frågan om de var gruppleddare för sitt parti eller ej i enkäten svarade 1 800 (22 procent) ja. Det innebär att i undersökningen inkluderas i genomsnitt 6,2 gruppleddare per kommun. Men i ungefär varannan kommun finns exempel på partigrupper där fler än två personer uppger sig vara gruppleddare. En förklaring kan vara att det inte fanns något svarsalternativ för vice gruppleddare i enkäten. Det kan också tänkas att gruppleddarsysslan i vissa fall delas.

Hur skiljer sig då de ledamöter som har ordförandeuppdrag i fullmäktige respektive gruppleddaruppdrag från andra ledamöter med avseende på sociala egenskaper? Den typen av resultat presenteras i tabell 8.2.

Tabell 8.2. Sociala egenskaper bland ledamöter som är gruppleddare eller ordförande i kommunfullmäktige (medeltal och procent)

Uppdrag	Medel- ålder	Andel kvinnor	Andel från höginkomst- hushåll	Andel hög- utbildade	Andel uppvuxna i utlandet	Antal svarande
Ordförande i KF	61	32*	38	51	2,0	241–248
Vice /andre vice ordf i KF	59	38	32	50	2,5	387–397
Gruppleddare i KF	55	34	38	53	3,8	1 776–1 807
Övriga ledamöter i KF (exkl ordf och gruppleddare)	54	44	30	48	4,9	5 809–5 935
Samtliga ledamöter	54	42	32	50	4,5	8 088–9 101

Kommentar: I tabellen har de svarande i delats in i grupper efter om de har ordförandeuppdrag eller gruppleddaruppdrag i kommunfullmäktige (KF) eller ej. De sociala egenskaperna preciseras i en kommentar till t. Värden med asterisk är hämtade från SCB:s statistik. I enkäten är 151 kommunfullmäktigeledamöter både gruppleddare och ordförande eller vice ordförande i fullmäktige, och dessa räknas in under båda dessa kategorier i tabellen.

Fullmäktigeordförande är överlag klart äldre, mer högutbildade och lever i hushåll med högre inkomst än ledamöter med lägre positioner. Andelen kvinnor och utlandsfödda på dessa poster är också betydligt lägre. Även i jämförelsen mellan gruppleddare och övriga ledamöter finns samma mönster, men här är skillnaderna mindre.

I kommunerna har andelen kvinnor bland fullmäktigeordförande legat tämligen konstant de tre senaste valperioderna: 30 procent 1998, 32 procent 2002 och 32 procent 2006. Här kan man jämföra med landstingen där andelen kvinnliga ordförande sjönk kraftigt från 45 procent 1998 och 40 procent 2002 till endast 20 procent 2006 (SCB 2008).

Förtroendeuppdrag vid sidan av fullmäktige

Fullmäktige på lokal och regional nivå är den folkvalda beslutande församlingen. I det kommunala politiska systemet finns dessutom nämnder och styrelser som har dels beredande, dels verkställande funktioner. Enligt kommunallagen skall ledamöter i nämnder och styrelser utses av fullmäktige, men dessa behöver inte vara fullmäktigeledamöter. Därtill finns ett antal förtroendeuppdrag i andra typer av institutioner, som revision, bolagsstyrelser, mellankommunala samverkansorgan och fullmäktigeberedningar. Det stora flertalet förtroendevalda i kommunerna är därför inte direkt folkvalda.

Även om det är möjligt att utses till styrelseledamot utan att vara folkvald fullmäktigeledamot finns det en stor överlappning mellan de två organen. Av de kommunfullmäktigeledamöter som svarade på vår enkät har 27 procent angivit att de är ledamöter av kommunstyrelsen och ytterligare 17 procent att de är ersättare. I styrelsen sitter som regel de ledande representanterna för partierna i fullmäktige. Av de ordinarie KS-ledamöterna i enkäten är 45 procent gruppleddare

för sitt parti i fullmäktige. Av gruppledarna sitter 62 procent som ordinarie ledamöter i KS och ytterligare 14 procent som ersättare.

I samtliga kommuner är kommunstyrelsens ordförande (KSO) den ledande politikern. I många mindre kommuner är KSO också den enda heltidsanställda politikern. Endast i undantagsfall väljs politiker som inte har säte i fullmäktige till den posten. Utan att någon formell grund för det finns i kommunallagen har KSO:s ställning i kommunpolitiken stärkts ytterligare under senare år (Karlsson 2006). Landstingsstyrelsens ordförande (LSO) har samma funktion på den regionala nivån. I landstingsstyrelsen är flera eller samtliga ledamöter i styrelsen hel- eller deltidsanställda politiker och bär den inofficiella titeln landstings- respektive kommunalråd.

Har då fullmäktigeledamöter som har uppdrag i kommunens och landstingens högsta exekutiva organ annorlunda sociala egenskaper än övriga ledamöter? I tabell 8.3 jämförs ledamöter med och utan styrelseuppdrag med avseende på ålder, kön, inkomst, utbildning och etniskt ursprung.

Tabell 8.3. Sociala egenskaper bland ledamöter med styrelseuppdrag (medelvärde och procent)

	Medel- ålder	Andel kvinnor	Andel från höginkomst- hushåll	Andel hög- utbildade	Andel uppvuxna i utlandet	Antal svarande
KS ordförande	54	27	68	51	1	206–209
KS 1:e/2:e vice ordförande	55	31	52	43	1	340–343
KS ledamot	54	39	35	51	4	1 822–1 855
KS ersättare	54	43	29	49	4	1 504–1 524
Övriga ledamöter i KF	54	44	29	49	5	3 928–4 012
<i>Samtliga ledamöter</i>	54	42	32	50	5	8 088–9 101

Kommentar: I tabellen har de svarande i indelats i ett antal grupper beroende på om de har uppdrag i kommunstyrelsen (KS) eller ej. De sociala egenskaperna preciseras i kommentar under tabell 8.1. Observera att styrelseledamöter utan fullmäktigeuppdrag inte ingår i analysen.

Varken vad gäller ålder eller utbildningsnivå skiljer sig ledamöter eller ordförande i styrelser från övriga fullmäktigeledamöter. Medelåldern ligger mellan 54 och 55 år i samtliga dessa grupper.

Andelen invandrare och låginkomsttagare är dock underrepresenterade bland styrelseledamöterna, liksom även kvinnorna – åtminstone på den kommunala nivån. Men den stora skillnaden finns mellan fullmäktigeledamöter med ordförandeuppdrag i styrelsen och de övriga. På presidieposterna i kommun- och landstingsstyrelsen är höginkomsttagare, män och svenskfödda klart överrepresenterade.

Uppdrag vid sidan av fullmäktige – facknämnder

Hur många nämnder har svenska kommuner, och hur har antalet nämnder förändrats över tid? Svaret på den frågan måste bli något svävande eftersom ingen

officiell statistik existerar för senare år och i de siffror som finns kan det vara svårt att skilja nämnder från nämndliknande organ. Dessutom minskar antalet nämnder kontinuerligt till följd av sammanslagingsreformer. Vid tiden för Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–2009 fanns omkring 1 600 icke-obligatoriska nämnder (Karlsson, Rommel och Svensson. 2009).

Vid sidan av nämnduppdrag kan fullmäktigeledamöter också ha politiska förtroendeuppdrag i styrelser för kommunala bolag. Enligt SCB fanns år 2008 hela 1575 kommunägda företag, vilket är en ökning från 1 417 år 2004. Drygt hälften av dessa bolag har verksamheter inom branschen företagstjänster och fastighetsverksamhet, en fjärdedel ägnar sig åt energi och vatten, medan den resterande fjärdedelen bedriver verksamhet inom blandade områden såsom transport, hotell, utbildning, etcetera (SCB 2009).

I vår enkät fick fullmäktigeledamöterna ange sina eventuella nämnd- och bolagsuppdrag. I enkätformuläret var det möjligt att ange sig som ledamot i flera nämnder och svars personer som är ledamöter i sektorsövergripande nämnder kunde kryssa för flera alternativ trots att de endast sitter med i en nämnd. Uppgifterna från enkäten ger därför ingen ledning i frågan om vilka ledamöter som sitter i exakt vilka och i exakt hur många nämnder. Däremot kan vi med hjälp av enkätsvaren uppskatta andelen fullmäktigeledamöter som har nämnd- och bolagsuppdrag, samt analysera vilka grupper av politiker som har betrots med uppdrag inom kommunernas centrala verksamhetssektorer.

Bland ledamöterna i kommunfullmäktige har 66 procent ett uppdrag i en kommunal nämnd (uppdrag i kommunstyrelser och bolagsstyrelser oräknat). Av dessa är 9 procentenheter ersättare, 31 procentenheter ledamöter, 14 procentenheter 1:e/2:e vice ordförande och 13 procentenheter ordförande i en nämnd. Våra resultat visar därtill att 25 procent av fullmäktigeledamöterna har uppdrag i kommunala bolagsstyrelser. Av dessa är 6 procentenheter ersättare, 11 procentenheter ledamöter, 4 procentenheter 1:e/2:e vice ordförande och 5 procentenheter ordförande i ett kommunalt bolag.

I tabell 8.4 nedan redovisas sociala egenskaper bland fullmäktigeledamöter med uppdrag på olika nivåer i nämnder och bolagsstyrelser.

Det är svårt att dra några slutsatser av jämförelser mellan fullmäktigeledamöter med och utan nämnduppdrag eftersom det bland ledamöter utan nämnduppdrag finns både personer med inflytelserika uppdrag i styrelsen och i fullmäktigepresidier och ledamöter som helt saknar uppdrag. Men bland fullmäktigeledamöter med nämnduppdrag finner vi inga tydliga skillnader i ålder mellan ersättare, ordinarie ledamöter och ledamöter med presidieuppdrag. Motsvarande skillnader i utbildningsnivå är också mycket små. Bland ledamöter och ersättare är könsfördelningen jämn (48–49 procent kvinnor), medan andelen kvinnor är betydligt färre bland vice nämndordförande (40 procent) och i synnerhet bland nämndordförande (36 procent). Motsvarande mönster finner vi för låginkomst-

Tabell 8.4. Sociala egenskaper bland kommunfullmäktigeledamöter med olika typer av nämnd- och bolagsuppdrag (medelvärde och procent)

Uppdrag	Medel- ålder	Andel kvinnor	Andel från höginkomst- hushåll	Andel hög- utbildade	Andel uppvuxna i utlandet	Antal svarande
Ordförande i nämnd	54	36	43	52	2,5	1 005–1 024
1:e/2:e vice ordförande i nämnd	54	40	34	46	3,7	1 079–1 098
Ordinarie ledamot i nämnd	54	48	26	48	6,4	2 461–2 487
Ersättare i nämnd	53	49	20	47	5,6	706–719
Fullmäktigeledamot utan nämnduppdrag	55	37	36	53	3,6	2 730–2 752
Ordförande i bolagsstyrelse	57	20	55	47	1,1	366–371
1:e/2:e vice ordförande i bolagsstyrelse	56	25	43	42	2,7	298–300
Ordinarie ledamot i bolagsstyrelse	56	33	37	48	2,9	892–909
Ersättare i bolagsstyrelse	54	43	32	49	4,4	450–459
Fullmäktigeledamot utan nämnduppdrag	54	45	30	51	5,0	7 836–7 981
<i>Samtliga ledamöter i fullmäktige</i>	54	42	32	50	4,5	8 088–9 101

Kommentar: I tabellen har kommunfullmäktigeledamöterna delats in i grupper efter om de har uppdrag i en nämnd respektive i en kommunal bolagsstyrelse eller ej samt efter vilken typ av uppdrag de har. Ledamöter som har uppdrag i flera nämnder har klassificerats efter sitt högsta uppdrag. De sociala egenskaperna preciseras i kommentar till tabell 8.1. Observera att styrelseledamöter utan fullmäktigeuppdrag inte ingår i analysen.

tagare och invandrare, som också blir allt färre ju högre upp i nämndhierarkin vi går.

Mönstren från nämnduppdragen återfinns även i bolagsstyrelserna, men här är de ännu mer accentuerade. Andelen kvinnor bland fullmäktigeledamöter utan bolagsuppdrag är 45 procent, bland de ordinarie ledamöterna i bolagsstyrelserna utgör kvinnorna 33 procent och bland vice ordförande och ordförande 25 respektive 20 procent. Endast 1 procent av bolagsordförandena är uppvuxna utomlands, vilket kan jämföras med 5 bland ledamöter utan bolagsuppdrag.

Den fråga vi nu ställer oss är om det finns några sociala skillnader mellan kommunfullmäktigeledamöter som har uppdrag i nämnder med olika verksamhetsansvar. Svar på detta får vi i tabell 8.5 där vi också inkluderar ledamöter som har uppdrag i kommunala bolagsstyrelser samt ledamöter utan uppdrag i vare sig styrelsen, nämnder eller bolag.

Medelåldern för ledamöter med olika typer av uppdrag skiftar inte så mycket, men det är intressant att notera att den högsta medelåldern återfinns i nämnder med ansvar för äldreomsorg och den lägsta i nämnder ansvariga för barnomsorg. (Låg medelålder betyder i detta sammanhang 50 år!)

Könsfördelningen skiftar däremot påfallande mycket mellan olika uppdrags-typer. Flest män hittar vi i nämnder ansvariga för tekniska frågor och i miljö-

Tabell 8.5. Sociala egenskaper bland kommunfullmäktigeledamöter med olika typer av nämnduppdrag (medeltal och procent).

Uppdrag	Medel- ålder	Andel kvinnor	Andel från höginkomst- hushåll	Andel hög- utbildade	Andel uppvuxna i utlandet	Antal svarande
Kommunstyrelsen	54	39	36	50	4	3 944–4 005
Utbildningsnämnd	52	48	32	51	5	1 508–1 533
Nämnd för socialtjänst, indi- vid och familjeomsorg	55	52	28	50	6	1 373–1 408
Nämnd för barnomsorg	50	53	31	47	4	1 019–1 038
Nämnd för äldreomsorg	56	52	27	48	5	1 001–1 027
Nämnd för näringsliv och turism	53	34	38	43	3	453–461
Kultur- och fritids nämnd	52	46	27	50	5	943–963
Miljö- och hälsoskydds- nämnd	55	33	24	40	4	763–781
Nämnd för tekniska frågor (bygg, infrastruktur, rädd- ningstjänst, VA)	55	33	34	42	4	1 407–1 440
Stadsdels-/kommundels- nämnd	53	37	36	52	9	202–205
Kommunal bolagsstyrelse	56	32	40	47	3	2 010–2 043
Fullmäktigeledamöter utan nämnd eller styrelseuppdrag	55	41	30	53	5	970–983
<i>Samtliga ledamöter</i>	54	42	32	50	5	8 088–9 101

Kommentar: I tabellen har kommunfullmäktigeledamöterna delats in i grupper efter om de har styrelseuppdrag, olika typer av nämnduppdrag, uppdrag i bolagsstyrelse eller inget sådant uppdrag. Det betyder att ledamöter som har flera typer av uppdrag återkommer under olika kategorier. De sociala egenskaperna preciseras i kommentar till tabell 8.1. Observera att styrelseledamöter utan fullmäktigeuppdrag inte ingår i analysen.

och hälsoskyddsnämnder (67 procent) medan den högsta andelen kvinnor finns i nämnder ansvariga för barnomsorg, äldreomsorg och socialtjänst – i samtliga dessa nämndtyper är kvinnor i majoritet. Den största könsskillnaden återfinns dock bland fullmäktigeledamöter med uppdrag i de kommunala bolagen där hela 68 procent är män. Inkomstmässigt är det också i de kommunala bolagsstyrelserna som andelen höginkomsttagare är störst, följt av nämnder med ansvar för näringslivsfrågor och kommunstyrelserna. Lägst inkomst har ledamöter i de kvinnodominerade omsorgsnämnderna.

Ledamöter i tekniska nämnder, näringslivsnämnder samt tekniska nämnder är de som har den lägsta utbildningsnivån (40–43 procent högutbildade) medan övriga nämnder och styrelser ligger på en klart högre nivå (47–53 procent).

Fullmäktigeledamöter som är uppvuxna i utlandet återfinns i relativt sett högre utsträckning i kommunalnämnder och i socialnämnder. Nämnder för näringslivsfrågor och kommunala bolagsstyrelser har den lägsta andelen invandrare.

Heltids-, deltid- och fritidspolitiker

Det överväldigande antalet förtroendevalda i Sveriges kommuner och landsting sköter sina uppdrag utan annan ersättning än mötesarvoden och ersättning för förlorad arbetsinkomst. Den informella benämningen på förtroendevalda i denna position är fritidspolitiker.

I samtliga kommuner finns dock minst en person, ofta fler, som avlönas av kommunen för sitt uppdrag på hel- eller deltid. Kommunstyrelsens ordförande hör alltid till denna kategori och som regel också den vice ordföranden och ledaren för oppositionen i styrelsen. I större kommuner ingår fler ledamöter i KS bland de anställda politikerna liksom nämndordförande.

I enkäten fick Sveriges kommunpolitiker ange om de klassificerade sig själva som heltids-, deltid- eller fritidspolitiker. Bland de svarande fanns 9 procent heltidspolitiker och 18 procent deltidspolitiker. De höga andelarna indikerar att det bland de självdefinierade anställda politikerna uppenbarligen finns många som har politiska anställningar som inte avlönas av kommunen. Det kan röra sig om anställningar inom partierna, på andra politiska nivåer eller i andra politiska institutioner utanför kommunen.

Tabell 8.6. Sociala egenskaper bland kommunfullmäktigeledamöter som är heltids-, deltid- eller fritidspolitiker (medeltal och procent)

Uppdrag	Medel- ålder	Andel kvinor	Andel från höginkomst- hushåll	Andel hög- utbildade	Andelen uppvuxna i utlandet	Antal svarande
Heltidspolitiker	51	37	66	56	2	737–752
Deltidspolitiker	55	36	53	53	3	1 467–1 497
Fritidspolitiker	55	43	48	48	5	5 893–6 007

Kommentar: I enkäten fick fullmäktigeledamöterna svara på frågan "Vilken av följande benämningar passar bäst in på dig?".

Heltidspolitiker är något yngre än fritidspolitiker och deltidspolitiker, men i övrigt sammanfaller mönstret mellan högre och lägre uppdrag med vad vi tidigare har kunnat konstatera: Politiker på högre positioner, det vill säga i detta fall heltids- och deltidspolitiker är oftare svenskfödda, högutbildade män med god inkomst.

Senioritet och inflytande

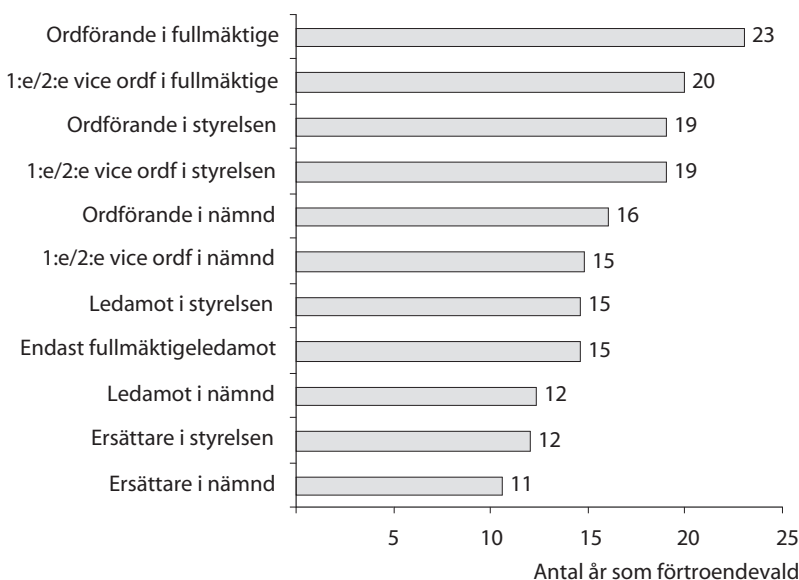
I detta kapitel har vi behandlat vilka förtroendeuppdrag ledamöter i fullmäktige har utöver sitt parlamentariska mandat. De politiska organisationerna i kommuner och landsting har i mycket en hierarkisk prägel där somliga uppdrag är mer inflytelserika än andra, vilket innebär att nya ledamöter inte kan förvänta sig att få tunga positioner i början av sin politiska karriär.

Vi kan med hjälp av resultat från vår enkät konstatera att den genomsnittlige

kommunfullmäktigeledamoten vid svarstillfället hade haft förtroendeuppdrag i kommunen i 14,6 år. Eftersom undersökningen genomfördes drygt två år in på mandatperioden 2006–2010 betyder det att genomsnittsledamoten påbörjat sin kommunpolitiska bana två mandatperioder tidigare.

Men hur lång tid tar det då att nå de kommunalpolitiska toppositionerna? I figur 8.1 redovisas resultat som besvarar den frågan.

Figur 8.1: Kommunfullmäktigeledamöters senioritet (antal år som förtroendevalda) efter högsta politiska uppdrag

Kommentar: Staplarna anger medelvärdet för det antal år ledamöterna angav på frågan "I hur många år har du sammanlagt haft politiska förtroendeuppdrag i din kommun?". I figuren är ledamöterna grupperade efter sitt högsta politiska uppdrag i kommunen och staplarna är sorterade efter medelvärdets storlek. Antal svarande var 8033.

Resultaten visar att det finns en senioritetstrappa där ledamöter i styrelsen och de som har presidieposter i nämnder normalt har haft uppdrag i kommunen motsvarande en mandatperiod längre än kollegor på lägre positioner. Presidieposter i styrelsen kräver ytterligare en mandatperiods tjänstgöring och för att nå posten som ordförande i fullmäktige fordras ännu en.

Det finns alltså ett tydligt samband mellan år i politiken och vilka formella positioner ledamöterna har. Men hur ser relationen ut mellan senioritet och formella positioner å ena sidan och reellt inflytande å den andra?

I vår enkät fick fullmäktigeledamöterna gradera hur de upplevde omfattningen av sitt personliga inflytande över kommunens politiska verksamhet på en skala från 0 (inget inflytande alls) till 10 (mycket stort inflytande). Tack vare dessa svar har vi möjlighet att jämföra upplevt inflytande bland ledamöter med olika positioner och med olika grad av senioritet. I tabell 8.7 nedan redovisas resultaten av

en sådan analys, och här vägs också in om ledamöterna tillhör den styrande majoriteten eller oppositionen i kommunen.

Tabell 8.7. Kommunfullmäktigeledamöters senioritet och upplevda inflytande efter position i den kommunala hierarkin (skala 0 "inget inflytande alls" –10 "mycket stort inflytande")

	Totalt	Antal år som förtroendevald		Tillhör majoritet eller opposition		Antal svarande
		–10 år	11 år –	Opp	Maj	
Ordförande i styrelsen	8,8	8,3	8,9	–	8,8	219–223
Ordförande i fullmäktige	7,3	7,7	7,2	6,7	7,3	229–231
Ordförande i nämnd	7,5	7,4	7,5	6,9	7,5	899–904
1:e/2:e vice ordf i styrelsen	7,4	7,3	7,4	7,0	8,0	286–289
1:e/2:e vice ordf i fullmäktige	6,3	5,8	6,4	5,9	6,6	345–349
1:e/2:e vice ordf i nämnd	6,2	6,1	6,2	5,9	6,6	963–967
Ledamot i styrelsen	6,3	6,0	6,5	5,8	7,0	1 195–1 203
Ersättare i styrelsen	5,7	5,4	6,0	5,1	6,4	954–961
Ledamot i nämnd	5,7	5,6	5,9	5,2	6,2	1 436–1 452
Ersättare i nämnd	5,3	5,3	5,4	4,9	5,7	410–416
Endast fullmäktigeledamot	5,1	4,6	5,5	4,5	5,8	992–1 013
Förtroendevald upp till 10 år	5,8			5,0	6,4	3609
Förtroendevald längre än 10 år	6,5			5,8	7,0	4366
<i>Totalt</i>	6,2	5,8	6,5	5,4	6,8	7 932–8 004

Kommentar: I tabellen har kommunfullmäktigeledamöterna grupperats efter sitt högsta politiska uppdrag i kommunen. De som har mer än ett uppdrag är klassificerade efter det uppdrag som rankas högst i tabellen. Ledamöterna har också delats in efter om de tillhör oppositionen (opp) eller den regerande majoriteten (maj) i kommunen. Tabellens resultat bygger på svaren på frågan "hur stort inflytande anser du att [du själv] har över kommunens politiska verksamhet?" med svarsalternativ på en skala från 0 "har inget inflytande alls" till 10 "har mycket stort inflytande".

Föga förvånande finns ett starkt samband mellan vilken position en ledamot har och vilket inflytande vederbörande upplever sig ha över kommunens politiska verksamhet. I tabellen ser vi att den grupp som upplever sig ha absolut högst inflytande är kommunstyrelsens ordförande (8,8 på en skala från 0 till 10). I fråga om självuppskattat inflytande har KSO därmed ett klart försteg framför de tre uppdragskategorier som kommer därefter: nämndordförande (7,5), styrelsens vice ordförande (7,4) och fullmäktiges ordförande (7,3).

Efter dessa ledamöter med toppuppdrag är det ett större steg ner till nästa kategori av förtroendeuppdrag på mellanhög nivå, närmare bestämt styrelseledamöter (med ett upplevt inflytande på 6,3), vice ordförande i fullmäktige (6,3) och vice ordförande i nämnder (6,2). Styrelseersättare upplever sitt inflytande exakt lika högt som ordinarie ledamöter i nämnder (båda 5,7), som i sin tur upplever sig ha något mer inflytande än nämndersättare (5,3). Den grupp som upplever sig ha lägst inflytande är de ledamöter som saknar andra uppdrag än det i fullmäktige (5,1).

I tabellen redovisas även hur ledamöter på olika positioner bedömer sitt inflytande beroende på om de tillhör sin kommuns regerande majoritet eller oppositionen. Analysen visar att oppositionsledamöter i genomsnitt bedömer sitt inflytande som 1,4 skalsteg lägre än majoritetsledamöter på den elvgradiga skalan

(6,8 minus 5,4). Denna skillnad är tämligen konstant oavsett vilken position man har. Det innebär till exempel att den upplevda inflytelsegraden hos oppositionsledamöter i styrelsen ligger på ungefär samma nivå som bland majoritetspolitiker som är nämndersättare eller inte har något ytterligare uppdrag.

I tabellen görs också jämförelser mellan ledamöter på olika positioner som haft förtroendeuppdrag i kommunen i 11 år eller längre (vilket 55 procent av ledamöterna har) eller 10 år eller kortare tid (45 procent). Här ser vi att skillnaden i upplevt inflytande mellan dessa grupper motsvarar 0,7 skalsteg på den elvgradiga inflytandeskalan (6,5 minus 5,8), vilket betyder att effekten av senioritet mätt på detta sätt är hälften så stor som effekten av att tillhöra majoriteten i kommunen. Senioritetseffekten är något större bland oppositionsledamöter än bland ledamöter som representerar majoriteten i kommunen. Den enda uppdragskategori där mer seniora ledamöter upplever sig har lägre inflytande än de juniora är bland ordförande i fullmäktige. En möjlig tolkning är här att KFO på somliga håll kan vara en reträttposition i karriärens slutskede för äldre politiker som tidigare varit ledande, medan mer juniora ledamöter på denna position på ett annat sätt kan utveckla posten till en politisk plattform för inflytande i politiken

Egenskaper som främjar och hämmar politisk karriär

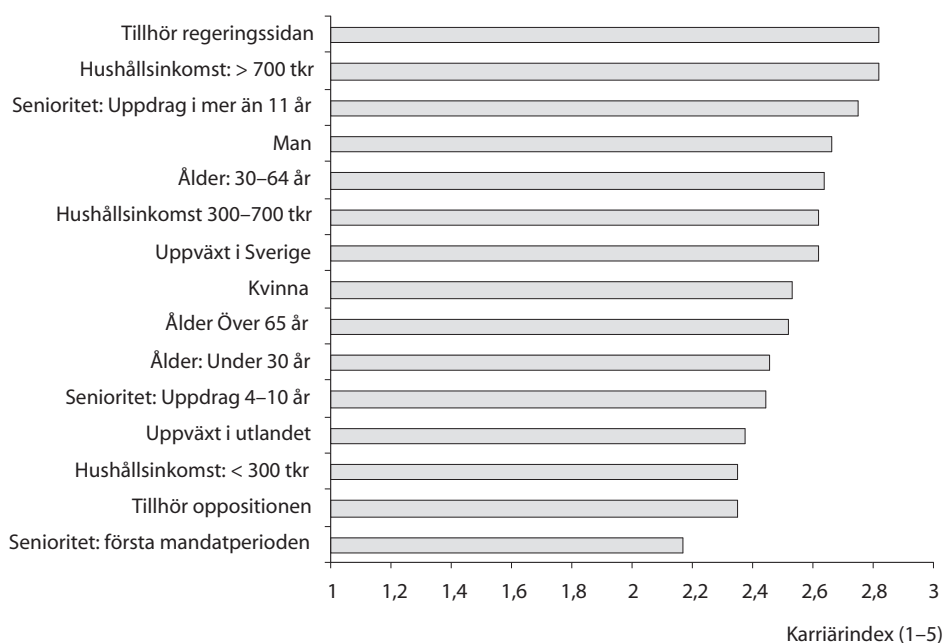
Detta kapitel har ägnats åt de uppdrag som fullmäktigeledamöterna har vid sidan av uppdraget i just fullmäktige. De allra flesta ledamöter har uppdrag inom den exekutiva delen av kommunpolitiken, och från dessa positioner på olika hierarkiska nivåer utövar de makt över kommunens politiska angelägenheter i varierande grad. Det mest slående resultatet i kapitlets analys är hur ledamöternas sociala egenskaper hänger samman med vilka typer av uppdrag de har.

Det är nu dags att göra en sammantagen analys som syftar till att identifiera vilka egenskaper hos de förtroendevalda som har betydelse för deras politiska karriär i kommunerna, och i vilken grad. För att göra en sådan analys behöver vi ett bra mått på vilken hierarkisk position en ledamot har i kommunpolitiken. Med utgångspunkt i det föregående avsnittets analys av ledamöters självupplevda inflytande kan vi identifiera fem grupper av positioner som tydligt motsvarar olika nivåer av självupplevt inflytande:

1. ersättare i nämnder och ledamöter utan uppdrag
2. ledamöter i nämnder och ersättare i kommunstyrelsen
3. ledamöter i kommunstyrelsen och 1:e/2:e vice ordförande i nämnder och fullmäktige
4. ordförande i nämnder och fullmäktige, 1:e/2:e vice ordförande i kommunstyrelsen
5. ordförande i kommunstyrelsen

Dessa kategorier bildar i vår analys ett karriärindex med fem skalsteg (1–5). Detta index använder vi som den beroende variabeln i en multipel regressionsanalys, där de sociala egenskaperna ålder, kön, inkomstnivå, utbildningsnivå och ursprung utgör de oberoende variablerna tillsammans med egenskaper relaterade till uppdraget i form av tillhörighet till den regerande sidan i kommunen och senioritet. Tack vare resultatet av regressionsanalysen kan vi ta reda på vilket medelvärde ledamöter med olika egenskaper har på karriärindexet när vi kontrollerar bort de effekter som beror på att egenskaperna har samband med varandra. Medelvärdet för gruppen män skall alltså tolkas som det medelvärde manliga ledamöter har när vi tagit hänsyn till att männen skiljer sig från kvinnorna vad gäller utbildning, ålder, inkomst, etcetera. I figur 8.2 redovisas resultaten av vår analys:

Figur 8.2: *Kommunfullmäktigeledamöternas position i den kommunala politiska hierarkin efter sociala egenskaper, senioritet och om man tillhör regeringsidan eller oppositionen (medelvärden på karriärindex).*

Kommentar: Figurens staplar motsvarar medelvärden på ett karriärindex från 1 (inget uppdrag utöver fullmäktigeuppdraget/ersättare i nämnd) till 5 (kommunstyrelsens ordförande). Medelvärdena för varje egenskap har räknats fram med hjälp av en regressionskvation från en multipel regressionsanalys där karriärindexet är den beroende variabeln och de olika egenskaperna är oberoende variabler, och övriga variabler sätts till sitt medelvärde. I analysen ingick även utbildningsgrad som oberoende variabel men då utbildning saknade signifikanta effekter har dessa värden exkluderats ur figuren. $R^2 = 0,13$. Medelvärde för alla svarande är 2,57. Antalet ledamöter som ingår i analysen är 7 799.

I analysen bekräftas de resultat som redovisats tidigare i kapitlet. Vi ser till exempel att ledamöter som är kvinnor och uppväxta i utlandet tycks ha svårare att göra karriär än män och de som är uppväxta i Sverige. Tidigare i kapitlet har vi konsta-

terat att ledamöternas ålder mätt som medelålder inte verkar variera mellan olika uppdragskategorier. I denna analys ser vi dock att ledamöter äldre än 65 år och i synnerhet de som är yngre än 30 år har lägre positioner i den kommunala politiska hierarkin än ledamöter i medelåldern. En social egenskap som uppvisar stora effekter i denna analys är ledamöternas inkomst. Ledamöter med hög hushållsinkomst tycks vara mycket mer framgångsrika i karriären medan effekten av att ha låg hushållsinkomst pekar helt åt andra hållet. Här skall dock nämnas att för heltidspolitiker på toppositioner så är den höga inkomstnivån delvis en följd av uppdraget och inte en egenskap som påverkar vilket uppdrag man har. Analysen bekräftar också att antalet år som förtroendevald väger tungt i sammanhanget, liksom om man tillhör den styrande majoriteten eller ej.

Sammanfattning av några av kapitlets resultat

- Ledamöter som är män, har hög inkomst, är medelålders och födda i Sverige tycks ha lättare att göra politisk karriär i kommunerna.
- Kvinnor, låginkomsttagare och invandrare är kraftigt underrepresenterade i kommunala bolagsstyrelser, särskilt bland ledamöter med presidieuppdrag.
- Det finns påfallande könsskillnader mellan ledamöter i olika typer av nämnder: Männen är flest i nämnder som ansvarar för teknik, miljö och hälsoskydd medan andelen kvinnor är högst i omsorgsnämnder.
- Den politiska hierarkin i en kommun kan beskrivas som en senioritetstrappa där personer på ledande positioner som styrelseuppdrag och nämndordförande har haft förtroendeuppdrag en mandatperiod längre än ledamöter med lägre uppdrag, medan genomsnittliga toppolitiker med presidieuppdrag i styrelse och fullmäktige har ytterligare en mandatperiods erfarenhet.

9 Fullmäktigeledamöternas sociala tillhörighet och representativitet

Det svenska valsystemet bygger i allt väsentligt på ett val mellan partier. Utrymmet för personröstning är litet, och även efter personvalsreformen 1998 är Sverige fortfarande ett av de länder där de individuella kandidaternas betydelse i valen är som minst. Detta förhållande betyder dock inte att det är ointressant vilka våra förtroendevalda är. Den bakgrund, de egenskaper och de kunskaper som våra folkvalda tar med sig in i politiken sätter sin prägel på hur de utövar sitt mandat. I andra kapitel i denna bok skildras hur olika personliga egenskaper hos fullmäktigeledamöterna hänger samman med politiska uppfattningar, allmän demokratisyn och hur man tolkar sin representationsroll. Vi kommer i detta kapitel att se närmare på vilka våra folkvalda politiker är. Två centrala frågeställningar kommer att vägleda framställningen:

Närvaro – Hur ser fördelningen av olika sociala grupper ut i landets fullmäktigeförsamlingar? Om företrädare för en grupp eller ett intresse finns närvarande i en politisk församling betyder det att de erfarenheter och kunskaper som denna grupp besitter har potential att ligga till grund för politiska beslut. Att företrädare för en grupp finns närvarande i politiken kan också bidra till att det blir svårare att negligera denna grupps intressen. Det är sedan en empirisk fråga om en grupps närvaro får politiska effekter, och om det till exempel krävs en kritisk massa av representanter för att åstadkomma vissa politiska beslut.

Social representativitet – I vilken grad speglar de valdas sociala egenskaper medborgarnas motsvarande egenskaper? Genom enkel matematik kan vi undersöka om en vald församling är representativ för medborgarna med avseende på relevanta sociala egenskaper. Vid en sådan analys visar det sig ofta att vissa grupper är överrepresenterade och andra underrepresenterade i förhållande till befolkningens sammansättning. Om det inte föreligger sakliga skäl för att vissa grupper kan vara lämpligare än andra som politiska ledare så finns det anledning att ställa kritiska frågor om varför somliga grupper systematiskt tycks vara missgynnade i den politiska rekryteringsprocessen.

När vi i det följande skall titta närmre på hur den sociala sammansättning av Sveriges folkvalda ser ut kommer vi också att särskilt jämföra hur det står till med

den sociala representativiteten på de tre politiska nivåerna i Sverige och undersöka i vilka partier och i vilka kommuner och landsting som olika grupper är överrepresenterade respektive underrepresenterade.

Vid analyser av representativitet används normalt någon form av index för att kunna jämföra värden för olika sociala grupper som har varierande proportioner i befolkningen. I detta kapitel använder vi ett representationsindex (RI) där indexvärdena kan uttydas som procent av hur andelen företrädare för en viss grupp bland de folkvalda förhåller sig till gruppens andel i befolkningen. RI-värdet 100 betyder i detta sammanhang perfekt representativitet och värdet 50 betyder att en grupp endast har hälften så många representanter som dess andel av befolkningen, och därmed alltså är underrepresenterad. Värdet 200 indikerar att gruppens andel bland politikerna är dubbelt så hög som i befolkningen (Wallin, Bäck & Tabor 1981).

Källan för de följande analyserna är i huvudsak vår enkätundersökning men när det gäller statistik om de folkvalda finns också rikligt med data att hämta från Statistiska Centralbyrån. SCB sammanställer varje mandatperiod uppgifter om våra politiker på alla nivåer och på vissa punkter kan vi därför göra jämförelser över tid. SCB:s data är hämtade från statistikdatabasen på scb.se och delar av materialet har tidigare publicerats i rapporter skrivna av SCB i samarbete med SKL (Bäck & Öhrvall 2004; Hagevi 1999; Larsson 2008, Persson & Öhrvall 2008). Även material från Riksdagsundersökningen 2006 används i några fall.

Män och kvinnor

För många svenskar är 1921 märkesåret då allmän rösträtt och demokrati infördes. Det var då kvinnor för första gången fick rätt att rösta i riksdagsvalet. Men faktum är att de första allmänna valen där både män och kvinnor fick delta var valen till kommun-, stads- och landstingsfullmäktige 1919. Andelen kvinnor i kommunfullmäktige var efter de första demokratiska valen 1919 4 procent i landskommunerna och 9 procent i städerna. Vid valen till landstingsfullmäktige samma år blev utfallet 0,5 procent kvinnor och 99,5 procent män. Under de därpå följande decennierna låg siffrorna på ungefär samma nivå, eller lägre (Palme 1962; Östberg 2001). Hela 1900-talet präglades av en politisk mobilisering från kvinnorörelsens sida och inom och utom partier bildades inflytelserika intresseorganisationer och nätverk som kom att påverka den svenska jämställdheten på många sätt. På 1970-talet tog utvecklingen verklig fart och andelen kvinnor i politiken ökade från val till val. Det var i landstingen på 1980-talet som kvinnorna för första gången uppgick till över 40 procent. Först en bit in på 1990-talet kom riksdag och kommuner upp till den nivån. För ingående analyser av vad som förklarar nivån på könsrepresentativiteten i svenska kommuner hänvisas till forskning av Jessica Wide och Vicki Johansson (Johansson 2001; Wide 2006).

Hur skiljer sig då representationen av kvinnor och män på våra tre politiska nivåer och i partierna åt under valperioden 2006–2010? Svaret på den frågan redovisas i tabell 9.1.

Tabell 9.1. *Andel kvinnor bland de folkvalda efter partitillhörighet och politisk nivå 2006 (procent och RI-indexvärde).*

Parti	Riksdag	RI	Landsting	RI	Kommun	RI
Vänsterpartiet	64	126	51	100	49	96
Socialdemokraterna	50	99	51	100	48	95
Miljöpartiet	53	104	50	99	47	94
Centerpartiet	38	75	44	88	41	81
Kristdemokraterna	38	74	48	96	39	78
Folkpartiet	50	99	44	88	42	82
Moderaterna	43	86	45	89	36	72
Övriga partier			36	70	29	58
<i>Samtliga ledamöter</i>	47	94	48	94	42	84
N	349		1 656		13 078	

Kommentar: Siffrorna anger andelen kvinnor av de valda ledamöterna i riksdag, landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige direkt efter valet 2006. I denna sammanställning ingår Sverigedemokraterna i gruppen "Övriga partier". RI står för representationsindex där 100 motsvarar det fall då de folkvalda kvinnorna har samma andel som kvinnorna i befolkningen, det vill säga 50,4. Källa: SCB.

Under valperioden 2006–2010 är andelen kvinnor omkring 47–48 procent i riksdag och i landstingsfullmäktige och 42 procent i kommunfullmäktige. På samtliga nivåer är det Vänsterpartiet som har den högsta andelen kvinnliga ledamöter. I riksdagen har Vänsterpartiet 64 procent kvinnor och i kommunerna 49 procent. I landstingen delar Vänsterpartiet topplaceringen med Socialdemokraterna, där båda partierna har 51 procent kvinnor.

Den lägsta andelen kvinnor bland de etablerade partierna på någon av de tre politiska nivåerna hittar vi bland moderata ledamöter i kommunerna, där endast 36 procent är kvinnor. I gruppen övriga partier (där Sverigedemokraterna ingår som största enskilda parti) är andelen kvinnor dock lägre i både landstingen och i kommunerna (36 respektive 29 procent). I både riksdag och landsting har alla de rödgröna partierna 50 procent kvinnor eller mer, och i riksdagen har även Folkpartiet en exakt jämn könsfördelning. I landstingen är det däremot Folkpartiet och Centerpartiet som har lägst andel kvinnor bland de etablerade partierna (båda 44 procent). I riksdagen är det Kristdemokraterna som intar den bottenplatsen (38 procent).

Skillnaderna mellan olika kommuner och landsting när det gäller könsrepresentation är också påfallande, vilket illustreras av tabell 9.2.

Toppositionen vad gäller andelen kvinnliga ledamöter i kommunfullmäktige efter valet 2006 finner vi i Ljusnarsberg i Närke där närmare 55 procent av fullmäktigeledamöterna är kvinnor. I andra ändan av tabellen hittar vi skånska Östra Göinge där endast 23 procent av ledamöterna är kvinnor och alltså följaktligen hela 77 procent är män. Skillnaden mellan situationen i Ljusnarsberg och Östra

Tabell 9.2. Andel kvinnor bland de folkvalda i kommuner och landsting (procent).

5 i topp – kommuner		Procent	5 i topp – landsting		Procent
1	Ljusnarsberg	54,8	1	Västerbotten	53,5
2	Tomelilla	53,8	2	Jämtland	52,7
3	Kumla	53,3	3	Halland	52,1
4	Skellefteå	52,3	4	Stockholm	51,7
5	Ragunda	51,6	5	Örebro	50,7
5 i botten – kommuner		Procent	5 i botten – landsting		Procent
1	Östra Göinge	22,6	1	Blekinge	40,4
2	Strömstad	28,2	2	Norrbottnen	40,8
3	Mullsjö	28,6	3	Uppsala	42,3
4	Örkelljunga	28,9	4	Dalarna	44,6
5	Arvidsjaur	29,0	5	Västra Götaland	45,0

Göinge är alltså 32,2 procentenheter. I landstingen är skillnaderna inte lika stora. I fem landsting är de kvinnliga ledamöterna i majoritet, och allra högst andel återfinns i Västerbotten (54 procent). Lägst andel kvinnor finns i Blekinge (40 procent), vilket ger en differens på 14 procentenheter mellan landstingen med högst och lägst andel kvinnor.

Det har i tidigare forskning konstaterats att det är relativt enklare för under-representerade grupper att ta sig in i valda församlingar än vad det är att få åtråvärda och inflytelserika uppdrag som tillsätts genom indirekta val (Karlsson 2001; Karlsson 2006; Wallin, Bäck & Tabor. 1981). Mixen av kandidater partilistorna ett mycket tydligt budskap från partiets sida om vilka grupper man anser sig företräda och inte företräda. Det är därför vanligt att listorna innehåller representanter av båda könen, i olika åldrar, boende i olika delar av kommunen/valkretsen etc. Men när dessa personer valts till sina parlamentariska uppdrag upphör transparensen i rekryteringsprocesserna. Vissa grupper får finna sig i att utgöra vad som på norska kallas "listepynt" (Aars 1998) – det vill säga att de har rekryterats av symboliska skäl, medan de inflytelserika uppdragen besätts av andra grupper.

Vid slutet av 1960-talet var andelen kvinnor i svenska kommunfullmäktige omkring 12 procent medan endast knappa 3 procent återfanns i kommunstyrelsen. Tolv år senare, 1980, hade andelen kvinnor i ökat till 30 procent i fullmäktige och till 14 procent i styrelserna. Under de senaste decennierna har alltså könsrepresentativiteten ökat markant, men frågan är om det finns kvar ett osynligt glastak för kvinnor inom den lokala politiska hierarkin som hindrar deras karriärmöjligheter. En av de förklaringar som tidigare har förts fram till att kvinnor har svårare att nå högre poster i politiken är att ansvaret för familjen i vårt samhälle fortfarande ligger tyngre på just kvinnorna (Hedlund 1996). Det är av den anledningen särskilt intressant att studera hur ledamöternas familjesituation ser ut.

Könstillhörighet och familjeförhållanden

I enkäten ställdes frågor om huruvida man levde som ensamstående eller som gift/sambo, liksom om det finns barn i hushållet och i så fall hur många. I tabell 9.3 redovisas hur familjeförhållandena ser ut för kvinnor och män i landstings- och kommunfullmäktige och bland ledamöter från de olika partierna i kommunfullmäktige.

Tabell 9.3. Fullmäktigeledamöternas familjeförhållanden efter kön och parti (procent)

Kön	Familjeförhållande	LF	KF	Partier i kommunfullmäktige									
		Tot	Tot	V	S	Mp	C	Kd	Fp	M	Sd	Övr	
Män	Ensamstående, ej hemmavarande barn	11	13	19	13	18	10	7	11	12	26	14	
	Ensamstående + hemmavarande barn	2	3	6	3	4	1	2	2	2	5	3	
	Gift/sambo, ej hemmavarande barn	57	53	36	54	40	56	49	56	56	36	62	
	Gift/sambo + hemmavarande barn	29	32	39	30	38	33	42	31	30	33	21	
	<i>Summa procent</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
Kvinnor	Ensamstående, ej hemmavarande barn	20	18	22	19	24	13	10	12	19	24	26	
	Ensamstående + hemmavarande barn	6	5	8	5	5	4	4	5	4	12	4	
	Gift/sambo, ej hemmavarande barn	46	46	36	49	41	45	39	51	47	47	38	
	Gift/sambo + hemmavarande barn	27	31	33	28	30	38	46	31	29	18	32	
	<i>Summa procent</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
Samtliga	Ensamstående, ej hemmavarande barn	16	15	21	16	20	11	8	12	15	26	18	
	Ensamstående + hemmavarande barn	4	4	7	4	4	2	3	3	3	6	3	
	Gift/sambo, ej hemmavarande barn	52	50	36	52	41	51	46	54	53	38	54	
	Gift/sambo + hemmavarande barn	28	31	36	29	34	35	44	31	30	30	24	
	<i>Summa procent</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

Kommentar: Tabellen redovisar andelen ledamöter med olika familjeförhållanden i landstings- och kommunfullmäktige totalt (LF och KF Tot), samt familjeförhållande för kommunfullmäktigeledamöter efter parti. Antal svarande var i landstingen 1153 och i kommunerna 8223.

Bland de kvinnliga ledamöterna i kommunfullmäktige har 36 procent hemmavarande barn och motsvarande andel bland männen är 35 procent. Vad gäller civilstånd finner vi att andelen ensamstående i gruppen kvinnliga fullmäktigeledamöter är en halv gång så hög som i gruppen män (23 mot 15 procent).

Partiskillnaderna när det gäller familjeförhållanden är inte anmärkningsvärt stora. Kristdemokraterna är det parti som har lägst andel ensamstående (11 procent) medan Sverigedemokraterna har högst andel (32 procent), följt av Vänsterpartiet (28 procent). Kristdemokraterna är också det parti som har högst andel ledamöter med hemmavarande barn (47 procent) medan gruppen Övriga partier har den lägsta andelen (27 procent).

Mot bakgrund av dessa siffror kan man fråga sig om kvinnliga och manliga kommunfullmäktigeledamöters familjesituation bidrar till att förklara kvinnors svårigheter att göra politisk karriär i kommunpolitiken. Våra analyser visar dock att vare sig civilstånd eller barn har någon betydelse för kvinnors karriärmöjligheter i den kommunala politiska hierarkin. Vi hittar dock en liten men statistiskt

säkerställd effekt som tyder på att män gynnas i karriären om de är sammanboende. En möjlig tolkning av detta är att män som har en partner har lättare att åstadkomma en arbetsfördelning i hemmet som gynnar möjligheterna att ägna sig åt tidskrävande politiska uppdrag.

Åldersgrupper

Till skillnad från exempelvis könstillhörighet är ålder är en instabil egenskap. Vid ett nedslag i tiden kan man konstatera vad medelåldern i en viss grupp är, och bland de svarande i enkäten under hösten 2008 och våren 2009 var den cirka 53 år bland kommunpolitiker och 55 år bland landstingspolitiker. Det är ett par år högre än vid mandatperiodens början och ett par år lägre än vid dess slut.

När man talar om ålder i termer av social representation är det lämpligare att utgå från åldersgrupper, det vill säga företrädare för medborgare i olika livsfaser. Den enda grupp av svenska medborgare som utestängs från deltagande i vårt representativa styrelseskick både vad gäller rösträtt och valbarhet är ungdomar under 18 år. Bland invånare som är 18 år och över så är gruppen unga vuxna (18–29 år) och gruppen pensionärer (65 år och äldre) ungefär lika stora. Sedan början på 1990-talet har andelen pensionärer legat några tiondelar över 17 procent medan andelen unga vuxna under samma period sjunkit något, från 23 procent 1991 till knappa 20 procent 2006. Tillsammans utgör de unga och de äldre alltså närmare 37 procent av den röstberättigade befolkningen i Sverige. Men hur ser det ut i landets valda församlingar? Tabell 9.4 redovisar representativiteten i olika ålderskategorier på de tre politiska nivåerna.

Tabell 9.4. Åldersfördelning bland folkvalda i riksdag, landsting och kommun och i befolkningen över 18 år 2006 (procent)

Åldersgrupper	Befolkningen	Riksdag		Landstingsfullmäktige		Kommunfullmäktige	
	Procent	Procent	RI	Procent	RI	Procent	RI
Andel –29 år	19,6	4,6	23	4,0	20	5,5	28
Andel 30–64 år	63,4	82,2	130	84,8	134	92,2	145
Andel 65 – år	17,0	3,2	19	8,3	66	12,3	72
<i>Summa procent</i>	100	100		100		100	

Kommentar: Tabellen visar procentandelen folkvalda i riksdag, landsting och kommun i olika åldersgrupper. För varje åldersgrupp redovisas också hur stor andel av Sveriges befolkning över 18 år som ingår i motsvarande åldersgrupp. RI är ett representationsindex där 100 motsvarar perfekt representativitet. Källa: SCB.

Vi kan konstatera att gruppen pensionärer, och i synnerhet gruppen ungdomar, är gravt underrepresenterade i våra valda församlingar. Gruppen unga har alltså minskat något bland invånarna och ligger idag på knappa 20 procent, men bland de folkvalda 2006 är endast omkring 4–5 procent unga. Det är för övrigt samma nivå som gruppen hade i kommunerna 1980 (Wallin, Bäck & Tabor 1981). I kommunerna har siffrorna för andelen unga konstant varit något högre under de se-

naste fem valperioderna jämfört med landsting och riksdag, men det finns inget som tyder på en ökande trend på den lokala nivån. I landstingen pekar siffrorna dock något uppåt.

Bland kommunerna saknade 60 av 290 fullmäktigeledamöter under 30 år efter valet 2006, och endast i 31 kommuner översteg ungdomarna 10 procent. Enbart i en kommun, Luleå, hade ungdomarna en representation som motsvarade deras andel av riksbefolkningen (20 procent). Karlstad (18 procent) och Umeå (17 procent) följde därefter. Bland landstingen fanns ungdomar representerade i alla fullmäktigeförsamlingar, men mycket få i de allra flesta. Högst andel ledamöter under 30 år hade Skåne (4 procent).

För pensionärernas del finner vi en närvaro som ungefär motsvarar gruppens befolkningsandel i tre landsting 2006: Stockholm, Dalarna och Västra Götaland (19, 19 respektive 17 procent). Lägst andel pensionärer i landstinget hade Jämtland (2 procent). Bland kommunerna saknades pensionärer helt i åtta kommuner: Umeå, Hjo, Mullsjö, Lilla Edet, Gnosjö, Jokkmokk, Sollefteå och Vindeln. I 67 kommuner hade pensionärerna en representation som översteg deras andel av riksbefolkningen, och allra flest över 65 år hittar vi i Vadstena (34 procent), Staffanstorps (34 procent) och Rättvik (31 procent).

Finns det då några partiskillnader mellan hur olika åldersgrupper är representerade på de tre politiska nivåerna? I tabell 9.5 presenteras siffror som besvarar den frågan.

Tabell 9.5. Folkvalda i riksdag, landsting och kommun 2006 efter åldersgrupp och partitillhörighet (procent).

Parti	Riksdag				Landstingsfullmäktige				Kommunfullmäktige			
	-29	30-64	65-	S:a	-29	30-64	65-	S:a	-29	30-64	65-	S:a
Vänsterpartiet	5	95	0	100	2	93	5	100	7	88	5	100
Socialdemokraterna	2	97	1	100	3	90	7	100	5	85	10	100
Miljöpartiet	11	89	0	100	9	87	4	100	9	81	10	100
Centerpartiet	7	83	10	100	3	89	8	100	4	86	10	100
Kristdemokraterna	0	88	13	100	1	88	11	100	3	85	12	100
Folkpartiet	4	93	4	100	3	75	22	100	5	79	16	100
Moderaterna	7	90	3	100	7	76	17	100	7	77	16	100
Övriga partier					7	68	25	100	6	71	23	100
<i>Totalt</i>	5	92	3	100	4	85	11	100	5	82	12	100
N	16	322	11	349	67	1 403	186	1 656	717	10 751	1 610	13 078

Kommentar: I tabellen anges procentandelen folkvalda i riksdag, landsting och kommun efter åldersgrupp och parti den 31 december 2006. Källa: SCB.

Det parti som på alla nivåer valåret 2006 hade de yngsta företrädarna är Miljöpartiet, där hela 9 procent var under 30 år i kommuner och landsting, och hela 11 procent i riksdagen. I kommunerna är det sedan Vänsterpartiet och gruppen övriga partier som hade flest unga. Moderaterna hade 7 procent unga på alla ni-

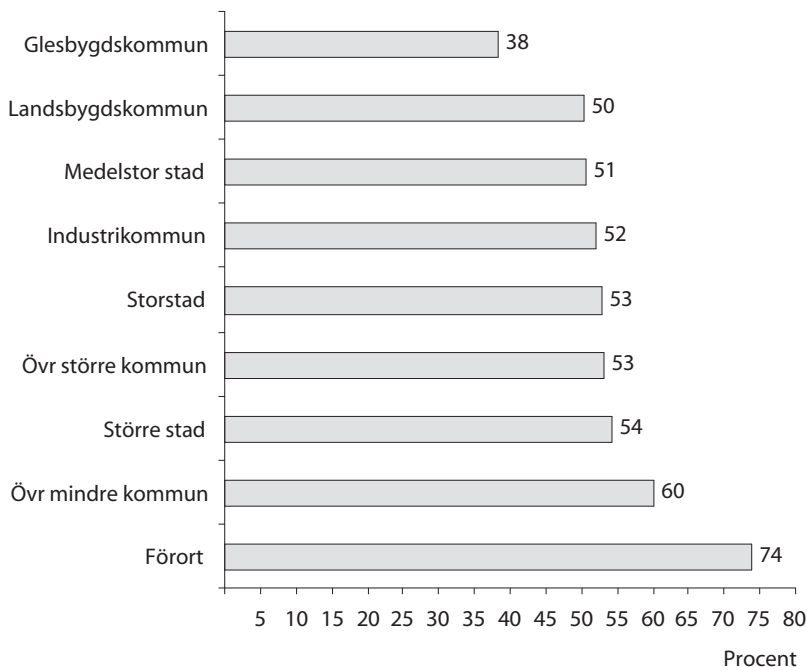
våer, vilket gör dem till näst största ungdomsparti i landsting och riksdag. Flest pensionärer i kommuner och landsting hade gruppen övriga partier, en grupp där bland annat Sveriges pensionärers intresseparti ingår. Bland de sju riksdagspartierna är det Folkpartiet och Moderaterna i kommun och landsting som har högst andel äldre, medan Kristdemokraterna och Centerpartiet har högst andel pensionärer i riksdagen.

Ursprung: inflyttade till kommunen

Varje mandatperiod sammanställer SCB i samarbete med SKL rapporter över de folkvaldas sociala tillhörighet, till exempel deras etniska härkomst (Persson & Öhrvall 2008). Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen kan här bidra med fördjupade och mer detaljerade kunskaper om de folkvaldas bakgrund.

När vi analyserar ledamöters ursprung tänker vi i första hand på den etniska bakgrunden. Men det är också relevant att notera att man kan migrera inom ett land. Bland de folkvalda är det en majoritet, närmare bestämt 55 procent av kommunpolitikerna och 56 procent av landstingspolitikerna, som är inflyttade till den kommun där de nu bor. Variationen mellan kommuner av olika slag är dock stor vilket framgår av figur 9.1.

Figur 9.1. Andel inflyttade kommunfullmäktigeledamöter efter kommuntyp (procent)

Kommentar: I figuren redovisas procentandelen kommunfullmäktigeledamöter i olika grupper av kommuner (SKL:s kommuntypsindelning) som är inflyttade till sin kommun. I denna andel ingår inte de som är uppväxta i sin kommun men som tidvis har bott på anna ort. Antal svarande är 8109.

Det är endast i glesbygdskommuner som en majoritet av ledamöterna (62 procent) har sitt ursprung i den egna kommunen medan 38 procent är inflyttade. I de flesta kommungrupper ligger andelen inflyttade strax över 50 procent. I förortskommuner uppgår dock de inflyttade till nästan tre fjärdedelar.

Den kommun i vår enkät som har flest infödda fullmäktigeledamöter är Överkalix, där 89 procent är födda i kommunen. Två på den listan ligger Ånge med 82 procent och därefter följer Pajala, Örnköldsvik och Norsjö med 75–77 procent infödda. I den andra ändan av listan finner vi Österåker där endast 3 procent av de svarande uppger att de är födda i kommunen. I Salem, Höör och Håbo är det också under 10 procent av ledamöterna som angett att de är födda i kommunen. Österåker och Salem är två av de kommuner som haft den kraftigaste befolkningsökningen under de senaste decennierna. Från att ha varit utpräglade landsbygdskommuner är de idag förorter i Stockholms storstadsregion.

Ursprung: uppväxtland

Men den mest uppmärksammade frågan om varifrån våra politiker härstammar är givetvis den om utländsk härkomst. Vid sidan av ålder är medborgarskap den enda kvarvarande faktor som gör att invånare i Sverige utestängs från deltagande i val och från att ställa upp som kandidater i val. På den nationella nivån är medborgarskapskravet absolut, i kommuner och landsting är exkluderingen mindre omfattande. EU-medborgare och medborgare i nordiska länder som inte är med i EU har rösträtt i lokala och regionala val om de är skrivna i kommunen/landstinget. För övriga utländska medborgare gäller att de måste ha varit skrivna i landet i minst tre år innan de får rösträtt till kommunal- och landstingsval. Det innebär att av Sveriges vuxna befolkning 2006 var fyra procent utestängda från deltagande i riksdagsval och två och en halv procent i lokala och regionala val.

Andelen inflyttade från andra länder är klart mer begränsad både i befolkningen och bland politiker i de allra flesta kommuner. Andelen utlandsfödda bland landets folkvalda har dock ökat tämligen stabilt under 1990- och 2000-talen. I riksdagen låg andelen ledamöter födda i utlandet på två procent under perioden 1991–98, för att sedan öka till 5,4 under 2002 och 4,9 2006. Landstinget har under senare år varit den nivå som haft högst andel utrikesfödda, och här har andelen nästan fördubblats, från 3,7 procent 1991 till 7,1 procent 2006. Kommunerna hade i början av 1990-talet den högsta andelen men här har ökningstakten varit relativt sett lägre, från 4,2 procent utrikesfödda år 1991 till 6,8 år 2006.

I befolkningen har också andelen utrikesfödda ökat under denna tid, från 9,2 procent 1990 till 12,9 procent 2006. Under samma period har andelen nordiska invandrare sjunkit, både nominellt och som andel av befolkningen (från 3,7 till 3,0 procent.). Andelen valda ledamöter med nordiskt ursprung har däremot legat tämligen stabil under hela denna period även om det skett en svag minskning i kom-

muner och landsting. På lokal och regional nivå är närvaron av nordbor tämligen representativ för gruppens storlek av befolkningen. Att andelen utrikesfödda politiker har ökat beror på att andelen valda från grupper med bakgrund i övriga Europa och, framför allt, i länder utanför Europa har ökat under denna tid. Det är också i dessa grupper som andelen utrikesfödda i befolkningen har ökat.

I vilken utsträckning finns då utrikesfödda politiker i våra folkvalda församlingar under valperioden 2006–2010? I tabell 9.6 redovisas andelen parlamentariker på samtliga tre politiska nivåer uppdelat efter partitillhörighet och efter om man är född i Sverige, i ett annat nordiskt land, i övriga Europa eller i övriga världen.

Tabell 9.6. Andelen folkvalda födda i utlandet i riksdag, landsting efter födelseregion och partitillhörighet i riksdag, landsting och kommun 2006 (procent).

Parti	Riksdag					Landstingsfullmäktige					Kommunfullmäktige				
	Sve	Nord	Eur	Övr	S:a	Sve	Nord	Eur	Övr	S:a	Sve	Nord	Eur	Övr	S:a
V	91	5	0	5	100	86	5	4	6	100	87	5	4	5	100
S	93	2	3	2	100	93	2	2	2	100	92	3	2	2	100
Mp	84	0	5	11	100	91	6	0	3	100	87	3	4	5	100
C	97	0	3	0	100	94	2	3	1	100	98	1	1	0	100
Kd	100	0	0	0	100	91	4	2	3	100	93	2	2	2	100
Fp	100	0	0	0	100	95	2	3	1	100	92	3	3	2	100
M	98	0	1	1	100	94	2	2	1	100	94	2	2	2	100
Övr					100	96	1	1	1	100	94	3	1	2	100
<i>Totalt</i>	95	1	2	2	100	93	3	2	2	100	93	2	2	2	100
N	332	3	7	7	349	1 540	43	39	34	1 656	12 188	323	305	262	13 078

Kommentar: Tabellen anger hur stor andel av samtliga folkvalda på de tre nivåerna efter valet 2006 som är födda i Sverige (Sve), Norden utom Sverige (Nor), Europa utom Norden (Eur) respektive övriga länder utanför Europa (Övr).
Källa: SCB.

År 2006 var 4,6 procent av befolkningen född i ett europeiskt land utanför Norden, och ytterligare 5,3 procent utanför Europa. Motsvarande siffror bland de folkvalda politikerna är 2,3 procent utomnordiska européer i kommunerna och 2,4 i landstingen, och 2,0 procent utomeuropéer i kommunerna och 2,1 i landstingen. I riksdagen är båda grupperna representerade med 2 procent riksdagsledamöter vardera. Valbarhetshindren gör att andelen utlandsfödda i politiken kan förväntas vara lägre än bland medborgarna, men även med hänsyn tagen till dessa hinder är utlandsfödda underrepresenterade på alla nivåer i svensk politik.

I kommunerna har Vänsterpartiet och Miljöpartiet omkring 13 procent utlandsfödda bland sina folkvalda, vilket gör de båda partierna till de enda som har siffror som är någorlunda representativa i förhållande till invandrarnas andel av befolkningen. I landstingen ligger Vänsterpartiet i topp med 14 procent utrikesfödda och i riksdagen har Miljöpartiet högst andel med 16 procent. Det är också dessa båda partier som uppvisar den högsta andelen utomeuropeiska invandrare bland sina företrädare.

Socialdemokraterna har 7–8 procent utrikesfödda på samtliga tre politiska nivåer. Kristdemokraterna har ungefär lika många i landstingen men inte någon kristdemokrat i riksdagen år 2006 var född utanför Sverige. Inte heller Folkpartiet hade några utrikesfödda ledamöter i riksdagen 2006 men däremot 8 procent i kommunerna och 5 procent i landstingen. Av de stora rikspartierna har Centerpartiet det klart lägsta andelen i kommunerna med endast 2 procent utrikesfödda. I landstingen har Centerpartiet 6 procent och i riksdagen 3 procent. Moderaterna har 6 procent i kommuner och landsting och 2 procent i kommunerna.

De siffror rörande ursprung som vi hittills har använt är hämtade från SCB:s sammanställningar där alla folkvalda ingår. Våra frågor i enkäten om etnisk bakgrund handlade inte om var man var född utan var ledamöterna och deras föräldrar ”huvudsakligen [har] vuxit upp”. Det betyder att personer som är födda i utlandet men adopterats av svenska föräldrar och vuxit upp i Sverige klassificeras som etniska svenskar. Våra siffror över andelen invandrare bland ledamöterna är därför något lägre än de som återfinns i SCB:s registerdata eftersom dessa utgår från födelseland och inte uppväxtland.

Den stora fördelen med uppgifterna från vår enkät är att vi kan bilda oss en uppfattning om inte bara hur många politiker som är uppvuxna utomlands utan också hur många som har utländska föräldrar. Dessa resultat presenteras i tabell 9.7.

Tabell 9.7. Andel landstings- och kommunfullmäktigeledamöter som är uppvuxna i utlandet, eller vars föräldrar är uppvuxna i utlandet (procent).

Ursprung	LF Tot	KF Tot	Partier i kommunfullmäktige									
			V	S	Mp	C	Kd	Fp	M	Sd	Övr	
Uppvuxen i Sverige med svenska föräldrar	89,6	89,0	81,5	88,6	79,4	95,2	89,8	88,9	89,9	90,6	87,5	
Uppvuxen i Sverige, en utländsk och en svensk förälder	4,7	5,0	6,8	5,2	8,5	2,6	4,7	5,6	4,8	7,5	5,2	
Uppvuxen i Sverige, två utländska föräldrar (utländsk bakgrund)	1,1	1,4	2,6	1,4	2,5	0,7	0,8	1,2	1,4	0,9	1,3	
Uppvuxen i utlandet	4,7	4,6	9,2	4,8	9,6	1,5	4,7	4,3	3,9	0,9	5,9	
<i>Summa procent</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

Kommentar: Tabellen visar procentandelar av ledamöterna i landstings- och kommunfullmäktige grupperade efter hur de svarat på frågan ”Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?”. Tabellen bygger endast på de personer som uppgivit var man själv plus minst en av föräldrarna är födda. Antalet svarande ledamöter i kommunerna var 8 026 och i landstingen 1 138.

Det visar sig att 95 procent av både kommun- och landstingsfullmäktigeledamöterna är uppvuxna i Sverige. Bland dem i kommunfullmäktige som är uppvuxna i Sverige har 5,0 procent en förälder och 1,4 procent två föräldrar som är uppvuxna i utlandet. I landstinget är andelarna några tiondels procentenheter lägre. Det finns en liten grupp, närmare bestämt 12 personer, som svarat att de är uppvuxna i utlandet men har två svenska föräldrar. Dessa inkluderas här i grup-

pen uppvuxna i Sverige, det vill säga etniska svenskar. Enligt gängse terminologi används termen utländsk bakgrund för personer som är födda i utlandet och som är födda i Sverige men där båda föräldrarna är födda i utlandet. I vår studie har 6 procent av kommunfullmäktigeledamöterna och 5,8 procent av landstingsfullmäktigeledamöterna utländsk bakgrund.

Skillnaderna mellan ledamöterna i kommun- och landstingsfullmäktige är mycket små. Desto större skillnader hittar vi mellan partierna. Av partierna är det Miljöpartiet och Vänsterpartiet som inte bara har den högsta andelen ledamöter som har vuxit upp i utlandet (9,6 respektive 9,2 procent) utan också högst andel ledamöter som är uppvuxna i Sverige med en eller två föräldrar uppvuxna i utlandet. Sammantaget har ungefär var femte kommunpolitiker i dessa båda partier vuxit upp i utlandet eller har minst en förälder från utlandet. På tredje plats bland partierna kommer gruppen övriga partier, där 12 procent av ledamöterna är uppvuxna i utlandet eller har minst en utländsk förälder. Bland ledamöterna från Socialdemokraterna, Kristdemokraterna, Folkpartiet och Sverigedemokraterna är motsvarande andel 9–11 procent. Klar lägst andel ledamöter med minst en förälder från utlandet har Centerpartiet (5 procent).

Sverigedemokraterna skiljer sig inte så mycket från övriga partier när man räknar den sammanlagda andelen ledamöter med utländska rötter, men det beror på partiets relativt sett höga andel företrädare med en förälder född i utlandet. Om man räknar andelen ledamöter som själva är uppvuxna i utlandet så ligger Sverigedemokraterna klart lägst med 0,9 procent. Vid en närmare analys visar det sig att Sverigedemokrater med utländska föräldrar främst har sina rötter i något av de övriga nordiska länderna. Ingen Sverigedemokratisk kommunpolitiker har två föräldrar som kommer från länder utanför Europa.

Genom att dela andelen bland ledamöterna som är utrikesfödda med andelen i befolkningen i respektive kommun och landsting får vi ett representationsindex (RI) där värdet 100 indikerar perfekt representativitet. Andelen utlandsfödda bland befolkningen varierar kraftigt mellan kommunerna. Den kommun i Sverige som 2006 hade flest utlandsfödda invånare var Haparanda (39 procent), följd av Botkyrka (34), Malmö (27) och Södertälje (27). Av de 15 kommuner som har över 20 procent utlandsfödda invånare ligger alla i de tre storstadsområdena, vid finska gränsen (Haparanda och Övertorneå) eller norska gränsen (Eda). Dessa kommuner har också relativt sett fler invandrare i fullmäktige än andra kommuner, men det betyder inte att de når upp till god representativitet. I Haparanda har man landets högsta siffra för andelen utlandsfödda i fullmäktige, men kommunen är ändå inte i närheten av befolkningens höga procentandel, och RI-värdet blir därför endast 73. I endast en av de 15 kommunerna med över 20 procent invandrare, Järfälla, är invandrarna representerade i högre grad än vad befolkningsandelen skulle kräva för fullständig representativitet, och i två kommuner (Upplands-Väsby och Haninge) har man RI-värden mellan 90 och 100. Det klart lägsta

RI-värdet bland kommunerna med många utlandsfödda invånare är Landskrona, som trots att de har 22 procent invandrare i befolkningen endast hade 6 procent utlandsfödda ledamöter i fullmäktige, vilket ger ett RI-värde på 28.

Eftersom många nyanlända invandrare etablerar sig i anslutning till Stockholm, Göteborg eller Malmö har kommunerna i främst Norrland och inlandet i Mellansverige betydligt lägre andel utlandsfödda invånare än riksgenomsnittet. I 44 kommuner understiger andelen invandrare i befolkningen 5 procent. Allra lägst andel återfinns i Vilhelmina (2,95 procent) följd av Norsjö, Arvidsjaur, Berg och Ovanåker (som samtliga ligger mellan 3,0 och 3,5 procent). I samtliga dessa små norrlandskommuner är invandrare representerade i fullmäktige, och då gör matematiken att det räcker med en utrikesfödd ledamot för att uppnå en fullgod representativitet, och ytterligare en person skulle innebära en kraftig överrepresentation av utlandsfödda. Det är den typen av matematik som gör att Ockelbo toppar listan över högsta RI-värden för invandrarrepresentativitet. Kommunen har knappa 4 procent utlandsfödda i befolkningen men hela 13 procent i fullmäktige, vilket ger ett RI-värde för etnisk representativitet på 327.

Totalt sett var det år 2006 58 kommuner som hade RI-värden över 100, vilket indikerar att de utlandsfödda är representerade i så hög grad som befolkningen motsvarar, eller i högre grad. Ytterligare 24 kommuner har RI-värden mellan 90 och 100, det vill säga en hög grad av representativitet. Det betyder också att invandrare är klart underrepresenterade i 211 kommuner under mandatperioden. Det är därtill hela 42 kommuner som helt saknade utlandsfödda fullmäktigeledamöter efter valet 2006. Representativitetskvoten i dessa kommuner blir därför 0. Många av dessa 42 kommuner ligger i de delar av landet där andelen invandrare är förhållandevis låg. Men i gruppen ingår också Årjäng vid norska gränsen som har 16 procent utlandsfödda i befolkningen, Perstorp med 15 procent, Vaggeryd med 12 procent och Trosa med 10 procent.

Endast i två landsting, Jämtland och Dalarna, har man i fullmäktige högre andel utrikesfödda än i befolkningen. Jämtland står särskilt ut, och här visar resultaten i enkäten att det är hög närvaro av ledamöter födda i andra nordiska länder i fullmäktige. Jämtlands nära relationer med Norge gör att en stor andel av länets invånare är norrmän, och denna invandrargrupp har lättare att ta sig in i politiken än andra invandrargrupper. I Kronoberg, Kalmar, Jönköping och Halland däremot är invandrare extremt underrepresenterade i fullmäktige, och i Värmland finns enligt statistiken inte en enda utlandsfödd landstingsfullmäktigeledamot år 2006.

Klassrepresentation

Det svenska partisystemet har sin historiska grund i klasssystemet (Demker & Svåsand 2005) och klassröstning är, historiskt sett, något som särskilt utmärker den

svenska demokratin i internationell jämförelse (Oskarson 1994). Även om klassröstningen har minskat under en längre tid är den fortfarande en mycket stark förklaringsfaktor till vilka partier som väljarna föredrar (Oscarsson & Holmberg 2008).

På sätt och vis har partierna genom sin knytning till olika samhällsgrupper fungerat som en kanal för klassrepresentation. Företagare har historiskt återfunnits i högre grad bland borgerliga politiker, arbetare i arbetarrörelsens partier och jordbrukare i Centerpartiet. Men så länge klassrepresentationen har studerats i den svenska kommunforskningen så har man ändå kunnat konstatera att det har rått en systematisk underrepresentation av politiker från arbetarklassen och en överrepresentation av förhållandevis välbeställda från medelklassen (Strömberg 1974; Wallin, Bäck & Tabor. 1981).

Hur står det till med klassrepresentationen idag? Vi skall titta närmare på några olika aspekter av våra folkvaldas sociala tillhörighet, bland annat utbildning och position på arbetsmarknaden. Men den första klassaspekten vi tar upp är inkomst.

Inkomst

Varje valperiod sammanställer SCB uppgifter över de svenska politikernas inkomster och myndigheten delar i sin presentation av materialet upp de folkvalda i fem grupper baserat på hur inkomstfördelningen i befolkningen såg ut året före valåret. Ur uppgifterna kan vi läsa ut hur stor andel av parlamentarikerna på olika nivåer som tillhör den femtedel av befolkningen som har de högsta inkomsterna, den som har de lägsta inkomsterna respektive någon av de tre femtedelsgrupperna som ligger däremellan. Eftersom SCB:s siffror är ett relationellt och inte nominellt mått får vi automatiskt en fullgod representativitetsindikator som dessutom är enkel att analysera över tid. Hur representativa är då våra folkvalda i förhållande till väljarkåren när det gäller inkomst?

Om full inkomstreparativitet skulle råda så borde exakt 20 procent av de valda tillhöra den femtedel av befolkningen som tjänar mest. Men statistiken visar att nästan samtliga riksdagsledamöter och hela två tredjedelar av landstingsfullmäktigeledamöterna ingår i denna grupp. Det är alltså på de två högsta politiska nivåerna fråga om en extrem överrepresentation av personer från de mest välbetalda grupperna i samhället. I kommunerna ligger motsvarande siffror betydligt lägre, 49 procent, vilket alltså motsvarar en 150-procentig överrepresentation av gruppen höginkomsttagare.

I den andra änden av skalan befinner sig de 40 procent av befolkningen som tjänar minst. Bland riksdagsledamöterna är det några enstaka personer som före sitt inträde i riksdagen tillhörde denna grupp, och i landstingen omkring 8 procent. I kommunfullmäktige är siffrorna något högre (14 procent), men samman-

Tabell 9.8. *Inkomstrepresentativitet 2006 uppdelat efter parti, folkvalda i kommun, landsting och riksdag (procent).*

	Tot	V	S	Mp	C	Fp	Kd	M	Övr
<i>A. Höginkomsttagare (tillhör de 20 procent av befolkningen som tjänar mest)</i>									
Kommunfullmäktige	49	40	52	37	42	59	52	55	30
Landstingsfullmäktige	67	62	70	62	67	81	66	64	52
Riksdagen	92	91	98	74	90	93	100	86	
<i>C. Låginkomsttagare (tillhör de 40 procent av befolkningen som tjänar minst)</i>									
Kommunfullmäktige	14	14	9	25	21	13	13	16	26
Landstingsfullmäktige	8	5	5	15	10	5	6	13	16
Riksdagen	3	5	1	11	3	0	0	6	

Kommentar: Tabellen redovisar hur stor andel av de folkvalda på respektive nivå, totalt och efter partitillhörighet, som tillhör olika inkomstgrupper. Gruppindelningen bygger på inkomsterna året före valåret i befolkningen över 18 år. Källa: SCB.

taget sett är svenska låginkomsttagare mycket underrepresenterade i svenska parlamentariska församlingar.

Mot bakgrund av våra partiers bas i klasssystemet är det naturligtvis intressant att undersöka om partierna med rötter i arbetarrörelsen har lägre inkomster än de borgerliga partierna. I tabell 8 kan vi jämföra hur stor andel hög- och låginkomsttagare som återfinns inom olika partier på de tre politiska nivåerna.

I riksdagen är det svårt att dra några slutsatser kring partitillhörighet eftersom nästan alla ledamöter i samtliga partier är höginkomsttagare. Det tydligaste undantaget är miljöpartiet, som såväl i riksdagen som på de andra två nivåerna är det av rikspartierna vars inkomstfördelning ligger närmast medborgarnas. Gruppen av företrädare för övriga partier i kommuner och landsting har ännu färre höginkomsttagare och fler låginkomsttagare än Miljöpartiet, men inte heller här är man i närheten av att spegla befolkningen.

I kommuner och landsting är det folkpartisterna som har de högsta lönerna. I landstinget är 81 procent av folkpartisterna höginkomsttagare medan de övriga partierna ligger i ett spann från 62 till 70 procent. Intressant nog är det näst mest välavlönade partiföreträdarna i landstingen ledamöter från Socialdemokratiska arbetarepartiet.

I kommunerna är höginkomsttagarna i minoritet i tre partier: Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Centerpartiet. I gruppen Övriga partier på den kommunala nivån kan mellan 52 och 59 procent av ledamöterna klassas som höginkomsttagare.

Inkomst kan mätas på flera sätt och i vår enkät har vi valt att ta fasta på hushållsinkomsten. Med detta mått kan en relativt sett lågavlönad person klassas som höginkomsttagare om den vederbörande sammanlever med har en hög lön.

Detta mått beskriver därför i högre grad vilken sammantagen socioekonomisk ställning en person har än vad enbart den egna lönen indikerar.

En viktig aspekt när vi vill förklara lönespridning mellan hushåll är hur hushållet är sammansatt. Består det av en eller flera personer och ingår barn i hushållet? Dessutom spelar det stor roll för inkomsten vilken ålderskategori man befinner sig i. Personer under 30 år har ofta inte etablerat sig på arbetsmarknaden och har därmed inte hunnit uppnå höga inkomstlägen. En inte obetydlig andel av denna grupp är studenter. Bland personer över 65 år är pensionen den klart viktigast inkomsten och den är naturligtvis klart lägre än för yngre grupper.

Genom att jämföra medelvärden för olika grupper folkvalda uppdelat efter ålder och familjesituation kan vi gräva djupare i frågan om så kallad inkomstrepresentativitet. Är det så att den bristande inkomstrepresentativiteten mellan medborgare och valda kan förklaras av att de folkvalda i kommuner och landsting har uppnått en viss ålder och därför har en annan familjesituation än vad befolkningen som helhet har? Tabell 9.9 ger svar.

Det genomsnittliga svenska hushållet år 2007 hade enligt SCB en inkomst på 325 000 kr. I kommunfullmäktige var motsvarande siffra 526 000 kr och i landstingsfullmäktige 604 097 kr. Det betyder att den genomsnittlige fullmäktigeledamoten i kommunerna har 62 procent högre hushållsinkomst än den genomsnittliga medborgaren, medan den genomsnittliga landstingsledamoten har 86 procent högre hushållsinkomst.

Utbildningsnivå

Utbildning finns ofta med i statistiska sammanställningar av olika gruppers sociala status. Ett av skälen till det är att utbildningsnivå är enkelt att klassificera och mäta. Det finns också ett klart samband mellan utbildningsnivå och lönenivå. Hög utbildning är inte sällan ett krav för kvalificerade arbeten i både offentlig och privat sektor. Men vi får heller inte glömma att en stor del av de högutbildade inte har arbeten med höga löner eller hög status. Inte minst i den kommunala förvaltningens kärnverksamheter skola och omsorg återfinns högutbildade tjänstemän med relativt sett låga löner.

Utbildningsnivån i befolkningen har ökat kraftigt under de senaste decennierna. År 1985 hade 14 procent av svenskarna i åldersgruppen 16–74 år eftergymnasial utbildning, år 1991 hade den siffran stigit till 18 procent och 2006 hade hela 31 procent av svenskarna i denna åldersgrupp en sådan högre utbildning. Under samma period har utbildningsnivån bland folkvalda på samtliga tre politiska nivåer legat klart över befolkningsgenomsnittet. Men även om andelen med högre utbildning bland politikerna ökar så ökar den inte lika snabbt som i befolkningen. Det betyder att representativiteten med avseende på utbildning förbättrats något under de två senaste decennierna.

Tabell 9.9. Sveriges kommun- och landstingsfullmäktigeledamöters hushållsinkomst efter ålder och familjesituation samt jämförelse med befolkningen (medelvärde, tkr)

Åldersgrupp	Familjesituation	Befolkning	LF	Differens LF-Bef	KF	Differens KF-Bef
18–29 år	Ensamstående, ej barn	145	250	105	261	116
	Ensamstående + barn	176	*	*	*	*
	Gift/sambo, ej barn	344	*	*	346	2
	Gift/sambo + barn	311	*	*	388	77
	<i>Totalt 18–29 år</i>	188	310	122	307	119
30–49 år	Ensamstående, ej barn	218	431	213	331	113
	Ensamstående + barn	279	369	90	349	70
	Gift/sambo, ej barn	440	619	179	587	147
	Gift/sambo + barn	510	677	167	603	94
	<i>Totalt 30–49 år</i>	375	615	240	549	174
50–64 år	Ensamstående, ej barn	228	417	189	347	119
	Ensamstående + barn	329	454	125	409	80
	Gift/sambo, ej barn	506	661	155	580	74
	Gift/sambo med barn	600	713	113	628	28
	<i>Totalt 30–49 år</i>	411	631	219	556	145
65 år och äldre	Ensamstående, ej barn	177	350	173	304	127
	Ensamstående + barn	*	*	*	350	*
	Gift/sambo, ej barn	407	580	173	490	82
	Gift/sambo + barn	*	883	*	612	*
	<i>Totalt 65 år och äldre</i>	295	548	253	461	165
<i>Totalt</i>	Ensamstående, ej barn	185	393	208	325	140
	Ensamstående + barn	280	415	135	373	94
	Gift/sambo, ej barn	427	630	203	544	117
	Gift/sambo + barn	513	697	185	611	98
	<i>Totalt, samtliga ledamöter</i>	325	604	279	526	201

Kommentar: I enkäten fick respondenterna ange "den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension och studiemedel skall räknas in i den ungefärliga årsinkomsten)." Som svar på frågan kryssade de för en av tio inkomstkategorier där de första sju angavs i spann om 100 000 kr (100 000 eller mindre, 100 000–200 000, etc). Svaren på denna fråga har kodats om till en ungefärlig inkomst med klassmittvärde – det vill säga 150 000 för gruppen 100 000–200 000 osv. De tre sista svarsalternativen hade bredare spann och har kodats enligt följande: 700 000–1 000 000 (850 000), 1 000 000–1 500 000 (1 250 000) samt mer än 1 500 000 (1 750 000). Med hjälp av dessa värden kan medelinkomsten räknas ut och i tabellen anges medelinkomst för olika grupper av politiker i kommuner och landsting efter ålder och familjesituation och för befolkningen år 2007 (Källa: SCB, urvalsundersökning). Den äldsta befolkningskategorin utgörs av åldersgruppen 65–74 år. En asterisk (*) innebär att värdet utelämnats därför att antalet svarande i gruppen är för litet.

Från SCB:s statistik vet vi att bland de folkvalda politikerna i Sverige har riksdagsledamöterna den högsta utbildningsnivån med över 60 procent högtutbildade under de senaste 20 åren. Under valperioden 2006–2010 har 67 procent av riksdagsledamöterna eftergymnasial utbildning. Landstingsledamöterna kommer därefter och skillnaden gentemot riksdagen har krympt över tid. År 2006 var andelen högtutbildade landstingsledamöter 62 procent. I kommunerna har utbildningsnivån under hela perioden legat betydligt lägre och 2006 hade 48 procent av kommunfullmäktigeledamöterna eftergymnasial utbildning.

Men utbildningsnivå är inte enbart en fråga om hur stor andel som har genomgått eftergymnasial utbildning. Tack vare SCB:s noggranna kartläggning av

de folkvalda kan vi jämföra politiker på olika nivåer och i olika partier när det gäller hur stor andel som har förgymnasial, gymnasial, kortare eftergymnasial eller längre eftergymnasial utbildning. I tabell 9.10 redovisas utbildningsnivån bland ledamöter i riksdag, landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige enligt dessa kategorier och här jämförs också ledamöternas utbildningsnivå med befolkningen.

Tabell 9.10. *Utbildningsnivå bland ledamöter i riksdag, landstings- och kommunfullmäktige jämfört med befolkningen efter parti (procent).*

Parti	Riksdag					Landstingsfullmäktige					Kommunfullmäktige				
	Gru	Gym	Hög1	Hög2	S:a	Gru	Gym	Hög1	Hög2	S:a	Gru	Gym	Hög1	Hög2	S:a
V	0	18	41	41	100	5	21	31	43	100	7	34	25	33	100
S	12	40	22	26	100	10	43	21	27	100	14	51	17	18	100
Mp	0	16	32	53	100	3	13	25	59	100	4	23	24	49	100
C	4	25	25	46	100	8	33	27	32	100	12	44	21	23	100
Kd	0	29	17	54	100	2	27	22	50	100	8	32	23	38	100
Fp	0	11	25	64	100	2	19	18	60	100	5	25	23	47	100
M	3	20	27	50	100	5	25	20	50	100	8	31	23	38	100
Övr						7	39	21	32	100	19	46	14	21	
<i>Tot</i>	5	27	25	42	100	7	32	22	40	100	11	40	20	28	100
Bef	21	47	14	18	100	21	47	14	18	100	21	47	14	18	100
RI	24	57	179	233		33	68	157	222		52	85	143	156	

Kommentar: Samtliga svenska folkvalda år 2006 har klassificerats efter utbildningsnivå enligt kriterierna "förgymnasial utbildning" (Gru), gymnasial utbildning (Gym), eftergymnasial utbildning, mindre än 3 år (Hög1), eftergymnasial utbildning, 3 år eller mer (Hög2). Befolkningens värden (Bef) avser gruppen 18–74 år 2006. RI är ett representationsindex där politikernas andel av en grupp anges i procent av befolkningens, där 100 motsvarar perfekt representativitet. Källa: SCB.

I tabell 9.10 bekräftas att kommunerna har en bättre utbildningsrepresentativitet än landsting och riksdag, och att det också är här vi hittar flest politiker med enbart grundskoleutbildning – även om denna grupps andel endast är hälften så stor som i befolkningen. De två partier som på alla tre nivåerna konkurrerar om att ha den högsta andelen högutbildade är Miljöpartiet och Folkpartiet. Efter dessa två kommer ledamöter från Moderaterna, Vänsterpartiet och Kristdemokraterna som har näraliggande värden, medan Centerpartiet, Socialdemokraterna och gruppen Övriga partier uppvisar klart lägre utbildningsnivåer. Kommunfullmäktigeledamöter från gruppen Övriga partier är också de som ligger närmast befolkningsgenomsnittet och därmed kan uppvisa den bästa utbildningsrepresentativiteten.

När frågan om utbildningsrepresentativitet diskuteras är det möjligt att argumentera för att hög utbildning medför kvalifikationer som underlättar arbetet som politiker. Att representativiteten blir lidande förklaras, och kanske också legitimeras, av att personer med hög utbildning aktivt rekryteras till politiska förtroendeuppdrag. Men för att detta argument skall hålla streck borde rimligen utbildningsnivån på högre och mer avancerade politiska positioner vara högre än

på lägre positioner. Så är emellertid inte fallet. Resultat från vår enkät visar tydligt att utbildningsnivå inte har något som helst samband med vilken typ av uppdrag och positioner som kommunpolitikerna har.

Utbildningsinriktning

I enkäten frågade vi också ledamöterna om vilken inriktning deras utbildning har. I frågan specificerades inte att det måste röra sig om högre utbildning och även de flesta med gymnasial utbildning eller motsvarande svarade på denna fråga. I tabell 9.11 redovisas hur stor andel av de folkvalda i kommuner och landsting som har olika typer av inriktningar på sin utbildning. Bland kommunpolitikerna redovisas även motsvarande resultat för ledamöterna från de olika partierna.

Tabell 9.11. Kommun- och landstingsfullmäktigeledamöternas utbildningsinriktning (procent).

Utbildningsinriktning	Tot LF	Tot KF	Partier i kommunfullmäktige								
			V	S	Mp	C	Kd	Fp	M	Sd	Övr
Teknik/byggteknik/ industri/transport	12	18	13	20	14	14	18	14	16	44	21
Ekonomi/handel/ administration	15	17	6	14	8	18	12	21	26	13	19
Pedagogik	11	12	20	11	16	11	15	15	9	2	11
Hälso-/sjukvård	23	10	9	11	7	9	14	10	10	7	8
Samhällsvetenskap/juridik	13	10	10	10	9	7	7	15	12	6	8
Socialt arbete/omsorg/ psykologi	9	8	17	11	8	5	9	6	3	4	6
Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	3	5	2	2	4	19	3	2	6	5	4
Naturvetenskap/ matematik/data	4	5	5	3	16	4	5	6	6	3	7
Humaniora/kultur	3	4	7	3	7	3	6	5	3	2	4
Media/journalistik/reklam	1	1	2	1	3	2	1	2	2	2	2
Hotell/restaurang/service/ skönhetsvård	1	1	1	2	1	1	1	1	1	4	2
Estetisk/design/hantverk/ konst	1	1	2	1	2	1	2	1	1		1
Annan/ingen speciell	6	8	6	12	4	7	6	4	5	9	9
<i>Summa procent</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Tabellen visar ledamöternas svar på frågan "Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak? Markera det alternativ som bäst stämmer på din utbildning." Alternativen är sorterade efter hur vanliga de är bland kommunfullmäktigeledamöterna. Antalet svarande i kommunerna var 8 060 och i landstingen 1 141.

När det gäller utbildningsinriktning skiljer sig ledamöterna på den kommunala och regionala nivån inte nämnvärt åt, med ett par undantag: Den klart vanligaste utbildningsinriktningen bland landstingspolitikerna är hälso- och sjukvård (23 procent), medan endast 10 procent har motsvarande utbildning på den kommunala nivån. I kommunerna är de vanligaste utbildningarna teknik/byggteknik/industri/transport (18 procent) och ekonomi/handel/administration (17 pro-

cent). Särskilt den första av dessa inriktningar är ovanligare på landstingsnivån (12 procent).

Det parti som har avgjort flest ledamöter med tekniska utbildningar är Sverigedemokraterna (41 procent). Därefter följer Övriga partier (21 procent) och Socialdemokraterna (20 procent). Den administrativa utbildningsinriktningen är vanligast bland ledamöter från Moderaterna (26 procent) och Folkpartiet (21 procent). Bland ledamöter från Centerpartiet är den vanligaste utbildningsinriktningen jordbruk/skogsbruk/miljövård (19 procent), medan vänsterpartisternas vanligaste utbildningsinriktning är pedagogik (20 procent).

Sysselsättning

Vilken position man har på arbetsmarknaden bestämmer mycket i en individs liv. Det påverkar löneläget, det sociala kontaktnätet och enligt marxistisk klassteori är positionen på arbetsmarknaden avgörande för vilken klasstillhörighet man har. Men den moderna arbetsmarknaden är komplex och det är inte helt enkelt att hitta jämförelsepunkter som hjälper oss att förstå hur representativa våra folkvalda i kommuner och landsting är när det gäller position på arbetsmarknaden.

I enkäten har vi ställt frågor om arbete kopplat till det politiska uppdraget, om vilken typ av sysselsättning politikerna har vid sidan av sitt uppdrag och i vilken sektor de arbetar. Ledamöternas svar på dessa frågor redovisas i tabell 9.12. För att kunna relatera politikernas sysselsättningssituation till befolkningen måste vi dock bryta ut olika aspekter och analysera dem var för sig eftersom den officiella arbetsmarknadsstatistiken inte bygger på samma kategorier som användes i enkätens frågor.

En första omständighet som skiljer ut fullmäktigeledamöterna från resten av samhället är att i denna grupp finns *anställda politiker* som en särskild yrkeskategori. Omkring 9 procent av kommunfullmäktigeledamöterna och 21 procent av ledamöterna i landstingen har angivit att de är heltidsanställda politiker. Därtill har 24 procent av landstingspolitikerna och 18 procent av kommunpolitikerna svarat att de har politiska uppdrag på deltid. Övriga svarande är fritidspolitiker, det vill säga de uppbär ingen lön utöver mötesarvodet för sitt politiska uppdrag. Det skall här noteras att en del av dem som angett att de är anställda som politiker inte har denna anställning i egenskap av sitt kommunala eller landstingskommunala uppdrag. Frågan specificerade inte på vilken nivå uppdraget fanns eller om det rörde sig om en offentlig anställning eller en anställning inom ett parti.

Den stora majoriteten av fullmäktigeledamöterna har alltså en anknytning till arbetslivet vid sidan av sitt politiska uppdrag. Men det behöver inte betyda att de har ett jobb. Enligt SCB var 80 procent av Sveriges invånare i åldersgruppen 20–64 år sysselsatta och omkring 12 procent av dem mellan 65 och 74 år. I den äldre gruppen är samtliga de icke sysselsatta definierade som pensionärer och

de står därmed utanför arbetsmarknaden. I åldersgruppen 20–64 var 4 procent öppet arbetslösa och 15 procent stod utanför arbetskraften.

I vår enkät noterar vi att 1,1 procent av landstingspolitikerna och 1,2 procent av kommunpolitikerna definierar sig själva som *arbetslösa*. Gruppen arbetslösa i samhället är därför klart underrepresenterad i landets fullmäktigeförsamlingar. Därtill anger knappa 7 procent av politikerna under 65 år i både landsting och kommun att de står utanför sysselsättningen i egenskap av varande pensionärer, studenter, förtids-/sjukpensionärer eller hemarbetande. Även denna grupp är klart underrepresenterad bland de folkvalda.

Av landets kommunfullmäktigeledamöter var en knapp fjärdedel 65 år eller äldre år 2008, och av dessa klassificerade sig en tredjedel som *yrkesarbetande pensionärer*. De pensionärer som är verksamma som fritidspolitiker är alltså i högre grad än svenskarna i gemen i motsvarande åldersgrupp knutna till arbetsmarknaden.

En traditionell kategorisering inom arbetslivet är att skilja mellan *arbetare* och *tjänstemän*. Bland kommunpolitikerna har 33 procent beskrivit sig som tjänstemän och 16 procent som arbetare, och om vi räknar bort pensionärer, studenter med flera som ligger utanför arbetskraften och endast fokuserar på dem som har ett arbete så är 43 procent av ledamöterna i kommunfullmäktige tjänstemän och 21 procent är arbetare. I landstingen är motsvarande siffror bland samtliga ledamöter 31 procent tjänstemän och 12 procent arbetare, eller 39 respektive 15 procent bland landstingspolitiker med sysselsättning.

I tabell 9.12 nedan redovisas förutom sysselsättningssituationen för ledamöter i kommun- och landstingsfullmäktige också vilken sektor de sysselsatta ledamöterna arbetar inom.

För att få en bild av hur fördelningen mellan arbetare och tjänstemän ser ut i befolkningen så är siffrorna över fackanslutning en god indikator. År 2008 var ungefär var tredje anställd svensk medlem i arbetarfacket LO, var tredje var medlem i tjänstemannafacket SACO eller TCO och var tredje var inte fackligt ansluten alternativt medlem i en förening som inte ingår i de tre nämnda paraplyorganisationerna. Det innebär att med facklig tillhörighet som definitionsgrund så är grupperna arbetare och tjänstemän bland anställda svenskar ungefär lika stora. I våra kommunfullmäktigeförsamlingar är däremot tjänstemännen dubbelt så många som arbetarna, och i landstingsfullmäktige är tjänstemännen ännu fler. Det är alltså uppenbart så att arbetare är underrepresenterade och tjänstemän överrepresenterade i den lokala och regionala politiken.

Av svenskarna i åldrarna 20–72 år är 7,6 procent *företagare* vilket motsvarar 10,6 procent av de sysselsatta. Av kommunpolitikerna har 11,0 procent angivit att de är företagare och ytterligare 2,4 procent att de är jordbrukare. Eftersom de allra flesta jordbrukare också är företagare så kan vi summera till 13,4 procent företagare bland kommunfullmäktigeledamöterna. Bland landstingspolitikerna är

Tabell 9.12: Fullmäktigeledamöters sysselsättning, yrkesställning och sektor (procent).

Sysselsättning, yrkesställning	LF Tot	KF Tot	Partier i kommunfullmäktige									
			V	S	Mp	C	Kd	Fp	M	Sd	Övr	
Heltidspolitiker	21	9	6	10	7	10	8	9	10	4	4	
Tjänsteman	22	21	32	21	32	19	24	26	17	9	17	
Tjänsteman med arbetsledande funktion	9	10	9	9	8	10	13	10	11	4	7	
Tjänsteman med förtagsledande funktion	1	3	1	2	2	4	2	4	4	0	3	
Arbetare	10	14	21	23	7	9	8	4	4	21	8	
Arbetare med arbetsledande funktion	2	2	1	3	2	2	2	1	1	6	3	
Jordbrukare: ingen anställd	1	2	0	0	0	8	1	1	2	0	0	
Jordbrukare: en eller flera anställda	0	1	0	0	0	3	1	0	1	0	0	
Företagare: ingen anställd	5	6	2	3	10	10	5	7	11	3	9	
Företagare: 1–9 anställda	2	4	1	1	2	6	5	6	7	6	5	
Företagare: 10 eller fler anställda	1	1	0	0	1	1	1	2	4	0	1	
Hemarbetande	1	1	1	0	1	0	1	0	1	4	0	
Pensionär	16	18	7	18	13	12	17	21	21	22	32	
Förtids-/sjukpensionär	1	2	3	2	2	1	2	2	1	12	3	
Studerande	2	2	3	2	4	1	2	2	2	3	1	
Arbetslös	1	1	3	2	2	0	1	1	1	4	2	
Annan sysselsättning	6	6	10	6	9	4	7	5	4	2	6	
<i>Summa procent</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
<i>Anställningssektor – (exkl heltidspolitiker)</i>												
Statlig	10	8	11	9	15	6	7	10	8	5	7	
Kommunal	29	28	46	34	32	22	28	25	16	15	23	
Landstingskommunal	17	6	7	6	6	5	8	6	4	2	5	
Privat	35	48	27	38	37	59	43	51	66	76	57	
Ideell sektor (organisation/kyrka/parti mm)	9	7	7	10	8	6	10	5	3		3	
Annan sektor	1	3	2	3	3	3	4	2	2	3	5	
<i>Summa procent</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

Kommentar: Tabellen visar hur landstings- och kommunfullmäktigeledamöter har svarat på två frågor. Den övre delen av tabellen bygger på frågan: "Utöver ditt förtroendeuppdrag som politiker, vilken är din huvudsakliga sysselsättning" och den nedre på frågan: "I vilken sektor arbetar du?". De som angivit att de är heltidspolitiker har inte svarat på dessa frågor. I den övre delen av tabellen har därför heltidspolitiker lagts till som en sysselsättningskategori, medan de är exkluderade i den andra delen av tabellen. Vilken sysselsättning som heltidspolitiker hade före det att de fick sina uppdrag kan vi inte uttala oss om. För den första frågan är antalet svarande i kommunerna 8 140 och 1 140 i landstingen. I den andra frågan har alltså heltidspolitiker och politiker utan anställning exkluderats, och här är antalet svarande 5 134 i kommunerna och 589 i landstingen.

motsvarande siffra 7,6 företagare + 0,8 jordbrukare = 8,4 procent. I kommunerna är alltså företagen som grupp klart överrepresenterade medan siffrorna i landstinget ligger närmre företagens andel av befolkningen.

Gruppen *jordbrukare*, som i statistiken ofta inkluderas i gruppen företagare, förtjänar i politiska sammanhang att särskilt lyftas fram. Den agrara rörelsen har varit viktig i svensk politisk historia genom anknytning till Bondeförbundet, sedermera Centerpartiet. Enligt SCB arbetar 2,2 procent av de sysselsatta svenskar-

na inom sektorn ”jordbruk, jakt och skogsbruk, fiske”. Detta är en statistisk kategori som alltså innefattar fler än enbart jordbrukare, och dessutom inkluderas lantarbetare och motsvarande i sektorn. Att 2,4 procent av kommunfullmäktigeledamöterna anger sig vara jordbrukare indikerar därför en överrepresentation av personer från denna sysselsättningskategori i kommunfullmäktige. I landstingsfullmäktige är jordbrukarna dock betydligt färre – 0,8 procent.

I SCB:s yrkesregister framgår att 5,1 procent av de sysselsatta svenskarna har ett yrke som kan klassificeras som *ledningsarbete*. I enkäten har kommun- och landstingsledamöterna fått möjlighet att ange, vid sidan av att de är företagare, jordbrukare eller tjänstemän, om de har underställd personal eller på annat sätt en arbetsledande ställning. Om vi summerar andelen svarande som har angett detta finner vi att 17 procent av landstingspolitikerna (24 procent av dem med sysselsättning) och 24 procent av kommunpolitikerna (33 procent av dem med sysselsättning) har angett att de har sådana yrken. Därtill kan vi addera de 21 procent av landstingspolitikerna och de 9 procenten bland kommunpolitikerna som svarat att de är heltidspolitiker. Även om yrkeskategoriseringen i enkäten överskattar antalet personer i ledningsarbete så står det helt klart att personer i yrkeslivets ledande skikt är överrepresenterade i både landstings- och kommunfullmäktige.

De heltidsanställda politikerna i kommun och landsting arbetar naturligtvis i *offentlig tjänst* och i den kommunala sektorn. Men om vi räknar bort denna grupp och fokuserar på övriga fullmäktigeledamöter som har sysselsättning finner vi att 55 procent av dessa på landstingsnivå och 42 procent på den kommunala nivån är anställda i offentlig sektor, och av dessa är 34 procentenheter bland kommunpolitikerna anställda i kommuner eller landsting medan motsvarande siffra för landstingspolitikerna är 45 procent. I den sysselsatta befolkningen 2008 var 34 procent offentliganställda och av dessa jobbade 26 procent i kommuner eller landsting. De offentliganställda, i synnerhet de kommunalanställda, är alltså klart överrepresenterade och de privatanställda är följaktligen underrepresenterade i svenska fullmäktigeförsamlingar.

Finns det då några skillnader vad gäller sysselsättning mellan ledamöter i olika partier? Sverigedemokraterna är det parti som har den högsta andelen arbetare i sina led (27 procent). Därefter följer Socialdemokraterna med 26 procent och Vänsterpartiet med 22 procent. I Moderaterna och i Folkpartiet återfinns endast 5 procent arbetare. Centerpartiet har högst andel jordbrukare (3 procent), även om några har sökt sig till de övriga borgerliga partierna. Bland de rödgröna finns knappt några jordbrukare alls. Gruppen företagare exklusive jordbrukarna är rikligast företräd i Moderaterna (22 procent) följt av Centerpartiet (17 procent). Endast 3 procent av vänsterpartisterna och 4 procent av socialdemokraterna är företagare.

Om vi jämför anställningssektorer så är företrädare från de rödgröna oftare

anställda i offentlig sektor. I Vänsterpartiet på kommunal nivå arbetar 67 procent av ledamöterna som har anställning i offentlig tjänst, i Miljöpartiet är motsvarande andel 53 procent och i Socialdemokraterna 49 procent. Lägst andel offentlig anställda har Sverigedemokraterna (22 procent) och Moderaterna (28 procent).

Om vi slutligen gör en övergripande jämförelsen mellan ledamöter i kommun- respektive landstingsfullmäktige så kan vi notera att fördelningen mellan olika yrkeskategorier och sektorer är tämligen likartade med två notabla undantag: I landstingen finner vi en högre andel heltidspolitiker och en högre andel offentliganställda än i kommunerna. Bland de offentliganställda noterar vi att 17 procent av landstingspolitikerna också jobbar i landstingskommunal tjänst i det civila, vilket är en tre gånger så stor andel som bland kommunpolitikerna.

Religion

Att ställa direkta frågor om individers religiösa trosuppfattningar kan uppfattas som känsligt. När man studerar individers religiositet är det därför vanligt att frågor istället ställs om hur ofta man ägnar sig åt vissa religiösa aktiviteter. I både Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen och i Riksdagsundersökningarna har följande fråga ställts: ”Hur ofta går du på gudstjänst eller annat religiöst möte eller ägnar dig åt någon religiös aktivitet?”. Den religiösa aktiviteten bland våra folkvalda på samtliga politiska nivåer redovisas i tabell 9.13:

Tabell 9.13. Riksdags- landstingsfullmäktige- och kommunfullmäktigeledamöters religiösa aktiviteter. Andel som deltagit i religiösa aktiviteter under året, totalt och efter partitillhörighet (procent).

Religiösa aktiviteter	RD	LF	KF	Partier i kommunfullmäktige								
	Tot	Tot	Tot	V	S	Mp	C.	Fp	Kd	M	SD	Övr
Minst en gång i månaden	12	12	15	4	8	10	17	19	76	14	2	8
Några gånger om året	26	26	25	12	21	14	43	24	13	32	28	25
Mer sällan	31	31	32	2	37	30	30	32	8	35	35	36
Aldrig	31	31	27	58	35	46	10	25	3	19	36	30
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Tabellen redovisar svaren på frågan ”Hur ofta går du på gudstjänst eller annat religiöst möte eller ägnar dig åt någon religiös aktivitet?”. Antalet svarande var 325 i riksdagen (RD), 1 142 i landstingen (LF) och 8 171 i kommunerna (KF). Källa: Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–09 och Riksdagsundersökningen 2006.

Den religiösa aktiviteten skiljer sig inte nämnvärt åt mellan de tre politiska nivåerna. Omkring 38–42 procent av ledamöterna i riksdag, landsting och kommun ägnar sig åt religiösa aktiviteter några gånger om året eller mer. Andelen som aldrig deltar i sådana aktiviteter är 23 procent bland kommunpolitikerna, 25 procent bland landstingspolitikerna och 31 procent bland riksdagspolitikerna.

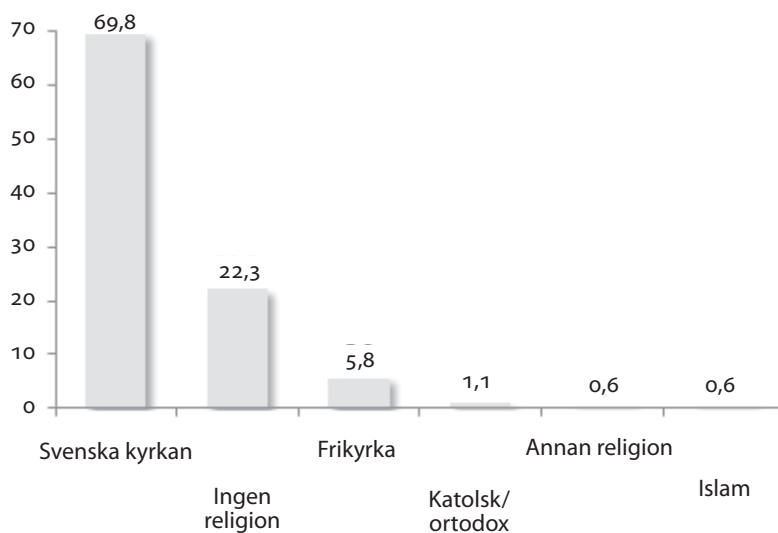
Skillnaderna mellan partierna är desto större. I synnerhet vänsterpartisterna märker ut sig genom att hela 58 procent av ledamöterna i kommunerna aldrig deltar i religiösa aktiviteter. Miljöpartiet och Socialdemokraterna följer som num-

mer två och tre när det gäller låg religiös aktivitet, och därefter följer Folkpartiet, Moderaterna och Centerpartiet. Kristdemokraternas företrädare skiljer sig från de övriga genom att i långt mycket högre grad än andra partiers ledamöter delta i religiösa aktiviteter. Bland kristdemokratiska kommunpolitiker är det endast 3 procent som aldrig ägnar sig åt religiösa aktiviteter medan hela 76 procent deltar i sådana aktiviteter minst en gång i månaden.

En fråga i enkäten till kommun- och landstingspolitikerna gällde vilken trostillhörighet, om någon, de har. Hur kommunfullmäktigeledamöterna svarade på den frågan redovisas i figur 9.2.

Figur 9.2: Kommunfullmäktigeledamöternas tillhörighet till kyrka, annat religiöst samfund eller religion (procent).

Sjuttio procent av kommunfullmäktigeledamöterna och 68 procent av landstingsfullmäktigeledamöterna säger sig vara medlemmar i Svenska kyrkan, vilket är något lägre än i befolkningen (73 procent år 2008).

Sex procent av ledamöterna har angett att de tillhör en frikyrka och ytterligare en dryg procent att de är medlemmar av den katolska kyrkan eller en ortodox kyrka. Det betyder att sammanlagt 76 procent av landstingspolitikerna och 77 procent av kommunpolitikerna tillhör en kristen kyrka. En dryg procent av ledamöterna anger att de tillhör en annan religion, kyrka eller samfund. Både i landstingen och i kommunerna har 22–23 procent svarat att de inte tillhör någon kyrka eller religion.

När vi jämför resultaten för ledamöter inom olika partier i tabell 9.14 nedan finner vi samma mönster när det gäller andelen som inte tillhör någon religion som när det gäller religiös aktivitet i tabell 9.13.

Tabell 9.14. Kommun- och landstingsfullmäktigeledamöternas tillhörighet till kyrka, annat religiöst samfund eller religion (procent).

Kyrka, samfund, religion	LF Tot	KF Tot	Partier i kommunfullmäktige								
			V	S	Mp	C	Fp	Kd	M	Sd	Övr
Svenska kyrkan	68	70	39	70	58	90	67	33	81	63	65
Annat kristet samfund	8	7	3	3	2	4	12	60	2	0	2
Annan religion	1	1	1	1	4	0	1	3	1	1	2
Ingen religion	23	22	57	26	36	6	20	4	16	36	31
<i>Summa procent</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Tabellen redovisar landstings- och kommunfullmäktigeledamöters svar på frågan: "Tillhör du någon kyrka, annat religiöst samfund eller religion?". Antalet svarande i landstingen var 1 145 och i kommunerna 8 193.

I Vänsterpartiet står 57 procent av kommunpolitikerna utanför samtliga kyrkor medan hela 96 procent av Kristdemokraternas ledamöter är medlemmar i en kyrka eller motsvarande.

Den högsta anslutningen till Svenska kyrkan har Centerpartiet, där nio av tio politiker är medlemmar i den tidigare statskyrkan. I Kristdemokraterna är det endast 33 procent som är medlemmar i Svenska kyrkan, vilket är en lägre andel än i till och med Vänsterpartiet. Förklaringen är att kristdemokrater i mycket hög grad är anslutna till frikyrkorna, i första hand Pingstkyrkan och närstående samfund. Av de kommunpolitiker som är frikyrkliga är hela 62 procent kristdemokrater.

Det fåtal muslimer som finns representerade i svenska kommunfullmäktigeförsamlingar är nästan samtliga företrädare för något av de rödgröna partierna.

Ledamöternas ålder är en av de viktigaste förklaringsfaktorerna både för grad av religiös aktivitet och om man är medlem av någon kyrka eller religion. Bland ledamöter under 30 år deltar 49 procent aldrig i någon religiös aktivitet och 32 procent säger sig inte vara medlem av någon kyrka eller religion. I gruppen ledamöter som är 65 år eller äldre är det endast 19 procent som aldrig deltar i religiösa aktiviteter och 17 procent som inte är medlem av någon kyrka eller religion.

Även kommunernas geografiska placering har ett samband med politikernas religionsutövning. Den högsta andelen ledamöter som inte deltar i religiösa aktiviteter finner vi i Stockholms län (34 procent) och den lägsta andelen i Jönköpings län (17 procent). Den kommun som har den lägsta andelen ledamöter som inte deltar i religiösa aktiviteter är Borgholm (8,0 procent), följt av ett antal kommuner i Jönköpings omedelbara närhet: Vaggeryd (8,7), Sävsjö (8,7) och Habo (9,5). De kommuner där högst andel ledamöter inte deltar i några religiösa aktiviteter är Sundbyberg (60 procent), Tyresö (56), Eskilstunda (50) och Stockholm (49).

Social representativitet – en summerande analys

Efter att ha gått igenom hur den sociala representationen ser ut bland Sveriges folkvalda politiker är det bara att konstatera att för den som tycker att en fullstän-

dig representativitet är ett demokratiskt värde så ligger verkligheten mycket långt från idealet. Medelålders, svenskfödda män med hög utbildning och lön är kraftigt överrepresenterade i både landstings- och kommunfullmäktige, och i nästan alla partier, och detta mönster känns igen sedan tidigare studier (Holmberg & Esaiasson 1988; Wallin, Bäck & Tabor 1981).

Den avslutande frågan vi ställer är nu om den sociala representativiteten totalt sett är högre i landstingen eller i kommunerna? Och vilka partiets ledamöter speglar i högst och lägst grad väljarna när det gäller social sammansättning? I tabell 9.15 presenteras värden för sju olika sociala grupper som tidigare har behandlats i kapitlet. Det handlar om kategorier där SCB:s registerdata ligger till grund för analysen och de grupper som redovisas är kvinnor, unga (det vill säga personer mellan 18–30), pensionärer (personer äldre än 65 år), invandrare (utlandsfödda), höginkomsttagare (personer som tillhör de 20 procenten mest högavlönade i landet), låginkomsttagare (personer som tillhör de 40 procenten mest lågavlönade i landet) samt högutbildade, (personer som har en eftergymnasial utbildning som är tre år eller längre).

Tabell 9.15: *Representativitet i landsting och kommun (Representationsindex – RI).*

Social kategori	LT Tot	KF Tot	Partier i kommunfullmäktige							
			V	S	Mp	C	Kd	Fp	M	Övr
Kvinnor	94	84	96	95	94	81	78	82	72	58
Unga (-30 år)	20	28	36	36	46	20	15	26	36	31
Pensionärer (65– år)	66	72	29	59	59	59	71	94	94	135
Invandrare	54	54	101	62	101	16	54	62	47	47
Höginkomsttagare (topp 20 proc.)	335	245	200	260	185	210	295	260	275	150
Låginkomsttagare (botten 40 proc.)	20	35	35	23	63	53	33	33	40	65
Högutbildade (>3 år eftergymnasial)	222	156	183	100	272	128	211	261	211	117
<i>Summa avvikelser från 100</i>	603	428	388	386	397	409	556	525	497	301

Kommentar: I tabellen redovisas RI-värden för alla ledamöter i landstings och kommunfullmäktige för respektive grupp, samt kommunfullmäktigeledamöter uppdelat efter parti. RI-värdet 100 betyder i detta sammanhang perfekt representativitet och värdet 50 betyder att en grupp endast har hälften så många representanter som dess andel av befolkningen motsvarar, och att gruppen därmed alltså är underrepresenterad. Värdet 200 indikerar att gruppens andel bland politikererna är dubbelt så hög som i befolkningen. På tabellens sista rad anges summan av avvikelser från 100 i värdena för de sju grupperna, där negativa och positiva avvikelser värderas lika. Värdet 0 i detta index skulle indikera perfekt representativitet för alla grupper och ju högre värden desto mer avviker ledamöterna från befolkningen.

Sammantaget kan vi konstatera att Sveriges kommunfullmäktigeledamöter är mer representativa i förhållande till svenska väljarkåren än vad landstingsfullmäktigeledamöterna är. Endast i fråga om kön har landstingen en högre representativitet, och när det gäller invandrare har de två politiska nivåerna samma RI-värden. Det är främst vad gäller grupperna höginkomsttagare och högutbildade som landstingen har en väsentligt lägre representativitet jämfört med kommunerna.

Mest representativa för den svenska väljarkåren bland partierna är företrädare för den disparata gruppen Övriga partier. Förklaringen till att det är just denna grupp som får de högsta sammantagna representativitetsvärdena är att lågutbildade och låginkomsttagare är vanligare här. Vad gäller kvinnor och invandrare har gruppen Övriga partier sämre siffror än i de sju stora partierna. Gruppen Övriga partier är också den enda som uppvisar en överrepresentation av pensionärer.

Bland de sju stora rikspartierna är det Socialdemokraterna, tätt följda av Vänsterpartiet, som uppvisar den högsta sammantagna representativiteten. Också Miljöpartiet har en representativitetsnivå som inte stort avviker från S och V. Det är framför allt vad gäller utbildning som Socialdemokraterna utmärker sig med en perfekt representativitet, medan Vänsterpartiet och Miljöpartiet har en andel invandrare bland sina ledamöter som exakt motsvarar befolkningen i stort. Att Socialdemokraterna inte får ännu bättre representativitetsvärden beror i första hand på att man har en förhållandevis stor överrepresentation av höginkomsttagare. Miljöpartiets sammantagna representativitetsvärde dras ner av att partiet som högst andel högutbildade ledamöter.

Bland de borgerliga partierna är det Centerpartiet som har den högsta graden av social representativitet, där den i förhållande till andra partier låga graden av överrepresentation av högutbildade är en viktig förklaring. De övriga borgerliga partierna avviker betydligt mer från folket, och Kristdemokraterna är det parti som är minst representativt för väljarna. Partiet har den högsta överrepresentationen av höginkomsttagare och största underrepresentationen av unga. Folkpartiet är det parti som näst efter Kristdemokraterna har lägst grad av representativitet, och därefter kommer Moderaterna. Både Folkpartiet och Moderaterna utmärker sig genom en kombinerad överrepresentation av högavlönade och högutbildade.

Sammanfattning av några av kapitlets resultat

- Män, medelålders, svenskfödda, höginkomsttagare, högutbildade och offentliganställda är sociala grupper som är överrepresenterade i kommun och landstingsfullmäktige.
- Andelen kvinnor i fullmäktige varierar kraftigt mellan olika kommuner (från som lägst 23 procent till som högst 55 procent).
- En majoritet av Sveriges fullmäktigeledamöter är inflyttade till den kommun de idag har uppdrag i.
- Den vanligaste utbildningsinriktningen bland kommunfullmäktigeledamöter är teknik/byggt teknik/industri/transport (18 procent) medan den vanligast inriktningen bland landstingsfullmäktigeledamöter är hälso-/sjukvård (23 procent).
- Om man analyserar riksdagspartiernas sociala representativitet sammantaget vad gäller kön, ålder, ursprung, inkomstnivå och utbildningsnivå så framkommer att Socialdemokraternas ledamöter är de som är mest lika väljarkåren medan Kristdemokraternas ledamöter avviker mest.

10 Prioritering av sociala gruppers åsikter och intressen

Att lösa intressekonflikter och prioritera mellan olika gruppers intressen i samhället är på sätt och vis politikens kärna och en av våra folkvalda politikers huvuduppgifter. Frågan handlar i grunden om hur en rättvis fördelning av samhällets tillgångar skall uppnås och svaret beror på vilken politisk ideologi man är anhängare av. I vårt politiska system är det partierna som har funktionen att samla stöd för de olika ideologiska huvudalternativen och av naturliga skäl dras olika väljargrupper och politiska kandidater till partier vars ideologi syftar till att främja den egna gruppens intressen. Men man kan också tänka sig situationer där en politikers egenintresse står i strid med de ideal partiet förespråkar. En viktig demokratisk fråga är då om ledamöterna anpassar sig till partiets politik eller om egenintresset/gruppintresset tillåts slå igenom i de politiska prioriteringarna.

I detta kapitel frågar vi oss inledningsvis i vilken utsträckning olika gruppers åsikter och intressen representeras av de folkvalda. Vi undersöker vilka grupper som prioriteras högst respektive lägst och om det finns skillnader mellan de politiska nivåerna, mellan kommuner och mellan ledamöter för olika partier. Särskild tonvikt läggs vid vilken betydelse de folkvaldas egen sociala tillhörighet har för dessa prioriteringar. Är det så att en grupps intressen prioriteras högre om den har företrädare inom politiken?

Vilka gruppers intressen och åsikter prioriteras högst och lägst?

I Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008–2009 ställdes ett batteri med frågor där de folkvalda fick ta ställning till hur viktigt det är att särskilt föra fram tio olika samhällsgruppers intressen och åsikter. De grupper som ingick i undersökningen var unga, pensionärer, löntagare, företagare, kvinnor, jordbrukare, nykterister, flyktingar/invandrare, kristna samt homo-/bisexuella och transpersoner. Tack vare att samma frågor ställdes i Riksdagsundersökningen 2006 har vi möjlighet att ta reda på vilka grupper som har flest uttalade före-

trädare på samtliga de tre politiska nivåerna. Vi kan därför undersöka om vissa grupper har sitt starkaste stöd i kommunerna, i landstingen eller i riksdagen. Resultaten presenteras i tabell 10.1.

När det gäller redovisningen av i vilken grad de folkvalda representerar olika grupper använder vi ett medelvärdesmått där ledamöternas svar på frågan om hur viktigt det är att ”föra fram [en grupp]s intressen/åsikter” ges värden på en skala från 0 till 100, där 0 motsvarar ”helt oviktigt” och 100 ”mycket viktigt”. Det är alltså inte fråga om procent och för att skilja ut dessa typer av värden i texten används genomgående termen ”prioritetsvärde”. I tabell 10.1 är grupperna rangordnade efter hur högt de prioriteras av kommunfullmäktigeledamöterna.

Tabell 10.1. Folkvaldas prioritering av hur viktigt det är att föra fram olika sociala grupper intressen/åsikter i politiken efter politisk nivå (prioritetsvärde och rangordning).

	Riksdagen		Landsting		Kommun	
	Prioritetsvärde	Rang	Prioritetsvärde	Rang	Prioritetsvärde	Rang
Unga	75	4	76	1	80	1
Pensionärer	70	6	73	2	75	2
Kvinnor	76	1	73	3	75	3
Flyktingar/invandrare	76	2	71	4	72	4
Löntagare	75	3	68	5	72	5
Företagare	71	5	67	6	72	6
Jordbrukare	61	8	58	8	61	7
Homo-/bisexuella och transpersoner	65	7	59	7	59	8
Nykterister	55	9	52	9	55	9
Kristna	49	10	46	10	49	10
<i>Antal svarande</i>	313–324		1 155–1 163		8 503–8 548	

Kommentar: I tabellen redovisas medelvärden (prioritetsvärden) för svaren från ledamöter i riksdagen och landstings- och kommunfullmäktigeledamöter på frågan ”Hur viktiga är följande uppgifter för dig personligen som fullmäktigeledamot/riksdagsledamot?”. Svartalternativen löd ”föra fram de ungas intressen/åsikter”, ”föra fram pensionärernas intressen/åsikter...” etc. Svartalternativen var fyra och har i denna analys givits värden mellan 0 och 100 enligt följande: ”helt oviktigt” (0), ”ganska oviktigt” (33,3), ”ganska viktigt” (66,7) samt ”mycket viktigt” (100). I Riksdagsundersökningen 2006 fick respondenterna fem svartalternativ inklusive ett ”varken viktigt eller oviktigt”-alternativ som alltså saknas i vår enkät. Riksdagsledamöternas prioritetsvärden bygger därför på en skala där svartalternativen givits följande värden: ”helt oviktigt” (0), ”ganska oviktigt” (25), ”varken viktigt eller oviktigt” (50) ”ganska viktigt” (75) samt ”mycket viktigt” (100). I kolumnen kallad ”rang” anges i vilken ordning de tio grupperna prioriteras på de olika politiska nivåerna. Grupperna är sorterade efter prioritetsvärde på den kommunala nivån. Källa för riksdagsledamöternas prioriteringar är Riksdagsundersökningen 2006.

Den grupp som har klart starkast stöd bland de folkvalda är de unga. På skalan 0–100 har de unga ett prioritetsvärde mellan 75–80 på samtliga tre politiska nivåer. Efter de unga prioriteras bland kommunfullmäktigeledamöter (KF) och landstingsfullmäktigeledamöter (LF) i tur och ordning pensionärer (LF 73, KF75) och kvinnor (LF 73, KF75), flyktingar/invandrare (LF 71, KF 72), löntagare (LF 68, KF 72) och företagare (LF 67, KF 72). Sedan följer ett lite större hopp ner till jordbrukare (LF 58, KF 61), HBT-personer (LF 59, KF 59), nykterister (LF 52, KF 55). Längst ner på prioritetsvärdeslistan finner vi gruppen kristna (LF 46, KF 49).

Fullmäktigeledamöterna i kommuner och landsting mycket likartade priori-

tetsvärden. Bland kommunpolitikerna är dock att stödet något högre för samtliga grupper än bland landstingspolitikerna. Även när det gäller rangordningen är kommun- och landstingspolitiker nästan helt överens – det är endast HBT-personer och jordbrukare som byter plats med varandra på de två nivåerna.

När vi jämför de lokala och regionala nivåerna med riksdagen ser vi att svars-mönstren också här är tämligen likartade även om vissa skillnader finns. Det är till exempel gruppen kvinnor som toppar listan över prioriterade grupper bland riksdagsledamöter medan de unga, som ligger högst i kommuner och landsting, hamnar först på fjärde plats. I fråga om skillnader i prioritetsvärde finns dock inga särskilt anmärkningsvärda differenser. Prioritetsmässigt är den största skillnaden mellan folkvalda på de olika politiska nivåerna att gruppen pensionärer här hamnar först på sjätte plats (med prioritetsvärde 70) bland riksdagsledamöterna, medan gruppen ligger i topp näst efter ungdomarna i kommuner och landsting. Flyktingar/invandrare ligger däremot relativt sett högre upp på riksdagsledamöternas lista med prioritetsvärdet 76. Den största differensen i prioritetsvärden finns för gruppen HBT-personer som får värdet 65 i riksdagen jämfört med 59 i kommuner och landsting.

Förklaringen till skillnaderna mellan de tre nivåerna kan vara att unga och gamla är primära målgrupper för kommuner och landsting inom verksamhetssektorerna vård, skola och omsorg. Det är därför inte orimligt att dessa grupper tillmäts större vikt på dessa politiska nivåer. Jämställdhets-, migrations-/integrations- och antidiskrimineringspolitik är relevanta frågor på samtliga politiska nivåer, men här har staten ett relativt sett starkare reglerings- och samordningsansvar. Detta kan förklara att grupper som kvinnor, invandrare och HBT-personer prioriteras något högre på den nationella nivån än i kommuner och landsting.

Vad förklarar prioriteringar av olika grupper – parti- eller kommuntillhörighet?

En stor del av variationen i hur viktigt kommunpolitikerna tycker det är att representera olika grupper beror på vilket parti de tillhör och var de bor. I tabell 10.2 redovisas i vilka partier och i vilka kommuner som ledamöterna säger sig representera de olika grupperna i högst och lägst utsträckning. Vi har genom denna analys möjlighet att enkelt ta reda på om differensen mellan partierna är större än mellan max- och min-kommunerna.

Differenserna mellan de kommuner som prioriterar olika grupper högst och lägst är påfallande stora. Den största skillnaden mellan två kommuner hittar vi för grupperna de kristna (max Mullsjö 73, min Vaxholm 27) och jordbrukarna (max Essunga 79, min Solna 63), och i båda dessa fall kan vi ana att resultatet har att göra med avståndet mellan landsbygd och storstad. I de flesta fall är skillnaden mellan de kommuner som i högst respektive lägst grad prioriterar olika grupper

Tabell 10.2. Kommunfullmäktigeledamöternas prioritering av olika sociala grupper med precisering av vilka partier och kommuner där grupperna prioriteras högst och lägst (medelprioritetsvärde 0–100).

Grupper	Prioritetsvärde totalt	Parti			Kommun		
		Max	Min	Diff	Max	Min	Diff
Kvinnor	75	V 86	M 66	20	Munkfors 87	Täby 53	34
HBT-personer	59	V 78	SD 30	48	Malå 78	Säffle 36	42
Unga	80	V 85	Fp 75	10	Munkfors 94	Solna 64	30
Pensionärer	75	SD 89	Mp 70	19	Töreboda 89	Solna 63	26
Invandrare/ flyktingar	72	V 84	SD 34	50	Finspång 89	Vellinge 44	45
Jordbrukare	61	SD 77	Fp 52	25	Essunga 79	Solna 33	46
Företagare	72	SD 81	V 57	24	Kristinehamn 84	Lund 57	37
Löntagare	72	V 81	Mp 62	19	Lysekil 86	Tingsryd 55	31
Kristna	49	Kd 70	Mp 33	37	Mullsjö 73	Vaxholm 27	46
Nykterister	55	Kd 68	M 45	23	Ragunda 75	Täby 30	45

Kommentar: Tabellen bygger på kommunfullmäktigeledamöternas svar på frågorna om hur viktigt det är att föra fram olika gruppers intressen och åsikter och visar prioritetsvärden för respektive grupp. Tabellen visar också i vilka partier och i vilka kommuner som ledamöterna prioriterar olika grupper i högst (Max) och lägst (Min) utsträckning samt differensen mellan dessa värden.

också större än den mellan partiernas max- och min-värden. Två undantag finns dock där ledamöterna från Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna står längre ifrån varandra än vad max- och min-kommunerna gör, och det gäller grupperna invandrare och HBT-personer.

I jämförelsen mellan partierna framgår att vänsterpartiledamöter är de som i högst grad tycker att det är viktigt att representera fem av grupperna: kvinnor (86), HBT-personer (78), unga (85), invandrare (84) och löntagare (81). De är också ledamöter från Vänsterpartiet som i lägst grad prioriterar företagares intressen (57). Kristdemokrater är de kommunpolitiker som i störst utsträckning värnar de kristnas (70) och nykteristernas (68) intressen. För tre av grupperna gäller att de prioriteras lägst av Miljöpartistiska ledamöter: pensionärer (70), löntagare (62) och kristna (33). Moderata ledamöter har de lägsta prioritetsvärdena bland samtliga partiföreträdare för kvinnor (66) och nykterister (45) medan Folkpartiet är det parti vars ledamöter prioriterar de unga lägst (75). Sverigedemokraterna prioriterar pensionärer (75), företagare (81) och jordbrukare (77) högre än andra partier, medan de har de lägsta prioritetsvärdena för grupperna HBT-personer (30) och invandrare (34). Det visar sig slutligen att vare sig socialdemokratiska eller centerpartistiska ledamöterna säger sig representera någon av de tio analyserade grupperna mest eller minst.

Aktiv grupprepresentation – en bakgrund

Vi skall nu gå över till frågan om de folkvaldas egen sociala tillhörighet kan förklara hur de prioriterar mellan olika gruppers intressen. I litteraturen skiljer man

här mellan deskriptiv (eller passiv) social representation och aktiv social representation (Pitkin 1967). Deskriptiv representation står för att en politiker representerar en grupp genom sin blotta *närvaro* medan aktiv representation syftar på en situation där en politiker med avsikt *agerar* i en gruppns intresse.

Det finns emellertid ingen automatik i att politiker som tillhör en social grupp också i sin roll som förtroendevald aktivt verkar som representant för denna grupp. För att så skall vara fallet krävs att den valda i sin representantroll har öppnat för möjligheten att man, vid sidan av att företräda sitt parti och sina väljare, särskilt kan företräda vissa grupper i samhället. Det är också fullt möjligt att politiker som inte tillhör en viss grupp ändå kan se sig som särskilda företrädare för densamma av allmänideologiska skäl. Att så uppenbarligen är fallet kan vi se i våra analyser, där de framgår att de flesta folkvalda på samtliga politiska nivåer tycker det är viktigt att representera många olika grupper. Hur man väljer att normativt ta ställning till grupprepresentation beror förmodligen också på vilken position gruppen har i samhället. Särskilt om kontroversiella grupperns särintressen ställs mot ett tänkt gemensamt intresse blir frågan politiskt känslig.

Såväl demokratiforskare som politiker är långtifrån eniga om hur man skall se på frågan om social representation. Kritiker har tidigare menat att det är viktigare att fokusera på vad politiker tycker och gör än på vilka sociala egenskaper de har (Pitkin 1967). Ibland har det hävdats att god social representativitet skulle kunna vara en väg att uppnå en högre åsiktsrepresentativitet (Phillips 2000). Studier av dessa frågor avseende svenska förhållanden har dock kommit fram till att kopplingarna mellan social och åsiktsmässig representativitet är svag – om den ens existerar (Strömberg 1974; Westerståhl & Johansson 1981; Holmberg & Esaiasson 1988; Wohlgemut 2006).

Men social representation kan ha andra värden än att uppnå ökad åsiktsrepresentativitet. I diskussionen är det främst tre grundargument som återkommer för att motivera social representativitet (Hernes 1987; Phillips 2000): rättviseargumentet, resursargumentet och intresseargumentet. *Rättviseargumentet* knyter an till deskriptiv/passiv social representation och hävdar att det finns ett symboliskt rättvisevärde i att de folkvalda liknar folket. Om vissa grupper utestängs från parlamenten finns en risk att medlemmar av dessa grupper inte ser de politiska institutionerna som legitima. Legitimitetsproblemet riskerar att bli särskilt stort om det finns indikationer på diskriminering i rekryteringsprocesserna (Bäck & Soinen 1998).

Resursargumentet handlar om att individer med bakgrund i olika sociala miljöer bär med sig kunskaper och erfarenheter som berikar den politiska beslutsprocessen. Detta argument bygger inte på att en gruppns närvaro i politiken skulle gynna just denna gruppns intressen. Snarare ses mångfald ur detta perspektiv som en resurs för ett parlament och social pluralism bidrar till att öka ett parlaments kompetensnivå.

Till skillnad från dessa två argument grundar sig *intresseargumentet* i en positiv syn på aktiv grupprepresentation. Enligt detta argument kan en grupps närvaro i parlamentet vara ett medel för just denna grupp att påverka politiken i enlighet med sina egna intressen. Genom aktiv representation av företrädare för en speciell grupp kan gruppens situation uppmärksammas och dess intressen främjas. Intresseargumentet är mer politiskt kontroversiellt än rättvise- och resursargumenten, och hur det bedöms i varje enskilt fall torde bero på legitimiteten för den aktuella gruppen. Tillskyndare av aktiv social representation förordar normalt denna typ av representationsideal i relation till grupper som man upplever är underordnade eller diskriminerade i samhället. Aktiv grupprepresentation blir här en väg att åstadkomma social rättvisa (Young 2002).

Detta är alltså de tre normativa argumenten för social representation. Huruvida aktiv grupprepresentation faktiskt förekommer är en empirisk fråga. Intresseargumentet som bygger på att vissa grupper måste vara närvarande för att på så sätt kunna påverka politiken i enlighet med sina egna intressen förutsätter två saker, dels att de valda representanterna har en tendens att företräda samhällsgruppers intressen i olika grad, dels att politiker som själva tillhör en viss grupp i högre grad än andra är aktiva representanter för just denna grupp. Att båda dessa antaganden är empiriskt rimliga har visats i upprepade studier, men det finns inga enkla samband. Det beror inte minst på att det i många fall är omtvistat vad som ligger i en viss grupps intressen, och om man inte kan avgöra vari intresset består är det svårt att undersöka om dessa intressen gynnas av social representation eller ej (Norris & Lovenduski 1995; Karlsson 2003; Blomqvist 2005; Gustafsson 2008; Wängnerud 2009).

Aktiv grupprepresentation och ledamöternas sociala tillhörighet

I vår analys har vi inte tagit ställning till vad som ligger i olika gruppers intressen. Vi undersöker endast i vilken grad politiker tycker det är viktigt att särskilt representera gruppers intressen och överlåter till dem själva att avgöra vari dessa intressen består. Det vi emellertid har möjlighet att undersöka är om folkvalda som tillhör en viss grupp också i högre grad än andra säger sig vilja prioritera denna grupps åsikter och intressen i politiken. I denna analys kan vi samtidigt studera om ledamöternas sociala egenskaper kan förklara skillnader i prioriteringar mellan grupper som ledamöterna inte själva tillhör. I det fall sådana effekter kan beläggas kan vi dra slutsatsen att social representation har betydelse för politiska prioriteringar i en vidare mening än det snäva gruppintresset.

I tabell 10.3 redovisas hur stora effekter egenskaperna att tillhöra olika sociala grupper har på hur viktigt det är att representera enskilda grupper. De effekter som redovisas skall tolkas som hur många steg på prioritetsskalan (0–100)

för respektive social grupp som politikernas egna grupptillhörigheter innebär. I analysen ingår ledamöter från både kommun- och landstingsfullmäktige.

Genom denna analys kan vi således få svar på följande frågor: Representerar kommunpolitiker som tillhör en social grupp denna grupp i högra grad än andra grupper? Vad är mest betydelsefullt för att förklara inställningen till olika grupper – partitillhörighet eller sociala egenskaper? Och spelar det någon roll för hur man prioriterar olika grupper om man är kommun- eller landstingspolitiker?

Tabell 10.3. *Aktiv grupprepresentation – effekter av att tillhöra olika sociala grupper bland kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter (regressionskoefficienter och R²).*

Ledamöternas egenskaper	Hur viktigt är det för dig personligen att föra fram dessa gruppers åsikter och intressen?									
	Kvinnor	HBT	De unga	Pen-sionär	Invand-rare	Före-tagare	Jord-bruk.	Lön-tag.	Kristna	Nykter-ister
LF-ledamot	-2		-3	-2	-2	-4	-2	-3	-2	-2
Kvinna	12	15	9	8	9	5	6	6	6	7
Ålder: -30 år		7	7	-12	5	-4	-7		-10	-8
Ålder: 65+ år		-5		6				-2		2
Invandrare	5			3	5	3	3	3		
Hög inkomst			-2	-2			-4	-2	-4	-3
Låg inkomst	2		2	2		1	3	2	2	4
Hög utbildning	-2	-2	-3	-4	-1	-4	-6	-4	-6	-6
Låg utbildning	2		2	3		3	4	3	5	5
Offentligt anställd				1			1		3	3
Företagare		-3			-2	5		-3		
Jordbrukare	-3	-7	-4				7	-5	-5	
Arbetare		2					3	3	3	3
Aktivt religiös	2		1	2	1	2	3		15	5
Frikyrklig		-4			4				14	12
R ² A Sociala egenskaper (se ovan)	0,10	0,12	0,08	0,09	0,07	0,04	0,07	0,08	0,14	0,10
B Partitillhörighet	0,06	0,11	0,04	0,03	0,10	0,04	0,04	0,09	0,06	0,05
Summa A+B	0,14	0,19	0,10	0,11	0,14	0,08	0,10	0,13	0,16	0,12
<i>Antal svarande</i>	8 477	8 457	8 489	8 489	8 471	8 471	8 451	8 478	8 453	8 453

Kommentar: Tabellen redovisar resultatet av 30 regressionsanalyser där de beroende variablerna är de tio enkätfrågorna om vikten av att representera olika grupper som presenterades i tabell 10.1. I tabellens nedre del presenteras med måttet R² hur stor andel av variationen i svaren som förklaras av regressionsmodeller med A) de sociala egenskaper som listas i tabellens vänsterkolumn som oberoende variabler, B) av partitillhörighet som oberoende variabel, respektive C) av både sociala egenskaper och partitillhörighet som oberoende variabler. I tabellens övre del listas regressionskoefficienter som illustrerar effekten av att ha någon av egenskaperna i vänsterkolumnen på viljan att prioritera respektive grupp i kolumnrubrikerna. Värdena kan tolkas som skillnader i medelvärden på prioritetssvärdeskalen (0–100) för respektive grupp. Med svart skuggning markeras effekterna av att själv tillhöra gruppen i fråga. Effekter som inte är signifikanta på .05-nivån har utelutits ur tabellen. Partieffekterna redovisas inte i tabellen.

Resultaten i tabell 10.3 bekräftar att för var och en av de grupper som vi här studerar är politiker som själva tillhör denna grupp mer benägna att prioritera den samma än vad kollegor som inte tillhör gruppen är. Dessa effekter står sig även när vi kontrollerar för om man är landstings- eller kommunpolitiker, vilket parti man tillhör och vilka andra sociala egenskaper man har. I vissa fall, som till ex-

empel i fallet representation av grupperna kvinnor och kristna, verkar gruppmedlemskap vara av särskild stor betydelse. Den minsta effekten av gruppintresse hittar vi för politiker som är arbetare och deras vilja att representera löntagares åsikter och intressen.

Vi ser också överlag att politikernas sociala egenskaper är viktiga för att förstå hur man prioriterar grupper som man inte själv tillhör. I några fall är effekterna på prioriteringen av andra grupper större än gruppintresset. Egenskapen att vara ung har större effekt på viljan att prioritera kvinnors och HBT-personers intressen än på ungdomarnas egna intressen. Den negativa effekten av att vara ung på viljan att prioritera pensionärer, de kristna, jordbrukare och nykterister är också större än denna egengruppseffekt.

För prioritering av kvinnors och kristnas intressen gäller att gruppintresset har lika stor, eller marginellt större, förklaringskraft än partitillhörighet. För övriga grupper är partitillhörigheten viktigare, men samtidigt gäller att i åtta av tio fall är de sociala egenskaperna sammantaget viktigare än partitillhörighet för att förklara variationen i politikernas prioriteringar. De två undantagen är prioriteringen av löntagare och invandrare där partitillhörighet väger tyngst. Särskilt stark är de sociala egenskapernas förklaringskraft i relation till partitillhörighet för grupperna kristna, nykterister och pensionärer.

Om vi fokuserar på vilka grupper som prioriterar grupper som man inte själv tillhör finner vi att kvinnors intressen prioriteras högre av politiker som är upp- vuxna i utlandet, lågutbildade och religiösa. Jordbrukare prioriterar dock kvinnors intressen i lägre grad än andra. HBT-personer prioriteras högre av kvinnor, unga och arbetare. Äldre, jordbrukare, företagare och politiker med frikyrklig bakgrund prioriterar HBT-personers intressen lägre. Invandrades intressen och åsikter prioriteras särskilt högt av yngre, kvinnliga och frikyrkliga politiker.

Kvinnor, äldre, låginkomsttagare, lågutbildade, arbetare och religiösa prioriterar jordbrukares intressen högre än andra. Löntagare prioriteras högre av kvinnor, invandrare, lågutbildade och arbetare men gruppen prioriteras lägre av företagare och jordbrukare. Företagares intressen och åsikter anses viktigare bland kvinnor, invandrare, lågutbildade och religiösa, medan högutbildade och unga prioriterar företagare lägre.

Både ungas och äldres intressen prioriteras högre av kvinnor, låginkomsttagare, lågutbildade och religiösa politiker. Ungdomar prioriterar äldres intressen i lägre grad medan äldre politiker inte skiljer sig från andra när det gäller prioriteringen av ungas intressen. Kristna och nykterister prioriteras av kvinnor, låginkomsttagare, lågutbildade, offentliganställda, och arbetare, medan i synnerhet yngre och högutbildade politiker prioriterar ner dessa grupps intressen.

Slutligen kan vi konstatera att det finns systematiska skillnader mellan hur kommun- respektive landstingsfullmäktigeledamöter prioriterar olika grupper när vi kontrollerar för politikernas sociala egenskaper och partipolitiska tillhörig-

het. För samtliga grupper utom en är det så att landstingspolitiker prioriterar dem något lägre. Det enda undantaget är gruppen HBT-personer som prioriteras i lika hög grad av kommun- och landstingspolitiker.

Aktiv grupprepresentation i en vidare mening

Innan vi lämnar effekterna av grupperns närvaro i politiken skall vi undersöka hurvida de resultat som framkommit i analyserna ovan även står att finna när vi mäter effekten av politikernas sociala tillhörighet på ställningstaganden i mer allmänt formulerade politiska sakfrågor. De frågor som skall analyseras är köns- tillhörighetens betydelse för synen på jämställdhetspolitik, den etniska bakgrundens betydelse för synen på ökat flyktingmottagande samt hushållsinkomstens betydelse för synen på utjämning av inkomstskillnaderna i samhället. Analyserna i detta avsnitt bygger endast på ledamöterna i kommunfullmäktige.

Den första frågan gäller inställningen till förslaget att ”satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män”. Förslaget utgår från en föreställning om att samhället så som det ser ut idag inte är jämställt och att en ökning av jämställdheten skulle vara till kvinnornas fördel. Är det så att kvinnor i högre utsträckning än män finner detta vara ett bra förslag? I tabell 10.4 redovisas resultat som ger svar på den frågan.

Tabell 10.4. Kommunfullmäktigeledamöters inställning till förslaget att satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män efter partitillhörighet och kön (medelvärde 0–100).

Parti	Medelvärde, totalt	Män	Kvinnor	Differens kvinnor-män
Vänsterpartiet	96	95	98	3
Socialdemokraterna	89	86	92	5
Miljöpartiet	93	91	97	6
Centerpartiet	80	77	84	8
Kristdemokraterna	76	74	80	6
Folkpartiet	83	79	88	8
Moderaterna	71	69	76	7
Sverigedemokraterna	69	69	71	2
Annat parti	76	73	83	10
Samtliga ledamöter	83	79	87	8
<i>Antal svarande</i>	8 765	5 123	3 642	

Kommentar: I tabellen redovisas kommunfullmäktigeledamöterna svar på frågan ”Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män”. Siffrorna motsvarar medelvärden på en skala från 0 ”mycket dåligt förslag” till 100 ”mycket bra förslag”. Värdet 50 motsvarar det neutrala svaret ”varken bra eller dåligt”. I tabellen är ledamöterna uppdelade efter partitillhörighet och könstillhörighet. I kolumnen längst till höger anges differensen mellan kvinnor och män.

Och ja, som framgår av tabell 10.4 finns en tydlig könseffekt där kvinnliga ledamöter i samtliga partier tycker att detta politiska förslag är bättre än vad deras manliga partivänner gör. Skillnaderna är något mindre i de rödgröna partierna där också den allmänna inställningen till förslaget är mer positiv än i allianspar-

tierna och i gruppen Övriga partier. I genomsnitt har kvinnliga kommunfullmäktigeledamöter ett medelvärde som ligger åtta enheter högre än vad män har. Förslaget är för övrigt mycket populärt i samtliga partier oavsett könstillhörighet.

Ytterligare ett populärt förslag är att ”ta emot fler flyktingar i kommunen”. I denna fråga är också spridningen mellan partiernas ledamöter större, inte minst på grund av att Sverigedemokraterna kategoriskt tar avstånd från förslaget. Mest positiva till förslaget är ledamöter från Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Ledamöter från Socialdemokraterna och mittenpartierna är något mindre övertygade men ändå klart på den positiva sidan. Bland ledamöter från Moderaterna och från gruppen Övriga partier är ungefär lika många positiva som negativa till förslaget. Vår fråga är nu om politiker som själva har invandrarbakgrund är mer benägna att stötta förslaget än kollegor som är uppvuxna i Sverige? I tabell 10.5 redovisas kommunfullmäktigeledamöternas inställning till förslaget uppdelat efter partitillhörighet och etnisk bakgrund.

Tabell 10.5. Kommunfullmäktigeledamöters inställning till förslaget att ta emot fler flyktingar i kommunen efter partitillhörighet och etnisk bakgrund (medelvärde 1–100).

Parti	Medelvärde, totalt	Uppväxt i Sverige	Uppväxt i utlandet	Differens uppväxt i utlandet–uppväxt i Sverige
Vänsterpartiet	79	78	80	1
Socialdemokraterna	66	66	71	5
Miljöpartiet	77	76	89	13
Centerpartiet	58	58	63	5
Kristdemokraterna	65	65	66	1
Folkpartiet	64	64	67	3
Moderaterna	48	48	50	2
Sverigedemokraterna	3	3	*	
Annat parti	46	45	57	12
Samtliga ledamöter	61	60	68	7
Antal svarande	8 125	7 760	365	

Kommentar: I tabellen visas kommunfullmäktigeledamöternas svar på frågan ”Ta emot fler flyktingar i kommunen”. Siffrorna visar medelvärden på en skala från 0 ”Mycket dåligt förslag” till 100 ”Mycket bra förslag”. Värdet 50 motsvarar det neutrala svaret ”varken bra eller dåligt”. I tabellen är kommunpolitikerna uppdelade efter partitillhörighet och etnisk bakgrund. I kolumnen längst till höger anges differensen mellan dem som vuxit upp i utlandet och de som vuxit upp i Sverige. Asterisk (*) indikerar att antalet svarande i gruppen är för litet för att resultat skall kunna presenteras.

Även i denna fråga ser vi att den sociala representationen har betydelse. I genomsnitt har fullmäktigeledamöter uppvuxna i utlandet sju enheter högre värde på svarsskalan (0–100) än vad deras svenskfödda kollegor har. Invandrapolitiker har högre värden i samtliga partier, även om differenserna inom flera partier är relativt små.

Slutligen ställer vi frågan om politikernas ekonomiska status har betydelse för vilken politik de vill föra. Frågor om inkomstfördelning hör hemma på vänsterhögerdimensionen och har därför i högsta grad med partitillhörighet att göra. Men är det så att välsituerade fullmäktigeledamöter för partierna till vänster är

mindre intresserade av inkomstfördelning än sina partikollegor? Och är mindre bemedlade högerpolitiker mer positiva till omfördelning av inkomster? I tabell 10.6 redovisas hur kommunpolitikerna ställde sig till förslaget att ”minska inkomstklyftorna i samhället” uppdelat efter partitillhörighet och hur hög hushållsinkomst de har.

Tabell 10.6. Kommunfullmäktigeledamöters inställning till förslaget att minska inkomstskillnaderna i samhället efter partitillhörighet och hushållsinkomst (medelvärde 0–100).

Parti	Medelvärde, totalt	Låg inkomst 0–300 tkr	Medelinkomst 300–600 tkr	Hög inkomst 600 tkr och mer	Differens högsta-lägsta inkomst
Vänsterpartiet	95	94	96	97	3
Socialdemokraterna	87	89	88	86	-3
Miljöpartiet	87	90	86	85	-5
Centerpartiet	62	67	63	58	-9
Kristdemokraterna	61	64	63	57	-7
Folkpartiet	53	59	56	49	-10
Moderaterna	41	46	43	37	-9
Sverigedemokraterna	65	72	58	53	-20
Annat parti	68	75	68	59	-16
Samtliga ledamöter	70	76	72	64	-12
<i>Antal svarande</i>	8 734	1 562	4 271	2 901	

Kommentar: I tabellen visas kommunfullmäktigeledamöternas svar på frågan ”Minska inkomstskillnaderna i samhället”. Siffrorna visar medelvärden på en skala från 0 ”Mycket dåligt förslag” till 100 ”Mycket bra förslag”. Värdet 50 motsvarar det neutrala svaret ”varken bra eller dåligt”. I tabellen är ledamöterna uppdelade efter partitillhörighet och nivå på hushållsinkomst. I kolumnen längst till höger anges differensen mellan hög- och låginkomsttagare inom respektive parti.

Partitillhörighet är helt avgörande för ledamöternas inställning till inkomstutjämning i samhället. På den hundrigradiga svarsskalan där värdet 100 står för ”mycket bra förslag” har Vänsterpartiets ledamöter medelvärdet 94 och Moderaternas ledamöter har medelvärdet 46.

Men det intressanta i tabell 10.6 är att också inkomstnivån har betydelse för hur kommunfullmäktigeledamöterna svarar på frågan om att minska inkomstskillnaderna. I samtliga partier utom i Vänsterpartiet är ledamöterna som tillhör gruppen låginkomsttagare mer positiva till att minska inkomstskillnaderna än vad ledamöter i gruppen höginkomsttagarna är. Skillnaderna är större bland de borgerliga partiernas ledamöter än bland de rödgrönas, och allra störst är differensen bland Sverigedemokraternas ledamöter. Den genomsnittliga differensen mellan höginkomsttagare och låginkomsttagare är 12 skalsteg. Notabelt är också att den stora skillnaden verkar ligga mellan låg- och medelinkomsttagare å den ena sidan och höginkomsttagare å den andra. Det tycks med andra ord hända något med politiker som lever i hushåll med mycket goda ekonomiska omständigheter.

Slutsatsen vi kan dra av de tre analyserna i detta avsnitt är att den sociala tillhörigheten och gruppintresset tycks ha signifikanta effekter även när vi undersöker mer allmänt hållna politiska förslag inom områdena jämställdhet, migration och inkomstutjämning.

Alternativ till aktiv grupprepresentation

I anslutning till frågorna om aktiv grupprepresentation i Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen och i Riksdagsundersökningen presenterades tre frågor i form av påståenden som kan tolkas i termer av alternativa representationsideologier i relation till aktiv grupprepresentation. Frågorna gällde huruvida det var viktigt för de valda ledamöterna att personligen ”arbeta med problem för enskilda väljare/människor som har vänt sig till[dem]”, att ”föra fram de åsikter som [de] personligen anser viktiga” samt ”att föra fram [sitt] eget partis politik”.

Ingenting utesluter att våra politiker tycker att samtliga dessa tre uppgifter är viktiga samtidigt som det är viktigt att föra fram en eller flera gruppers åsikter och intressen. Och när vi begrundar svaren i resultaten i 10.7 ser vi att så också verkar vara fallet. I tabellen jämförs hur inställningen till vikten att representera enskilda individer, de egna åsikterna samt partiets politik varierar mellan ledamöter från olika partier och mellan folkvalda på de tre politiska nivåerna.

Tabell 10.7. Folkvaldas inställning till olika representationsuppgifter efter politisk nivå och partitillhörighet (medelvärde 0–100).

Representationsuppgift	Nivå	Totalt	V	S	Mp	C	Kd	Fp	M	SD	Övr
Arbeta med problem för enskilda väljare/människor som har vänt sig till dig	Riksdag	79	66	79	65	81	82	83	82		
	Landsting	72	62	71	67	75	73	76	75	77	68
	Kommun	73	69	73	70	75	76	74	74	81	77
Föra fram de åsikter som du personligen anser är viktiga	Riksdag	81	73	77	81	85	85	85	86		
	Landsting	74	66	70	80	77	76	82	79	83	67
	Kommun	74	70	71	76	76	74	78	77	78	75
Föra fram ditt eget partis politik	Riksdag	94	96	98	96	89	98	91	90		
	Landsting	91	93	93	97	89	92	89	90	100	90
	Kommun	89	89	92	92	87	88	87	88	92	88

Kommentar: Tabellen redovisar hur viktiga ledamöterna i riksdag, landstings- och kommunfullmäktige anser att de tre representationsuppgifterna är. Siffrorna visar medelvärden på en skala där 0 står för svarsalternativet ”helt oviktigt” och 100 för svarsalternativet ”mycket viktigt”. Antalet svarvande i riksdagen var 321–324, i landstingen 1 168–1 178 och i kommunerna 8 558–8 598. Uppgifterna för riksdagen är hämtade från Riksdagsundersökningen 2006.

De allra flesta folkvalda anser att samtliga tre representationsuppgifter är mycket eller ganska viktiga. Medelvärdena bland riksdagsledamöter är något högre för samtliga tre påståenden. ”Att föra fram [det egna] partiets politik” är den av de tre representationsuppgifterna som ledamöterna prioriterar högst. Medelvärdena för denna fråga är 89 i kommunerna, 91 i landstingen och 94 i riksdagen och några systematiska partiskillnader mellan nivåerna finns inte.

Uppgiften att föra fram åsikter som man personligen anser vara viktiga har på samtliga tre nivåer ett marginellt försteg framför uppgiften att arbeta med problem som enskilda har fört fram. För båda dessa uppgifter gäller också att ledamöter från de borgerliga partierna och från Sverigedemokraterna prioriterar dem något högre grad än vad ledamöter från Socialdemokraterna och Vänster-

partiet gör. Miljöpartiets ledamöters värden liknar de borgerligas i frågan om vikten av att prioritera de egna åsikterna men de ligger närmare ledamöter från Socialdemokraterna och Vänsterpartiet när det gäller den relativa skepsisen mot att föra fram enskildas problem.

Hur hänger då inställningen i dessa frågor samman med frågan om aktiv grupprepresentation? Är det så att folkvalda som väljer att prioritera några av de tre representationsuppgifterna i lägre grad säger sig vilja föra fram sociala grupperns åsikter och intressen?

Svaret på denna fråga är ett klart nej. Kommunfullmäktigeledamöterna tycks inte se någon motsättning i att särskilt företräda sociala grupper å ena sidan och att tycka de tre representationsuppgifterna i tabell 10.7 är viktiga. Tvärtom finns ett positivt samband mellan inställningen till alla de tre uppgifterna och viljan att särskilt representera samtliga tio av de i kapitlet analyserade sociala grupperna. Det man möjligen kan säga är att sambandet mellan viljan att ”arbeta med problem för enskilda väljare/människor som har vänt sig till [ledamöterna]” och att representera olika grupper är tämligen starkt medan sambandet mellan att viljan att ”föra fram de åsikter som [ledamöterna] personligen anser är viktiga” och viljan att representera olika sociala grupper är mycket svagare.

Konklusion

Att som folkvald i Sverige aktivt representera en rad olika sociala grupperns åsikter och intressen är inte kontroversiellt. Det tycks tvärtom vara normen på samtliga politiska nivåer, bland samtliga partiers ledamöter och i kommuner och landsting över hela landet. När riksdagsledamöter och ledamöter i kommun- och landstingsfullmäktige särskilt säger sig vilja föra fram grupperns åsikter och intressen står detta i ledamöternas egen föreställningsvärd inte alls i strid med representationsideologier som att representera sitt partis åsikter eller att föra fram sina egna åsikter.

Men att aktiv social representation är vanligt betyder inte att det råder någon enighet kring vilka grupper som skall representeras och i vilken utsträckning. Ledamöter från vissa partier är mer benägna att främja vissa grupperns intressen än andra, och skillnaderna mellan olika kommuners ledamöter i hur man väljer att prioritera mellan olika grupper är påfallande.

I samtliga de fall som vi har haft möjligheten att studera gäller att folkvalda som tillhör en viss social grupp har en benägenhet att i politiken särskilt prioritera denna gruppns intressen. Denna gruppintresseeffekt gäller oavsett vilket parti politikerna tillhör. För de flesta grupper är dock partitillhörighet en tyngre faktor än gruppintresset för att förklara prioriteringarna. Men resultaten visar samtidigt att när vi tar hänsyn till politikernas sociala tillhörighet i bredare bemärkelse så är

detta en viktigare förklaring än partitillhörighet till i vilken grad man tycker det är viktigt att föra fram olika gruppers åsikter och intressen.

Sammanfattning av några av kapitlets resultat

- De grupper som prioriteras högst i kommun- och landstingspolitiken är unga, pensionärer och kvinnor. Lägst prioriteras HBT-personer, nykterister och kristna.
- För de flesta grupper gäller att skillnaderna mellan hur de prioriteras skiljer sig stort mellan olika kommuner och företrädare för olika partier. De största partiskillnaderna rör grupperna invandrare och HBT-personer, där ledamöter från Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna står mycket långt ifrån varandra.
- För alla grupper som vi har undersökt gäller att om en ledamot tillhör denna grupp så är man också mer benägen att prioritera denna grupps åsikter och intressen. Det gäller även om man tar hänsyn till partitillhörighet.
- Att säga sig särskilt företräda gruppers åsikter och intressen i kommunpolitiken är inget kontroversiellt – nästan alla ledamöter uppger sig företräda ett flertal grupper. De tycks heller inte se någon motsättning i att särskilt företräda utpekade grupper och att samtidigt instämma i att det är viktigt att föra fram det egna partiets politik.

11 Fullmäktigeledamöter tycker om demokrati

I vår bok har vi analyserat vad Sveriges fullmäktigeledamöter tycker om många olika saker: om politik, om medborgare, om governance, om makt, om protester och hot, om konflikter, om sina uppdrag, om sig själva och om sociala grupper. I detta sista kapitel skall vi sammanfatta några av våra mest intressanta och oväntade resultat. Vi avslutar kapitlet med resultat från en enkätfråga som på sätt och vis summerar de teman som boken har tagit upp: Hur nöjda är fullmäktigeledamöterna med demokratin i den egna kommunen och i det egna landstinget?

Undersökningens resultat i sammanfattning

Fullmäktigeledamöternas sociala bakgrund spelar stor roll för vad de tycker om demokrati och inte minst för vilken politik de vill föra. Vi har kunnat konstatera att ledamöter oavsett partitillhörighet anser att det är särskilt viktigt att föra fram intressen och åsikter för grupper som de själva tillhör. Vi har också bekräftat tidigare forskning som visat vilka grupper som är underrepresenterad i politiken: unga, äldre, arbetare, invandrare, lågutbildade, lågavlönade och, i kommunerna, även kvinnor, uppgår inte alls till den andel bland de folkvalda som de har bland medborgarna. Resultaten pekar också på att många av dessa grupper har svårare att göra politisk karriär när de väl blivit valda till fullmäktige.

När politiska beslut fattas konkurrerar många lokala aktörer om inflytandet. Om ledamöterna själva bedömer vilka aktörer som har störst inflytande hamnar kommunstyrelsen och dess ordförande främst, men inte långt därefter kommer tjänstemännen. Vi har också kunnat konstatera att en stor andel av ledamöterna anser att tjänstemännen bör ha mindre inflytande än de har idag. Ur ledamöternas svar utläser vi också ett samband mellan hur kunniga olika aktörer är och hur stort inflytande de uppfattas ha. Dessutom finns för kommunstyrelsens ordförande och tjänstemän ett tydligt samband mellan uppfattad kunskap och hur ledamöterna tycker att deras inflytande borde förändras: De kommunfullmäktigeledamöter som anser att aktörerna har mycket kunskap är också mer positivt

inställda till att de ska ha ökat inflytande För en aktör gäller dock att det uppfattade inflytandet inte når upp till den nivå som ledamöterna uppfattar att dess kunskap berättigar till – och det är ledamöternas uppfattning om sig själva.

Ledamöters inflytande i politiken beror på flera faktorer. En självklar sådan är vilken position de har i den politiska hierarkin, något som i sin tur beror på hur länge de varit verksamma i politiken. En annan faktor som förklarar ledamöternas möjlighet till inflytande är om de tillhör den regerande majoriteten eller oppositionen i fullmäktige. Ledamöter från majoritetssidan som har en formellt sett lägre positioner kan uppleva sig ha högre inflytande än vad oppositionsledamöter på högre poster har.

Huruvida ledamöter har en hög position i politiken, eller om de tillhör styrande majoriteten har generellt visat sig vara en viktig förklaringsfaktor både för vilken politik de vill föra och hur de ser på demokrati och medborgardialog. Ledamöter som är medlemmar i kommunstyrelsen eller tillhör den styrande majoriteten står generellt sett längre till höger än andra ledamöter – oavsett partitillhörighet. Kommunfullmäktigeledamöter i den styrande majoriteten är klart mer negativa till deltagardemokrati och medborgardialog jämfört med ledamöter i opposition

Överlag är dock ledamöterna positiva till medborgardialog – i samtliga skeden i den politiska processen. Framst önskar ledamöterna dock att dialogen bör äga rum tidigt i processen när idéer väcks och i sent när beslut skall utvärderas. Dessutom är de särskilt intresserade av att föra dialog med det egna partiets väljare och medborgare som normalt har svårt att göra sin röst hörd. Att samtala med representanter för enfråge- och aktionsgrupper hamnar däremot långt ner på prioritetlistan. Kommunfullmäktigeledamöternas relativa kallsinne till att lyssna av den kommunala folkviljan via opinionsundersökningar och medborgarpaneler var en överraskning för oss.

Partierna har en nyckelroll i den svenska demokratin och partitillhörighet har en helt avgörande betydelse för att förklara ledamöters ställningstaganden i politiska frågor, i synnerhet när dessa frågor är kopplade till vänster-högerdimensionen. Men när det gäller åsikter kring hur demokratin bör fungera tycks vänster-högerdimensionen spela en mindre roll. Här finner vi istället ledamöterna från vad som kan kallas antietablissemangspartierna, det vill säga Vänsterpartiet, Miljöpartiet, Sverigedemokraterna och lokala partier, vid den ena åsiktspolen medan ledamöterna från socialdemokraterna och den borgerliga alliansen befinner sig vid den andra. Antietablissemangspartiernas ledamöter är till exempel överlag mer positiva till deltagardemokratiska reformer och mer kritiska till de institutioner som bygger upp den representativa demokratin.

I vår undersökning har vi kunnat göra vissa jämförelser mellan politiker på olika politiska nivåer. Gruppen landstingspolitiker är till exempel något äldre än gruppen kommunpolitiker och innehåller också en högre andel kvinnor. De har

också i högre grad en utbildningsbakgrund inom hälso- och sjukvård. I de allra flesta fall finns dock inga stora skillnader mellan vad landstingspolitiker och kommunpolitiker tycker om politik och demokrati.

Den traditionella hierarkin i det svenska flernivåsystemet har under senare år blivit något mindre entydig på grund av nya förvaltningspolitiska organisationsideal. Mellankommunal samverkan, verksamhet på entreprenad och regionala utvecklingsnätverk där kommunala organisationer samarbetar med privata aktörer är i dag mycket vanligt. Vår undersökning visar att kommunpolitiker överlag ser mycket positivt på denna utveckling, inte minst vad gäller effekterna på den lokala servicen och tillväxten. Möjligen finns vissa farhågor vad gäller hur dessa organisationsformer påverkar den lokala demokratin och möjligheterna för medborgarna att utkräva politiskt ansvar. Ett spännande och oväntat resultat i detta sammanhang är att ledamöter som i högre grad anser att det går att lita på andra människor är mer positiva till att medverka i kommunalförbund och regionala utvecklingsnätverk

Ett tema i vår bok har varit politiska konflikter och vi har visat att graden av upplevd politisk konflikt varierar stort mellan olika kommuner. Förklaringen till detta tycks endast till mindre del vara att politikerna är oense i centrala politiska sakfrågor. Tecken tyder på att konfliktnivån inom fullmäktige är högre i kommuner där medborgarprotester och hot mot politiker är vanligare. Hot mot politiker förekommer enligt våra resultat i oroande stor utsträckning. Omkring var tionde fullmäktigeledamot i kommuner och landsting har blivit hotade under det senaste året. Hoten riktas i första hand mot heltidspolitiker. Ledamöter från Sverigedemokraterna är särskilt utsatta.

Hur nöjda är fullmäktigeledamöterna med demokratin i sin kommun och i sitt landsting?

I demokratiforskningen hamnar fokus lätt på demokratins problem. Hot, konflikter och brister i representativitet är en del av våra fullmäktigeledamöters vardag. Mot den bakgrunden tycker vi det kan vara lämpligt att avsluta vår bok med några rader om hur väl demokratin faktiskt fungerar, i alla fall om vi får tro fullmäktigeledamöterna själva. Det visar sig nämligen att omkring 80 procent av ledamöterna är nöjda med hur demokratin fungerar i den egna kommunen och det egna landstinget landstinget.

I tabell 11.1 redovisas de tio kommuner som är mest nöjda och de tio kommuner som är minst nöjda med demokratin i den egna kommunen. Balansmåttén i tabellen visar andelen ledamöter som är mycket eller ganska nöjda minus andelen ledamöter som inte är särskilt nöjda eller inte alls är nöjda. Balansmättet kan med andra ord variera mellan +100 (alla är nöjda) och -100 (alla är missnöjda).

Tabell 11.1. Svenska kommuner där kommunfullmäktigeledamöterna är mest och minst nöjda med demokratin (balansmått).

Mest nöjda	Kommun	Balansmått	Minst nöjda	Kommun	Balansmått
1	Fagersta	+100	1	Vaxholm	-18
2	Habo	+100	2	Torsås	-11
3	Kil	+100	3	Rättvik	-8
4	Mjölby	+100	4	Orust	±0
5	Varberg	+96	5	Österåker	+3
6	Surahammar	+91	6	Pajala	+6
7	Tidaholm	+91	7	Nykvarn	+6
8	Falun	+91	8	Munkedal	+7
9	Haparanda	+89	9	Värmdö	+7
10	Jönköping	+89	10	Eda	+8

Kommentar: Tabellen visar balansmått för frågan "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i den kommun där du bor?". Antalet svarande är 8 357 och det genomsnittliga balansmålet för samtliga kommuner är +58.

I fyra kommuner, Fagersta, Habo, Kil och Mjölby, har samtliga svarande uppgett att de är mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerar. Bara i tre kommuner är det fler som är missnöjda med hur demokratin fungerar än som är nöjda: Vaxholm (-18), Torsås (-11) och Rättvik (-8).

I tabell 11.2 redovisas hur nöjda ledamöterna är med demokratin i Sveriges landsting och regioner. I tabellen görs också jämförelser mellan vad landstingsledamöterna själva tycker och vilken bedömning kommunfullmäktigeledamöterna som inte har uppdrag i landstinget gör av demokratin i det landsting där de bor.

Tabell 11.2. Sveriges landsting/regioner där landstings- och kommunfullmäktigeledamöterna är mest och minst nöjda med demokratin (balansmått).

	LF	KF	Diff		LF	KF	Diff
Kalmar	90	37	-53	Värmland	53	6	-47
Jönköping	85	46	-39	Uppsala	53	38	-15
Södermanland	80	2	-78	Västerbotten	53	22	-31
Halland	79	52	-27	Östergötland	51	16	-35
Västra Götaland	74	33	-41	Västernorrland	50	17	-33
Västmanland	74	31	-43	Jämtland	48	18	-30
Blekinge	72	32	-40	Stockholm	41	22	-19
Skåne	68	18	-50	Dalarna	23	-2	-25
Örebro	68	57	-11	Gävleborg	15	-18	-33
Kronoberg	66	19	-47	Norrbottn	12	-12	-24
				<i>Samtliga landsting</i>	57	23	-34

Kommentar: Tabellen visar balansmått för frågan "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i landstinget/regionen där du bor?" Balansmåttan gäller dels för samtliga landstingsfullmäktigeledamöter i varje län (LF), dels för de kommunfullmäktigeledamöter i länet som inte samtidigt är landstingsfullmäktigeledamöter (KF). Resultaten är sorterade efter hur nöjda landstingspolitikerna är. Antalet svarande i landstingen är 1 136 och i kommunerna 7 861.

Överlag är landstingsledamöterna mycket nöjda med demokratin i sina landsting. Det genomsnittliga balansmålet i Sveriges samtliga landsting är +57. I samtliga landsting gäller att en majoritet av ledamöterna är positiva. De tre landsting som ligger i topp är Kalmar (+90), Jönköping (+85) och Södermanland (+80). Minst nöjd är ledamöterna i Norrbotten (+12) och Gävleborg (+15).

Ett intressant resultat i tabell 11.2 är att landstingspolitikerna är betydligt mer nöjda med demokratin i landstingen än vad kommunpolitikerna i samma län är. I genomsnitt skiljer det 34 enheter på skalan från -100 till 100. Minst är skillnaden i Örebro där kommunpolitikerna endast ligger 11 skalsteg efter landstingspolitikerna i nöjdhet (+57 jämfört med +68). Den absolut största skillnaden hittar vi i Södermanland där landstingspolitikerna själva är mycket nöjda (+80) medan kommunpolitikerna endast har ett balansmål på +2.

Vad är det då som förklarar varför vissa ledamöter är mer nöjda med demokratin i sin kommun än andra? Svaret på den frågan är givetvis komplext och skulle vara värd en egen studie. I denna bok har vi lyft fram en rad olika faktorer som är viktiga för att förstå hur den lokala demokratin fungerar och dessa spelar också roll för hur nöjda ledamöterna är med demokratin. I våra resultat finner vi till exempel att ledamöter som tillhör den politiska majoriteten i en kommun och ledamöter som har höga positioner är mer nöjda med demokratin än andra ledamöter. Ledamöter från större och mer etablerade partier är mer nöjda än ledamöter från mindre och mer etablissemangskritiska partier. Dessa resultat ligger i linje med flera andra i vår bok där ledamöter på mer inflytelserika positioner är mer nöjda med de rådande demokratiska processerna och institutionerna och mer kritiska till alternativa demokratiformer som skulle kunna rubba maktbalansen.

Vi kan också konstatera att ledamöter i kommuner där den politiska ledningen uppfattas som mer kunnig också är mer nöjda med demokratin. En faktor som däremot tycks göra ledamöterna mindre nöjda med demokratin är förekomsten av partipolitiska konflikter.

Slutligen kan vi notera att kommunfullmäktigeledamöternas demokratiska ideal spelar roll för hur väl de tycker att demokratin fungerar. Ju högre andel av en kommuns ledamöter som föredrar den representativa demokratins arbetsformer framför de deltagardemokratiska, desto nöjdare är ledamöterna med demokratin.

Appendix 1

Sveriges 290 kommuner rangordnade från vänster till höger enligt kommunfullmäktigeledamöternas genomsnittliga placering på vänster-högerskalan (medelvärde 0–10)

<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Viktat medelvärde på högerskalan</i>	<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Viktat medelvärde på högerskalan</i>
1	Överkalix	2,51	33	Bromölla	3,92
2	Arjeplog	2,90	34	Munkfors	3,93
3	Malå	2,97	35	Trollhättan	3,94
4	Degerfors	3,18	36	Strömsund	3,94
5	Skellefteå	3,21	37	Olofström	3,95
6	Fagersta	3,28	38	Köping	3,95
7	Dorotea	3,32	39	Ale	3,99
8	Ragunda	3,39	40	Luleå	4,01
9	Gällivare	3,43	41	Ljusnarsberg	4,01
10	Pajala	3,44	42	Söderhamn	4,02
11	Piteå	3,46	43	Övertorneå	4,03
12	Åsele	3,47	44	Hudiksvall	4,04
13	Arvidsjaur	3,51	45	Smedjebacken	4,04
14	Timrå	3,55	46	Borlänge	4,05
15	Älvsbyn	3,59	47	Vännäs	4,07
16	Kiruna	3,61	48	Sorsele	4,07
17	Jokkmokk	3,62	49	Hallstahammar	4,07
18	Tidaholm	3,65	50	Vimmerby	4,09
19	Hällefors	3,68	51	Hagfors	4,09
20	Haparanda	3,69	52	Forshaga	4,09
21	Skinnskatteberg	3,70	53	Storuman	4,10
22	Storfors	3,71	54	Orsa	4,10
23	Örnsköldsvik	3,71	55	Kumla	4,10
24	Laxå	3,72	56	Sollefteå	4,11
25	Kramfors	3,78	57	Karlskoga	4,11
26	Ånge	3,79	58	Grums	4,12
27	Hofors	3,81	59	Kil	4,12
28	Krokom	3,82	60	Bjuv	4,12
29	Ludvika	3,83	61	Alvesta	4,16
30	Lycksele	3,85	62	Sandviken	4,16
31	Lessebo	3,88	63	Oxelösund	4,16
32	Boxholm	3,89	64	Hallsberg	4,17

POLITIK PÅ HEMMAPLAN

<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Viktat medelvärde på högerkalan</i>	<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Viktat medelvärde på högerkalan</i>
65	Ockelbo	4,17	113	Trelleborg	4,56
66	Hultsfred	4,18	114	Mjölby	4,56
67	Bräcke	4,19	115	Boden	4,58
68	Surahammar	4,20	116	Mark	4,59
69	Härjedalen	4,22	117	Tierp	4,60
70	Oskarshamn	4,22	118	Vingåker	4,61
71	Östersund	4,22	119	Herrljunga	4,61
72	Hedemora	4,22	120	Gnesta	4,62
73	Norsjö	4,23	121	Uppvidinge	4,62
74	Sala	4,24	122	Eda	4,62
75	Nybro	4,24	123	Lilla Edet	4,63
76	Askersund	4,27	124	Vansbro	4,65
77	Örebro	4,28	125	Flen	4,65
78	Falköping	4,29	126	Svalöv	4,66
79	Vilhelmina	4,30	127	Säter	4,68
80	Älvkarleby	4,30	128	Nordmaling	4,68
81	Botkyrka	4,30	129	Bollnäs	4,68
82	Falkenberg	4,30	130	Leksand	4,69
83	Katrineholm	4,31	131	Jönköping	4,69
84	Arvika	4,31	132	Ljungby	4,69
85	Kalix	4,35	133	Nordanstig	4,69
86	Nässjö	4,37	134	Lysekil	4,71
87	Karlshamn	4,38	135	Vindeln	4,73
88	Uddevalla	4,39	136	Mariestad	4,73
89	Lindesberg	4,39	137	Arboga	4,75
90	Emmaboda	4,40	138	Malmö	4,75
91	Gislaved	4,40	139	Kalmar	4,76
92	Färgelanda	4,41	140	Munkedal	4,76
93	Filipstad	4,41	141	Gagnef	4,77
94	Ronneby	4,43	142	Osby	4,77
95	Gotland	4,43	143	Värnamo	4,77
96	Töreboda	4,43	144	Halmstad	4,77
97	Göteborg	4,45	145	Valdemarsvik	4,77
98	Torsby	4,45	146	Götene	4,77
99	Finspång	4,46	147	Strängnäs	4,78
100	Avesta	4,47	148	Varberg	4,79
101	Falun	4,48	149	Högsby	4,80
102	Ljusdal	4,49	150	Sunne	4,81
103	Umeå	4,50	151	Alingsås	4,82
104	Lidköping	4,51	152	Skurup	4,82
105	Norberg	4,51	153	Ödeshög	4,82
106	Nora	4,51	154	Kinda	4,82
107	Gullspång	4,52	155	Motala	4,82
108	Eslöv	4,52	156	Perstorp	4,83
109	Sölvesborg	4,53	157	Vadstena	4,83
110	Åtvidaberg	4,53	158	Åmål	4,83
111	Borås	4,54	159	Rättvik	4,83
112	Vänersborg	4,55	160	Sundsvall	4,84

<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Viktat medelvärde på högerkalan</i>	<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Viktat medelvärde på högerkalan</i>
161	Orust	4,84	209	Stenungsund	5,16
162	Bollebygd	4,85	210	Robertsfors	5,17
163	Kristinehamn	4,87	211	Tranemo	5,17
164	Norrhälje	4,88	212	Linköping	5,17
165	Malung	4,88	213	Sundbyberg	5,21
166	Lund	4,89	214	Upplands Väsby	5,21
167	Norrköping	4,90	215	Landskrona	5,22
168	Östhammar	4,90	216	Laholm	5,22
169	Årjäng	4,90	217	Växjö	5,23
170	Eskilstuna	4,91	218	Klippan	5,24
171	Lekeberg	4,94	219	Mölnadal	5,24
172	Kristianstad	4,95	220	Tyresö	5,25
173	Skara	4,95	221	Tjörn	5,26
174	Karlskrona	4,95	222	Härnösand	5,26
175	Haninge	4,96	223	Västerås	5,29
176	Älmhult	4,97	224	Hjo	5,29
177	Härbyda	4,98	225	Ystad	5,30
178	Nynäshamn	4,98	226	Åstorp	5,30
179	Heby	5,00	227	Tingsryd	5,31
180	Strömstad	5,01	228	Habo	5,31
181	Älvdalen	5,02	229	Vaggeryd	5,31
182	Eksjö	5,02	230	Mora	5,32
183	Kungälv	5,03	231	Ulricehamn	5,33
184	Gävle	5,03	232	Burlöv	5,33
185	Sigtuna	5,04	233	Lerum	5,35
186	Nyköping	5,04	234	Höör	5,35
187	Mönsterås	5,05	235	Partille	5,37
188	Upplands-Bro	5,05	236	Bjurholm	5,38
189	Karlstad	5,07	237	Östra Göinge	5,38
190	Bengtsfors	5,07	238	Vara	5,38
191	Hässleholm	5,07	239	Markaryd	5,39
192	Hammarö	5,07	240	Ovanåker	5,42
193	Berg	5,07	241	Borgholm	5,45
194	Tibro	5,07	242	Svenljunga	5,45
195	Vetlanda	5,07	243	Järfälla	5,47
196	Mellerud	5,07	244	Huddinge	5,48
197	Kävlinge	5,08	245	Aneby	5,50
198	Säffle	5,08	246	Söderköping	5,50
199	Dals-Ed	5,09	247	Grästorp	5,51
200	Tranås	5,10	248	Trosa	5,53
201	Mörbylånga	5,10	249	Hylte	5,54
202	Västervik	5,10	250	Åre	5,58
203	Värgårda	5,11	251	Karlsborg	5,60
204	Skövde	5,13	252	Kungsör	5,61
205	Helsingborg	5,14	253	Gnosjö	5,63
206	Torsås	5,14	254	Svedala	5,63
207	Enköping	5,14	255	Håbo	5,64
208	Södertälje	5,15	256	Tomelilla	5,65

POLITIK PÅ HEMMAPLAN

<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Viktat medelvärde på högerkalan</i>	<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Viktat medelvärde på högerkalan</i>
257	Ydre	5,67	274	Vallentuna	5,94
258	Värmdö	5,67	275	Sjöbo	5,94
259	Örkelljunga	5,70	276	Nacka	5,98
260	Stockholm	5,74	277	Kungsbacka	6,08
261	Tanum	5,74	278	Essunga	6,08
262	Sävsjö	5,75	279	Solna	6,10
263	Staffanstorp	5,75	280	Höganäs	6,12
264	Uppsala	5,77	281	Vaxholm	6,18
265	Simrishamn	5,80	282	Lomma	6,19
266	Salem	5,82	283	Ekerö	6,33
267	Ängelholm	5,83	284	Sollentuna	6,48
268	Sotenäs	5,85	285	Hörby	6,58
269	Knivsta	5,87	286	Mullsjö	6,72
270	Nykvarn	5,89	287	Täby	7,12
271	Båstad	5,91	288	Lidingö	7,15
272	Öckerö	5,91	289	Danderyd	7,50
273	Österåker	5,94	290	Vellinge	7,89

Appendix 2

Sveriges 290 kommuner rangordnade efter hur positiva de är till deltagardemokrati enligt kommunfullmäktigeledamöternas genomsnittliga svar (balansmått där minusvärden anger övervikt för representativ demokrati och plusvärden övervikt för deltagardemokrati).

<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Balansmått</i>	<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Balansmått</i>
1	Upplands-Bro	+10	32	Tranås	-25
2	Herrljunga	0	33	Bjurholm	-26
3	Älvdalen	0	34	Södertälje	-26
4	Perstorp	-4	35	Köping	-27
5	Jokkmokk	-5	36	Nybro	-27
6	Vaxholm	-5	37	Svenljunga	-27
7	Storuman	-9	38	Vilhelmina	-27
8	Hällefors	-12	39	Härnösand	-28
9	Filipstad	-13	40	Markaryd	-28
10	Strömsund	-13	41	Olofström	-28
11	Norsjö	-14	42	Svalöv	-28
12	Värmdö	-14	43	Halmstad	-29
13	Degerfors	-15	44	Svedala	-29
14	Torsås	-15	45	Gagnef	-30
15	Heby	-17	46	Gotland	-30
16	Norberg	-17	47	Krokom	-30
17	Sigtuna	-17	48	Malmö	-30
18	Hallstahammar	-18	49	Norrtälje	-30
19	Lindesberg	-20	50	Ulricehamn	-30
20	Ekerö	-21	51	Falköping	-31
21	Gällivare	-21	52	Malung	-31
22	Knivsta	-21	53	Mönsterås	-31
23	Nykvarn	-22	54	Upplands Väsby	-31
24	Burlöv	-23	55	Stockholm	-32
25	Malå	-23	56	Östersund	-32
26	Vännäs	-23	57	Arjeplog	-33
27	Bromölla	-25	58	Arvidsjaur	-33
28	Härjedalen	-25	59	Boden	-33
29	Järfälla	-25	60	Botkyrka	-33
30	Norrköping	-25	61	Gnosjö	-33
31	Orust	-25	62	Haparanda	-33

POLITIK PÅ HEMMAPLAN

<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Balansmått</i>	<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Balansmått</i>
63	Högsby	-33	113	Dorotea	-42
64	Pajala	-33	114	Gnesta	-42
65	Sandviken	-33	115	Hofors	-42
66	Uppvidinge	-33	116	Karlstad	-42
67	Vadstena	-33	117	Kiruna	-42
68	Värgårda	-33	118	Nacka	-42
69	Forshaga	-35	119	Orsa	-42
70	Lidingö	-35	120	Storfors	-42
71	Ljusdal	-35	121	Ödeshög	-42
72	Tierp	-35	122	Karlshamn	-43
73	Umeå	-35	123	Leksand	-43
74	Eksjö	-36	124	Sotenäs	-43
75	Grums	-36	125	Uppsala	-43
76	Laxå	-36	126	Borås	-44
77	Mörbylånga	-36	127	Huddinge	-44
78	Skellefteå	-36	128	Skurup	-44
79	Vallentuna	-36	129	Sunne	-44
80	Ånge	-36	130	Alingsås	-45
81	Örnsköldsvik	-36	131	Falun	-45
82	Danderyd	-37	132	Landskrona	-45
83	Kalix	-37	133	Nyköping	-45
84	Linköping	-37	134	Alvesta	-46
85	Lund	-37	135	Gävle	-46
86	Piteå	-37	136	Växjö	-46
87	Åsele	-37	137	Bollnäs	-47
88	Arboga	-38	138	Fagersta	-47
89	Borlänge	-38	139	Hallsberg	-47
90	Bräcke	-38	140	Hjo	-47
91	Karlskrona	-38	141	Ljusnarsberg	-47
92	Rättvik	-38	142	Mellerud	-47
93	Skövde	-38	143	Säter	-47
94	Sävsjö	-38	144	Avesta	-48
95	Trelleborg	-38	145	Hedemora	-48
96	Uddevalla	-38	146	Lidköping	-48
97	Överkalix	-38	147	Nora	-48
98	Övertorneå	-38	148	Simrishamn	-48
99	Tanum	-39	149	Strömstad	-48
100	Tidaholm	-39	150	Tingsryd	-48
101	Finspång	-40	151	Vimmerby	-48
102	Nynäshamn	-40	152	Bollebygd	-50
103	Ockelbo	-40	153	Hagfors	-50
104	Oskarshamn	-40	154	Sundbyberg	-50
105	Ronneby	-40	155	Sölvesborg	-50
106	Vetlanda	-40	156	Torsby	-50
107	Vingåker	-40	157	Gislaved	-51
108	Grästorp	-41	158	Sjöbo	-51
109	Höganäs	-41	159	Essunga	-52
110	Kungälv	-41	160	Klippan	-52
111	Smedjebacken	-41	161	Vänersborg	-52
112	Älvkarleby	-41	162	Älvbyn	-52

<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Balansmätt</i>	<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Balansmätt</i>
163	Haninge	-53	213	Åtvidaberg	-60
164	Hörby	-53	214	Borgholm	-61
165	Kristinehamn	-53	215	Emmaboda	-61
166	Mark	-53	216	Färgelanda	-61
167	Nässjö	-53	217	Hammarö	-61
168	Ragunda	-53	218	Håbo	-61
169	Ale	-54	219	Hässleholm	-61
170	Båstad	-54	220	Mora	-61
171	Eslöv	-54	221	Salem	-61
172	Staffanstorps	-54	222	Askersund	-62
173	Strängnäs	-54	223	Jönköping	-62
174	Vansbro	-54	224	Munkfors	-62
175	Värnamo	-54	225	Höör	-63
176	Västervik	-54	226	Kil	-63
177	Årjäng	-54	227	Sollefteå	-63
178	Hudiksvall	-55	228	Sollentuna	-63
179	Kristianstad	-55	229	Tyresö	-63
180	Lycksele	-55	230	Vellinge	-63
181	Munkedal	-55	231	Ängelholm	-63
182	Örebro	-55	232	Lilla Edet	-64
183	Eskilstuna	-56	233	Arvika	-65
184	Flen	-56	234	Karlskoga	-65
185	Kungsbacka	-56	235	Tibro	-65
186	Åre	-56	236	Timrå	-65
187	Åstorp	-56	237	Vaggeryd	-65
188	Laholm	-57	238	Östhammar	-65
189	Ljungby	-57	239	Berg	-66
190	Säffle	-57	240	Surahammar	-66
191	Söderhamn	-57	241	Göteborg	-67
192	Ystad	-57	242	Ludvika	-67
193	Eda	-58	243	Mariestad	-67
194	Enköping	-58	244	Härryda	-68
195	Kalmar	-58	245	Mjölby	-68
196	Luleå	-58	246	Varberg	-68
197	Lysekil	-58	247	Skinnskatteberg	-69
198	Motala	-58	248	Dals-Ed	-70
199	Vara	-58	249	Hylte	-70
200	Älmhult	-58	250	Osby	-70
201	Katrineholm	-60	251	Ovanåker	-70
202	Kungsör	-60	252	Trollhättan	-70
203	Lerum	-60	253	Sorsele	-71
204	Lessebo	-60	254	Tjörn	-71
205	Oxelösund	-60	255	Åmål	-71
206	Skara	-60	256	Öckerö	-71
207	Solna	-60	257	Kinda	-72
208	Söderköping	-60	258	Kramfors	-72
209	Trosa	-60	259	Mölnadal	-72
210	Täby	-60	260	Sundsvall	-72
211	Töreboda	-60	261	Österåker	-72
212	Västerås	-60	262	Östra Göinge	-72

POLITIK PÅ HEMMAPLAN

<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Balansmått</i>	<i>Rang</i>	<i>Kommun</i>	<i>Balansmått</i>
263	Aneby	-73	277	Örkelljunga	-79
264	Falkenberg	-73	278	Boxholm	-80
265	Kumla	-73	279	Mullsjö	-80
266	Partille	-73	280	Tomelilla	-80
267	Sala	-73	281	Habo	-82
268	Valdemarsvik	-73	282	Stenungsund	-84
269	Helsingborg	-74	283	Hultsfred	-85
270	Kävlinge	-74	284	Tranemo	-85
271	Lekeberg	-75	285	Bjuv	-87
272	Lomma	-75	286	Gullspång	-87
273	Ydre	-75	287	Karlsborg	-90
274	Bengtstors	-76	288	Robertsfors	-90
275	Vindeln	-76	289	Götene	-92
276	Nordanstig	-78	290	Nordmaling	-100

Referenser

- Aars, Jacob (1998): *Rekruttering og personskifte i lokalpolitikken. En sammenligning av Finland og Norge*. Bergen: Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen.
- Bel, Germa & Mildred Warner (2008). "Does privatization of solid waste and water services reduce costs? A review of empirical studies." *Resources, Conservation and Recycling* 52:1337–1348.
- Blomqvist, Paula Rodrigo (2005): *Närvarons politik och det mångtunniska Sverige. Om att ta plats i demokratin*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Brantgärde, Lennart (1974): *Kommunerna och kommunblocksbildningen*. Lund: Gleerup.
- Brothén, Martin & Mikael Gilljam (2006): "Mellanvalsdemokrati" i Hanna Bäck & Mikael Gilljam (red) *Valets mekanismer*. Malmö: Liber.
- Brothén, Martin & Sören Holmberg (red) (2010): *Folkets representanter – en bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
- Bäck, Hanna & Richard Öhrvall (2004): *Det nya seklets förtroendevalda. Om politikerantal och representativitet i kommuner och landsting 2004*. Stockholm: Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Justitiedepartementet.
- Bäck, Henry (2000): *Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid*. Malmö: Liber.
- Bäck, Henry (2004): *Av de många ett. Västra Götalandsregionens politiker. Partipolitiska och territoriella skiljelinjer*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet
- Bäck, Henry. (2006): *Komparativ kommunal konstitutionspolitik. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- Bäck, Henry & Maritta Soininen (1998): "Immigrants in the Political Process." *Scandinavian Political Studies* 21: 29–50.
- Dalton, Russel. (2006): *Citizen Politics. Public opinion and political parties in advanced industrial democracies*. Washington: CQ Press.

- Demker, Marie & Lars Svåsand (red) (2005). *Partiernas århundrade. Fempari-
modellens uppgång och fall i Norge och Sverige*. Stockholm: Santérus.
- Esaiasson, Peter & Sören Holmberg (1996): *Representation from above: members
of Parliament and representative democracy in Sweden*. Dartmouth: Aldershot.
- Gilljam, Mikael & Mikael Persson (2010): "Representatives' Attitudes towards
Citizen Protests: The Impact of Ideology, Parliamentary Position, and
Experiences" *Artikel presenterad på Annual Meetings of the Midwest
Political Science Association 2010, Chicago*.
- Gilljam, Mikael, David Karlsson & Anders Sundell (2010): "Representations-
principer i riksdag och kommuner", kapitel i Martin Brothén & Sören
Holmberg (red): *Folkets representanter – en bok om riksdagsledamöter och
politisk representation i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen,
Göteborgs universitet
- Gustafsson, Anette (2008): *Könsmakt och könsbaserade intressen. Om köns-
politisk representation i svensk kommunalpolitik*. Göteborg:
Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus (1999): *Kommunala förtroendeuppdrag 1999*. Stockholm:
Svenska Kommunförbundet.
- Hedlund, Gun (1996): "Det handlar om prioriteringar" *Kvinnors villkor och
intressen i lokal politik*. Örebro: Högskolan i Örebro.
- Hernes, Helga Maria (1987): *Welfare state and woman power, essays in state
feminism*. Oslo, Norwegian University Press.
- Holmberg, Sören (1974): "Riksdagen representerar svenska folket." *Empiriska
studier i representativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, Sören & Peter Esaiasson (1988): *De folkvalda. En bok om riksdags-
ledamöterna och den representativa demokratin i Sverige*. Stockholm:
Bonnier.
- Johansson, Vicki (2001): *Där könsmakten ändras*. Umeå: Boréa.
- Johnston, Jocelyn & Barbara Romzek (1999): "Contracting and accountability in
state Medicaid reform: Rhetoric, theories and reality." *Public Administration
Review* 59:383–99.
- Kajiser, Fritz (1962): "1862 års kommunalförordningar." i Sven Ulric Palme (red).
Hundra år under kommunalförfattningarna 1862–1962. Stockholm: Svenska
Landskommunernas förbund, Svenska Landstingsförbundet, Svenska
Stadsförbundet.
- Karlsson, David (2001). "Ny som förtroendevald i kommuner och landsting"
i SOU 2001:48 *Att vara med på riktigt – demokratiutveckling i kommuner och
landsting. Bilagor till betänkande av Kommundemokratikommittén*.
- Karlsson, David. (2003). *En chimär av endräkt. Ideologiska dimensioner i
kommunal kulturpolitik*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs
universitet.

- Karlsson, David (2006): *Den svenske Borgmästaren. Kommunstyrelsens ordförande i den lokala demokratin.* . Göteborg: Förvaltningshögskolans rapporter nr 36.
- Karlsson, David (2007a): ”Demokratiska stordriftsfördelar? Kommunstorlek och demokrati ur ett politikerperspektiv.” i Folke Johansson, David Karlsson, Bengt Johansson & Ylva Norén Bretzer (red) *Kommunstorlek och demokrati.* Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Karlsson, David (2007b): *Europas fullmäktigeledamöter: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.*
- Karlsson, David, Olof Rommel & Johan Svensson (2009): *Alternativa politiska organisationer. Om kommuner som avvecklar sina facknämnder och inrättar fullmäktigeberedningar och styrelseutskott.* Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- Larsson, BoPer (2008): *310 val. 2006 års kommun- och landstingsval.* Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Lowery, David (1998): ”Consumer Sovereignty and Quasi-Market Failure.” *Journal of Public Administration Research and Theory* 8:137–72.
- Lynn Jr, Laurence E. (2006): *Public management: Old and new.* New York: Routledge.
- May, John (1973): ”Opinion structure of political parties: the special law of curvilinear disparity.” *Political Studies* 21:135–51.
- Norris, Pippa & Joni Lovenduski (1995): *Political recruitment. Gender, race and class in the British parliament.* Cambridge, Cambridge University Press.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2008): *Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006.* Stockholm: Norstedts juridik.
- Oskarson, Maria (1994): *Klassröstning i Sverige: rationalitet, lojalitet eller bara slentrian.* Stockholm: Nerenius & Santérus.
- Palme, Sven Ulric (1962): ”De första kommunfullmäktigevalen med allmän och lika rösträtt.” I Sven Ulric Palme (red) *Hundra år under kommunalförfattningarna 1862–1962.* Stockholm: Svenska landskommunernas förbund, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet.
- Persson, Jessica & Richard Öhrvall (2008): *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2007. En rapport om politikerantal och representativitet.* Stockholm: SCB.
- Phillips, Anne (2000): *Närvarons politik – den politiska representationen av kön, etnicitet och ras.* Lund: Studentlitteratur.
- Pierre, Jon (2009): ”Why legality matters: The limits of markets and governance reform in the public sector.” *QoG Institute working paper.* Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Pierre, Jon & B. Guy Peters (2000): *Governance, politics, and the state.* London: Macmillan.

- Pitkin, Hanna (1967): *The Concept Of Representation*. Berkeley och Los Angeles: University of California Press.
- Rothstein, Bo (2009): "Tillitens mekanismer." I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Svensk Höst*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Sanne, Marika (2001). *Att se till helheten. Svenska kommunalpolitiker och det demokratiska uppdraget*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Solevid, Maria (2009): *Voices from the welfare state. Dissatisfaction and political action in Sweden*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Strömberg, Lars (1974): *Väljare och valda. En studie av den representativa demokratin i kommunerna*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- SCB (2008): *SCB:s demokratidatabas 1998–2008. Beskrivning av Demokrati-databasens innehåll och utveckling 1998–2008*. Örebro: SCB.
- SCB (2009): *Offentligt ägda företag 2008*. Örebro: SCB.
- SKL (2007): *Kommunalförbund och gemensamma nämnder. Studie utförd på uppdrag av kommunala kompetensutredningen*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- SOU 2000:1: *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet. Demokratiutredningens betänkande*.
- SOU 2006:46 *Jakten på makten. Betänkande av Kommittén om hot och våld mot förtroendevalda*.
- Wallin, Gunnar, Henry Bäck, & Merrick Tabor (1981): *Kommunalpolitikerna. Rekrytering – Arbetsförhållanden – Funktioner*: Ds Kn 1981:17–18.
- Westerståhl, Jörgen & Folke Johansson (1981): *Medborgarna och kommunen, studier av medborgerlig aktivitet och representativ folkstyrelse*. Ds Kn 1981:12..
- Widberg, Jan (1979): *Från socken till kommunblock. En studie av kommunala indelningar och indelningsreformer i Sverige*. Ds Kn 1979:14.
- Wide, Jessika (2006): *Kvinnors politiska representation i ett jämförande perspektiv – nationell och lokal nivå*: Umeå: Statsvetenskapliga institutionen, Umeå Universitet.
- Wohlgemut, Daniel (2006): "Leder social representativitet till åsiktsrepresentativitet?" i Hanna Bäck & Mikael Gilljam (red) *Valets mekanismer*. Malmö: Liber.
- Wängnerud, Lena (2009): "Women in Parliaments: Descriptive and Substantive Representation." *Annual Review of Political Science* 12:51–69.
- Young, Iris Marion (2002): *Att kasta tjejkast. Texter om feminism och rättvisa*. Stockholm, Atlas.

Östberg, Kjell (2001): ”Demokratiskt genombrott med förhinder: Kvinnorna och det demokratiska genombrottet under mellankrigstiden.” i Christer Jönsson (red) *Rösträtten 80 år. Forskarantologi*. Stockholm: Justitiedepartementet.